

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- NÁDAS PÉTER: Jegyzetek az égi és a földi szerelemről
(*esszé, I.*) 193
- HÁY ÁGNES: Megpróbálja 206
- ORBÁN OTTÓ verse 212
- VIDOVSKY LÁSZLÓ: Valzer-Choral 213
- TANDORI DEZSÓ: Une Mélodie/Un et un 217
- K. I.: Egy Ottlik-fénykép nagyításai 229
- TANDORI DEZSÓ: Képversek 243
- MEZEI ÁRPÁD: Marcel Duchamp 245
- WEÖRES SÁNDOR rajza és kézírata 251
- CSORBA GYÓZÓ versei 253
- MÁTIS RITA ecsetrajzai 255, 280, 282, 284
- KESERŰ JÁNOS: A községi önkormányzat kialakulása, fogalma és jelentősége (*dokumentum*) 257
- SZIRTES JÁNOS: Performance-terv 276
- FORGÁCS ÉVA: Karcolat a mimikáról (*esszé*) 279
- KESERŰ KATALIN: Képzelt kiállítás az ötvenes évek magyar művészetéről 281
- KOVALOVSKY MÁRTA: Kiállítási megnyitó 283
- HÁY ÁGNES: A Sárkány 285

1991

MÁRCIUS

A Jelenkor Kiadó készülõ könyvei:

- Makay Ida: Hamu, márvány (*válogatott versek*)
megjelenés: 1991. Költészet Napja
Rakovszky Zsuzsa: Fehér-fekete (*versek*)
megjelenés: 1991. Költészet Napja
Mircea Dinescu: A halál újságot olvas (*versek*)
megjelenés: 1991. Költészet Napja
Csorba Gyõzõ: A város oldalában (*interjú*)
megjelenés: 1991. Ünnepi Könyvhét

A Jelenkor Kiadó megjelent könyvei:

- Balassa Péter: Hiába:valóság (*Civilpróza*)
268 oldal, ára 86 Ft
Hegy Lóránd: Utak az avantgárdból (*tanulmányok*)
232 oldal, 16 színes reprodukció, ára 112 Ft
Mészöly Miklós: A pille magánya (*esszék*)
228 oldal, ára 86 Ft
Parti Nagy Lajos: Szódalovaglás (*mintamondatok nulla*)
188 oldal, ára 48 Ft
Tadeusz Konwicki: Kis apokalipszis (*regény*)
228 oldal, ára 100 Ft
Földényi F. László: A túlsó parton (*esszék, tanulmányok*)
272 oldal, ára 98 Ft
Lengyel Balázs: Visszatérés (*esszék*)
244 oldal, ára 88 Ft
Pálinkás György: Hermina (*regény*)
116 oldal, ára 88 Ft
Petri György: Valami ismeretlen (*versek*)
48 oldal, ára 42 Ft

A könyvek postai utalványon előfizethetők a kiadó címén
(7621 Pécs, Széchenyi tér 17).

Kérjük, az utalványon tüntesse fel pontos címét, irányítószámát,
a hátoldalon pedig a megrendelt könyv(ek) címét!

JELENKOR

XXXIV. ÉVFOLYAM

3. SZÁM

Főszerkesztő
CSORDÁS GÁBOR

*

Főszerkesztő-helyettes
CSUHAI ISTVÁN

*

E számunk vendégszerkesztője KESERŰ ILONA

*

A szerkesztőség munkatársai

CSORBA GYÓZÓ
főmunkatárs

BALASSA PÉTER, BERTÓK LÁSZLÓ, HALLAMA ERZSÉBET,
KALÁSZ MÁRTON, MEDVE A. ZOLTÁN, PARTI NAGY LAJOS,
PÁKOLITZ ISTVÁN

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 17. Telefon: 72/10-673

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, Pécs, Széchenyi tér 17.
Telefon: 72/10-673

Felelős kiadó: Csordás Gábor

Terjeszti a Magyar Posta és a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben
és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) – 1900 Budapest,
Lehel u. 10/A – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással
a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra,
illetve közvetlenül vagy postautalványon a Kiadónál.

Előfizetési díj egy évre belföldre: 264,- Ft, külföldre: 464,- Ft. Megjelenik havonként.

A szedés a Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadóban készült.

Nyomta a Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

TAKÁTS GYULA költőt 80. születésnapja alkalmából irodalmi esten köszöntötték február 4-én Kaposvárott, a Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola előadótermében. Az esten Csányi László, Fodor András, Kiss Dénes, Laczkó András, Lator László, Pomogáts Béla és Tüskés Tibor méltatta Takáts Gyula munkásságát. A költő verseiből olvasott fel; közreműködött Tóth Anna előadóművész és Papp János színművész, valamint a Tóth Lajos Általános Iskola énekkarja és a Vikár Kórus, Zákányi Zsolt karnagy vezényletével. Pécsi tisztelői és barátai nevében Takáts Gyulát Csuhai István, a Magyar Írószövetség Dél-dunántúli Csoportjának titkára köszöntötte.

*

BERTÓK LÁSZLÓ nyerte el az 1988-ban alapított és ezúttal másodízben kiosztott Szinnyeai Júlia Emlékdíjat. A Benedek Mihály által tett és a Művészetek Háza által kiegészített alapítvány öttagú kuratóriuma – Csorba Győző, Csordás Gábor, Csuhai István, Molnár G. Judit és Pákolitz István – döntésével a költőnek a *Jelenkor* 1990. július-augusztusi számában megjelent *Priusz* című dokumentum-elbeszélését jutalmazta, szándéka szerint ráirányítva a figyelmet nemcsak e munkára, hanem egy értékes életműre is, amely immár több mint három

évtizede Pécs irodalmi műhelyeihez és a városhoz kötődik. A díjat február 8-án, a Művészetek Házában adták át.

*

KIÁLLÍTÁSOK. A Pécsi Galéria március 29. és április 28. között krakkói képzőművészek munkáit mutatja be. – A Pécsi Kisgalériában március 29. és április 21. között a ZANZIB'ART elnevezésű francia művészcsoport munkái láthatók.

*

A PÉCSI SZIMFONIKUS ZENEKAR március 13-án a Pécsi Nemzeti Színházban a színház operatársulata és a Pécsi Operakórus közreműködésével, Hirsch Bence vezényletével mutatja be Verdi *Rekviemjét*. Március 25-én Medveczky Ádám vezényletével Pécsen, a Liszt Ferenc-teremben Mozart, Brahms és Beethoven egy-egy művét játsszák.

*

KIKÖTŐ címmel az Eötvös József Collegium irodalmi-művészeti periodikát adott ki. A háromhavonta megjelenő kiadvány Fodor János főszerkesztésében fiatal költők, írók munkáit adja közre.

NÁDAS PÉTER

Jegyzetek az égi és a földi szerelemről

I.

Fiatal emberek arra kértek, hogy adjam elő tudásomat a nemi szerepekről és a nemek princípiumáról. Érteni véltem, hogy mit akarnak.

Ha azt mondtam volna, hogy én erről semmit nem tudok, és nem is érdekelnek ezek a gyanús fogalmak, akkor bizonyára nem mondtam volna igazat. De legalább ennyire nem lenne igaz, ha azt mondanám, hogy ezen kívül engem semmi más nem érdekel, és mindent tudnék róla. Némi megfontolás után végül is azt mondtam, hogy ezekről a fogalmakról úgy fogok beszélni, hogy inkább az égi és a földi szerelemről beszéljek.

Mert mit tudhatnék én a nemek princípiumáról? Mintha e kérdés mélyén az a kívánság rejlene, hogy mondja meg valaki nekünk, miként lehetünk jó nők és jó férfiak? Mert ha egyszer van nemünk, akkor annak biztosan van valamilyen lényege, s ha viselkedésünket e lényeghez szabva szerepeljük végig az életünket, akkor szükségszerűen jók leszünk. Szánalmasnak kell neveznem az ilyen gondolkodást. Ha ugyanis a nemeknek van egyáltalán olyasmije, ami princípiumnak nevezhető, akkor az bizonyára nem a nemekben keresendő, nem az egyikben és nem a másikkban. Ha egy dolognak van egyáltalán lényege, akkor az nem lehet azonos ugyanazzal a dologgal. Ha pedig a nemek princípiuma nem lehet azonos a nemekkel, akkor mi értelme lenne nemi szerepekről beszélni? Egy dolog lényegét összefüggésbe hozhatom a funkciójával, ám a funkciót nem rendelhetem a lényeg mellé, hanem csak alá.

Az értelmes beszédnek az a feltétele, hogy a beszéd tárgyát képező fogalmat vagy egy olyan másik fogalom szempontjából tudjam megvilágítani, amiben az előbbi értelemszerűen bennefoglaltatik, vagy magának a fogalomnak az alárendelt részeit tudjam megnevezni.

A nőknek és a férfiaknak van egy közös princípiumuk, mégpedig az, hogy

emberek. Ennek a fogalomnak viszont éppen az a szerepe a gondolkodásban, hogy a lényegük szerint beszéljek róluk, és ne úgy, mint nőkről és férfiokról. Aki pedig a lényegük szerint beszél róluk, nem tud receptet adni arra vonatkozóan, hogy mikor jó nők és mikor jó férfiak, vagy miként kell szerepelniök. Ez utóbbiról csak akkor beszélhetnék, ha nem a lényegük szerint beszélnék róluk.

Ahhoz, hogy arról a főként biológiai és szociológiai eszközökkel körülhatárolható jelenségcsoportról, amelyet a morálprédikátorok, az aggódó szülők és bírósági szakértők nemi szerepként szoktak számon tartani, valamit mondani tudjak, először azt kéne megvizsgálnom, hogy van-e az embernek egyáltalán neme? Mert egy ilyen merész állítást, minden meggondolás nélkül, senkitől sem lennék hajlandó becsületszóra elfogadni. És emberről beszélve, még azoktól az igazán kézenfekvő biológiai érvektől se hagyhatom meggyőzni magam, amelyek egyébként a saját napi tapasztalataimmal egybevágnak.

Mert való igaz, hogy még soha nem láttam embert, aki ne lett volna nő vagy férfi, de ha az egyik ember kizárólag a neme szerint különbözne a másik embertől, akkor csak nőkről és férfiokról beszélhetnék, vagy akár hímeokról és nőtényekről, és se az állatok és az emberek közötti különbségtételnek, se az ember fogalmának nem lenne semmiféle jelentése.

Úgy mondják, az ember szerelmes természetű. Ha ezt az egyszerű mondatot kimondtam, akkor nem a nőkről és nem a férfiokról beszéltem, és azzal se kell foglalkoznom, hogy milyen szerepet játszanak egymás életében. Ha ellenben nőkről és férfiokról beszélek, akkor még közel sem beszélek az emberről, mint ahogyan a közönségről szólva se beszélek szükségszerűen a szerelemről.

Minden más hely inkább alkalmas lenne ilyen témáról beszélni. Az előadóterem, ahol sok ember figyel, hallgat, ábrándozik és értékkel, miközben egyetlen másik ember úgy kényszerül beszélni, hogy senkinek a véleményét ne vehesse tudomásul és senkit ne figyelhessen meg ezek közül, mindenesetre teljesen alkalmatlan arra, hogy szerelemről beszéljünk. Ha nincsen egyetlen ember, akit a szerelemmel megszólíthatok, akkor válaszban sem reménykedhetem, és ha nincsen aki a szerelmével megszólítana, akkor bizony nincsen mit előadnom a szerelemről. Fennhangon meg nem szívesen beszél nyilvánosan az ember, mert félt, hogy tébolyodottnak mondják és szépen bezárják. Különösen, ha olyan témáról kíván szót ejteni, amelyről mindenkinek elég határozott a véleménye, s ezért még a leginkább baráti érzelmekkel viseltető lelkekkel is óvatosan vált szót az ilyesmiről. Egyrészt, mert nem akar tévedni vagy tévelygőnek mutatkozni valami olyasmiben, aminek mindenki tudósa, másrészt mert azzal a tudással, amely mindenkinek a saját lelki alkata szerint van a testére szabva, csak olyan emberhez fordulhat, akinek legalábbis hasonló a véleménye. Ennek igen kicsi a valószínűsége. A lehetőség megkísértésének elég nagy a kockázata. Ezért aztán bölcsebbnek mutatkozik a hallgatás.

A hallgatásnak végül is nincsen kockázata, hiszen a lelki alkatot az összes vágyával és igényével, szavak nélkül is meg lehet nyilvánítani, és aki e szóbeliség előtti állapotra bízta magát a tudásával, sokkal inkább fönntartja magában azt a reményt, hogy található egyetlen olyan személy, akivel szót érthet. Meg

még egy dolog; Roland Barthes egyik fontos címszava: *le bruissement de la langue*. Zsongító nyelvem arra teszi a másikat süketté, amit meg szeretnék értetni vele.

Ha pedig mégis úgy esik, hogy megtörjük a bölcs hallgatást, és beszélni kezdünk a szerelemről, akkor ezeknek a nyögésekkel, méla csöndekkel, dadogással kísért beszélgetéseknek a helyszíne inkább egy sötét utca szeglete avagy a szoba, ahol az első és az utolsó mondat között bealkonyult. Ezeknek a beszélgetéseknek megfelelőbb helyszíne a liget padja, vagy nagyon jól el tudok képzelni egy árpolt, régi parkot is, ahol finom folyami kavics csikorog a léptek alatt, a holdfényben megemelkedett tisztásokon szivacsossá likacsosodott kőistenek állnak, és az elhangzó emberi szavak között éji madarak hallatják a maguk beszédjelét.

Azt kell megkérdeni, vajon miért nincsen a nyilvános beszédre alkalmas nyelvünk egy ilyen komoly és mindenkit érintő témáról? Miért nincsen középút az obszcenitás és a hallgatás között? Miért a fából faragott arc és miért a vigyor?

Azoknak a napoknak egyikén, amikor erre az előadásra készülődtem, sétára indultunk egy jóbaráttal. Arról faggatott, hogy mivel foglalatostok, s nem álltam meg, hogy a kérdésére ne válaszoljak. Erdőkben, mezőkön, úttalan utakon, országúton és ösvényeken jártunk. Idegtépő, felindult, kíméletlen vitába merültünk.

Közel huszonöt kilométert tettünk meg. Közben este lett, tisztán ragyogó holdfény, aztán éjszaka. Akkor nem vettem észre, hogy hol járunk és hol vagyunk, mert minden agysejtemet igénybe vette a küzdelem. Ma arra nem emlékszem, hogy miről vitáztunk. Azt se tudom, hogy mire jutottunk, de valószínűleg megtaláltuk a diskurzus tárgyához illő helyszínt, s ma ez kivételesebbnek mutatkozik, mint az érvek és az ellenérvek kíméletlen csatája.

Erre a sétára még vissza kell térnem.

Saját mondatát megakasztva, nyugodalmasan mosolyogva, azt mondja nekem egy mutatós küllemű fiatal férfi, hogy ő folyamatosan, állandóan, egyikből a másikba esve, megszakíthatatlanul, egész életében, amióta az eszét tudja: szerelmes.

Ráadásul társaságban vagyunk, és egészen más, bár nem kevésbé elvont témákról beszélgetünk. Úgy érzem, mintha sirokkó söpörne át a szobán. Ezt a mondatát abból a szenvedélyéből vonta el, amelyet ugyanakkor nekem ad át a hangjával. Csendesebben beszél, mélyfekvésű hangja egy oktávnyit csúszik fölfelé. A hangszín és a hangerő változása: vallomás. Az orrom, a szám és a fülem megtelik forró homokkal. Mintha arra lenne büszke, ami miatt panaszra áll a szája. Engem választott ki, de valójában nem tudom, miért teszi a vallomást.

Miért a vallomás az egyetlen elfogadott formája a szerelemről szóló komoly beszédnek?

Aztán mégis úgy folytatjuk a beszélgetést, mintha el se hangzott volna ez a mondata. Hetek telnek el, mikor is óvatosan visszatérek a témára. Akkor nyugodalmasan mosolyogva elmond egy történetet, amely olyan messzi túl van az elfogadott törvényeken, mintha nem is ő élte volna át, hanem valamilyen általa

kitalált tragédia hősről beszélne. Vallomása elevenembe vág, holott még gondolatban sem fordult meg bennem semmi hasonló. Szívesen kikérdezném, kíváncsi vagyok a részletekre, de minden kérdés illetéktelen és kíméletlen lenne, nem férne bele a vallomás műfajába; hallgatok. Legfeljebb azt ajánlhatnám, hogy imádkozzon, hiszen e súlyos törvénysértések hallatán merő rettegés leszek, de nem vagyok felkent pap, s felcsiholt fantáziám miatt inkább én szorulnék rá az imára.

A szenvedélyes mondat és a magyarázatként fölfogható történet mégis zárvány marad a kapcsolatunkban. Köznapi józanságunkhoz a továbbiakban se férhet semmi kétség, habár én is elmondhatnék neki másféle tragédiákat. Olykor együtt vacsorálunk, nézem, amint a gyermekeit fürösztli, fontos könyvekre hívjuk föl egymás figyelmét, s ez bőven elegendő elfedni a törvénysértő szenvedélyeket és a megcsiklandozott fantáziákat. Ettől kezdve azonban nem tudom elfelejteni, hogy kizárólag olyan dolgokat cselekszünk és kizárólag olyan témákról beszélgetünk, amelyek iránt egyikünkben se él igazi érdeklődés. A mentális kultúrában a törvények, a normák és a viselkedési szabályok nem csak azt szabják meg, hogy mit nem szabad csinálnom, hanem épp ezek a tiltások hívják föl a figyelmet arra, hogy milyen jellegű szenvedélyek választják el a kollektívumot és individuumot.

A mentális kultúrában a normák megsértése lesz az önismeret normája.

A normák megsértéséről tett vallomás zárványt képez az ember tudatában, hiszen normák hatalma alatt és a normák szempontjából kényszerül arról beszélni, hogy miként jutott el egy olyan önismerethez, amelynek a párbeszéd lenne a megfelelő nyelve. A vallomás így legfeljebb betokosodott fekélye lehet egy kölcsönös vonzalomnak. Vonzódik hozzám, miért másért mondta volna el nekem, a történet mégsem rólam szól, nem lehet hát semmi közöm se hozzá, se a történetéhez, tőlem függetlenül fog tovább bonyolódni. A vallomás beszédmódja ellentettje a párbeszédnek. Felkent papnak is azért teszek vallomást, hogy megszakítsak egy másik, a normák megsértésével fenyegető és immár megkezdett párbeszédet. A vallomás a közelség egyezményes látszata.

Ha megvallod nekem, hogy szeretsz, ha végre kinyögdécselsz, akkor hasonló nyögdécselések kíséretében el kell hagynom a szavak zsongító világát, s ennek a kölcsönösen vállalt cselekvésnek a kockázata lesz a további párbeszéd tárgya. Ha viszont azt vallod meg nekem, hogy *valakit* szeretsz, akkor fölhívtad a figyelmemet arra, hogy miért kell a kapcsolatunknak vonzalomnak maradnia, miért nem szerethetsz, hiszen a normákra hívtad fel a figyelmemet. A *rólad* szóló vallomás mindig egy lehetséges párbeszéd végét, a *rólam* szóló vallomás mindig egy lehetséges párbeszéd kezdetét jelenti.

Egy nem kevésbé mutatós küllemű fiatal férfi, aki arról volt nevezetes, hogy minden áldott napját más és más fiatal nők ágyában végezte, egyszer azzal az igazán logikusnak tetsző vallomással lepett meg, hogy ő még soha nem volt szerelmes, és feltehetően nem is lesz. Sok mindent szívesen megkérdeztem volna tőle.

Honnan lehet például olyasmiről tudomása, amit még soha nem élt át? Hiszen ha nem lenne ilyen tudása, akkor nem tudna különbséget tenni aközött,

amit valójában csinál, és amit valójában nem csinál. Netán minden áldott este szerelmes, ám ezt félelmében nem vallja be önmagának? Hazudik, hogy vallo-mást tehessen nekem? A szerelmet azért nem nevezi szerelemnek, mert egy minden eddiginél teljesebb szerelemben reménykedik?

Ő is arra volt büszke, ami miatt panasza állt a szája? Csak éppen fordított egyet a kulturális közmegegyezés által megszabott sorrendiségen. Büszkesége tárgyaként a szerelem állandó hiányát nevezte meg, s arra a gyakoriságra panaszkodott, amit mások irigylésre méltónak találnak.

Ezek ketten olyan szerencsétlenül összekeveredtek a tudatombam, hogy olykor egyiküket a másik nevével szólítottam meg magamban.

A szerelem és a szerelem hiánya az európai kultúrában több ezer éves gond. De akár a gyakorlat, akár a hiány gondjaként jelenik meg, mindig két arcát fordítja egyszerre felénk. Súlyos, nyomasztó, tragikus, komor, frivol, csábító, könnyed, kecsgetető, boldogító, ígéretes. Fény és sötétség.

Már Xenophon észrevette, hogy Szókratész önmérséklete mit sem érne, ha nem lenne szerelmes Alkibiádészba.

Amikor Szókratész nem viszonzza Alkibiádész öleléseit és csókjait, akkor azért minősül mérsékletesnek a viselkedése, mert ésszerű és etikus módon igyekszik elérni a vágyottat. Persze az is igaz, hogy mindaz, amit ésszerű és etikus módon, a mértékletesség elvének jegyében igyekszünk elérni, meghosszabbítja, s nem kis mértékben módosítja is a kielégítés útjait. Aki mértékletes, az gyakran nem is oda ér el, ahová elindult. Szókratész esetében is valami hasonló-ról van szó. Alkibiádész szépségére vágyik és a tudás szerelmese lesz.

Ami közel sem jelenti azt, hogy bármit megtagadna, vagy bármiről lemondana. Azokat a keresztény erényeket, amelyek valamely meglevőnek a megtagadásával, vagy valamely létező érzésről, vágyról, készletéről való lemondással törekednek egy feltételezett teljesség elnyerésére, a görögök nem is értették volna. Mert mindazok az érzések, készletések és vágyak, amelyekről az antik iratok másoló középkori szerzetesek mélyen elpirultak, tulajdonságokként voltak jelen az isteneikben, s így a görögök önmagukban se fedezhettek föl mást, csupán olyan dolgokat, amelyeket az istenek egyszer már elkövettek vagy aminek az elkövetésére törekedtek. Amikor platói szerelemről beszélünk, vagy a platónizmust valamiféle lemondással hozzuk kapcsolatba, amikor a mértékletesség fogalmát a lemondás vagy egyenesen a megtagadás fogalmával helyettesítjük, akkor nem teszünk mást, mint a mértékletesség elvének eredeti értelmét el-takarjuk a keresztény lemondás elvével.

Szókratész, korának legbölcsebb férfia. Alkibiádész, korának legszebb férfia. Egyikük a szépségre, másikuk a bölcsességre vágyik. Egymás iránti vonzal-muk első pillantásra teljességgel arányos. Alkibiádész arra gondol, hogy szépsé-gét ajándékozhatja Szókratésznek, és a bölcsességet fogja megkapni ennek el-lenértékeként. Ez a mainapság furcsának tetsző gondolat nem lehetett idegen a görögök szemében, hiszen a lakomát adó Agathón is ekként invitálta Szókra-tészt: „énmellém feküdj, hogy érintéssel, bölcs ember, én is hasznot húzzak abból, ami ott a kapualjban eszedbe jutott”. Az istenek is adják, veszik a tulaj-

donságokat. Szókratész leül, de szokása szerint gúnyolódik: „Bizony jó lenne, Agathón – úgymond –, ha a bölcsesség olyan dolog lenne, ami pusztá érintésre egyikünkől a másikba folyik, a teltebből az üresebbikbe, akár a serlegeknél gyapjúszálon át a víz a teltebből az üresebbikbe folyik.” A fizikai hasonlat arra utal, hogy a bölcsességet nem tekinti fizikai természetűnek, mint ahogy a szépséget se. Másfelől a tudásnak persze van kereskedelmi értéke, a szofisták is pénzért árusítják a bölcsességüket, és néhány Szókratészhoz hasonló akadémikoskodón kívül ebben senki nem is talál semmi kivetnivalót. Miként a szépség is minden további nélkül átváltható pénzre, bár ebben az esetben már szigorúbb az erkölcsi felfogás. Aki ilyesmit árusít, vagy akiről kiderül, hogy akár egyetlen egyszer a kereskedelmi értékforgalom tárgyává tette a szépségét, soha többé nem vehet részt a közügyek intézésében, mert egyszer és mindenkorra elveszítette a szabadságát. Erre a dologra a görögök olyan kényesek, hogy még azt is szabályozzák, hogy milyen ajándékot adhat a szerelmes a szerelmesének. Alkibiádész nem ajándékot kér, ha ilyesmit tenne, akkor megint csak nem lenne erényes, és még csak nem is kereskedelmi csereértékként kínálja föl a szépségét, hanem arra a szerelmi csereforgalomra utal, amely a görögök szerelemfelfogásában elválaszthatatlan: erőszra és anterósra.

Szókratész azonban nem gondolhat ilyesmire, hiszen ő a saját szerelmét vizsgálva azt is megkérdezte saját magától, hogy mi a szépség, s ezért nem egyszerűen Alkibiádész szépségét vágyik megkaparintani, hanem a szépséget szeretné megismerni, amelynek többnek vagy másnak kell lennie, mint Alkibiádész szépségének. Ha e két dolgot összetévesztené, ha nem tenne közöttük különbséget, vagy azon mérné az értéküket, hogy az egyik kézzel megfogható, a másik meg nem, akkor helytelenül gondolkodna. Ha ellenben szem elől tévesztené, hogy a szépség Alkibiádész szépségével válik a vágy tárgyává, akkor megint csak nem mondana igazat. Alkibiádész szerelmének szenvedélyes gesztusait visszautasítja, de a saját szerelméről nem állítja, hogy ne lenne. Azt mondja erről a többieknek: „ennek az embernek a szerelme nem kis gondot okoz nekem. Mióta beleszerettem, többé egyetlen más szépségre sem szabad ránézni, sem vele beszélgetni, mert különben ez féltékenységében és irigységében bámulatos dolgokat művel, szidalmaz, és kis híja, hogy kezet nem emel rám.” S ha ez így van, és biztosan nincsen másként, akkor a tudás és a bölcsesség iránt érzett szenvedély Alkibiádészban se lehet csekélyebb, mint amilyen Szókratészban.

Az európai gondolkodás áthatolhatatlanul tömör sötétségében ez az egyetlen piciny szövétnék világol. Még akkor is elindulok e kicsiny fény felé, ha tudom, soha nem érhetem el.

A szépség és a szerelem mibenlétéről gondolkodva, Szókratész Diotima tanítására támaszkodik. És azt sem érzem különösen érdekesnek vagy perdöntőnek, hogy ennek a bölcs mantineiai asszonynak az alakja kinek az elmeszüleménye, Szókratészé-e vagy inkább Plátóné, mint ahogyan az se tenné súlyosabbá és hitelesebbé a tanítását, ha kiderül róla, hogy élő személy volt. Akkoriban biztosan sok hasonlóan bölcs asszony élt a szentélyekben. A későbbiekben szintén vannak ilyen papnők, a Gítonba szerelmes Encolpius is fölkeresi az egyiket nagy bajában. De A vilai Szent Teréz se beszél másról, mint amiről a társnői korábban. Tudásuk szájról szájra járja át az európai évszázadokat. Készségesen el-

fogadom, hogy e tanítást illetően Szókratész a fülthanú, s Platón azokkal a szavakkal közvetíti a tudását, ahogyan Arisztodémosz elbeszélésére hivatkozva Apollodórosz mondja el Glaukónnak az athéni úton haladva. Készségem abból a tapasztalatból táplálkozik, hogy nem tudunk mást tenni, mint egymást követni.

Diotima se mond mást Szókratésznek: „próbálj követni, ha tudsz”. Szókratész mindenestre megkísérli, s ezért aztán közel sem Alkibiádész szépsége jelent számára gondot, amint azt a szerzetesek erkölcsi elveivel és erkölcsi gyakorlatával megterhelt későbbi századok hagyománya alapján tudni véljük, hanem az a mindkettőjükre jellemző tudásvágy, ami a másik emberen keresztül valami másra irányul. Ez a *más* pedig nem lehet azonos se a szépséggel, se a bölcsességgel, se a szerelemmel, hanem mindezen dolgok lényegének kell lennie. Ennek az embernek a szépsége és a szerelme kerül szembe Szókratészban a szépség és a szerelem valóságáról szóló tanítással.

„Aki a helyes úton akar a cél felé haladni, annak már kora ifjúságában a szép testek felé kell fordulnia, s először, ha vezetője jól irányítja, egy testet szeret meg, s úgy hoz világra szép gondolatokat. De aztán észreveszi, hogy minden egyes test szépsége édestestvére a másikénak, s ha az alakban keresi a szépséget, nagy oktalanság föl nem ismerni, hogy minden testben ugyanaz a szépség lakik. Mikor ezt megérti, minden szép test szerelmese lesz, s az egy test heves szerelmével felhagy, mert lenézi és kevésre becsüli. Ezek után a lélek szépségét becsesebbnek fogja tartani a test szépségénél, úgyhogy még ha szerény is a test virága, de a lélek értékes, ennyi elég neki arra, hogy szeresse, törődjön vele, s olyan gondolatokat szüljön, melyek jobba teszik az ifjakat. Ez viszont arra készíti, hogy a törvényekben és a cselekedetekben meglássa a szépet, s észrevegye, hogy mindez rokonságban van egymással; s ezáltal belátja, mily csekély értékű a test szépsége. A cselekedetek után pedig a tudományokhoz kell őt vezetni, hogy észrevegye a tudományok szépségét, s ennyi sok szépet látva többé ne egyet dédelgessen, mint a cselédek, egy fiú, egy ember vagy egy foglalkozás szépségét, s így szolgaságba jutva, silány és kicsinyes maradjon, hanem a szépség roppant tengere felé fordulva, s szemléletébe merülve, sok szép és magasztos gondolatot szüljön, dúsgazdag bölcsességből fakadó eszméket. Míg aztán így megnövekedve és megszilárdulva meglát egyetlenegy tudományt, annak a szépségnek a tudományát, melyről most beszélni fogok. De most aztán – szolt – próbálj olyan erősen idefigyelni, ahogy csak tudsz.

Mert ha valakit a nevelés elvitt a szerelem tudományában eddig a fokig, miután sorjában helyesen szemügyre vett mindent, ami szép, már a szerelmi tudomány végcélja felé haladva hirtelen valami csodálatos természetű szépséget pillant meg. Ez az, Szókratész, amiért minden eddigi fáradozás történt; először is örökkévaló, s nem keletkező, se nem pusztuló, nem növekvő és nem fogyatkozó; azután meg nem szép ebben, s rút abban, sem néha igen, máskor nem, sem ebben a tekintetben szép, abban rút, sem pedig itt szép, másoknak pedig rút; s nem is úgy jelenik meg ez a szép, mint egy arc, sem mint egy kéz vagy bármi más, amiben része van a testnek, sem pedig mint egy tanítás vagy tudomány, vagy bármi, ami másban van benne, egy élőlényben, a földben, az égben vagy valami másban, hanem önmaga által egyféle és örök, s minden más szépség csupán ennek a része, olyan módon, hogy keletkezésük és pusztulásuk őt se nem gyarapítja, se nem csökkenti, egyáltalán nem érinti.”

Ne kelljen kimondani. Arisztotelész később metafizikáról beszél. S hogy mi mit értünk ezek alatt, vagy miként beszélünk? Válogatott durvaságokat.

A test mértéke a szépség, de olyan mérték ez, mely egyetlen testben nem megfogható. A lélek mértéke az értéke, amely a gesztusok és a cselekedetek által közvetlenül érvényt szerez, ma azt mondanánk, tárgyiasítható. Nem ez a szépség szerelme.

„Mint hogy pedig azt hittem, hogy sóvárog ifjúi szépségem után, isteni ajándéknak tartottam ezt, és csodálatos szerencsének, mert azt hittem: ha kedvét töltöm Szókratésznek, meghallok mindent, amit tud; akkora erőt tulajdonítottam szépségemnek.”

Alkibiádész valami olyasmit kíván Szókratésztól az esztétikai és etikai aspektusokra bontható szerelemben, ami ellentétes az ugyanezen aspektusokat egységként kínáló tanítással. Ez Alkibiádész gondja, s valamelyest a mai napig a miénk. Ami ugyanakkor Szókratész gondja is, hiszen Alkibiádész szépségének láttán „kezd közeledni a célhoz”, „mint hogy nem csupán képmásokkal érintkezik, hanem a valósággal.”

A mentális korszak embere nem annyira Szókratészra, hanem inkább Alkibiádészra ütött. A mi hősrünk Alkibiádész, ám Szókratész maradt a titkos ideálunk.

Ha Szókratész viszonzná Alkibiádész öleléseit és csókjait, akkor nem a szépséget érintené meg, hanem Alkibiádész szép testét; nem a valóságot, hanem annak képmását. Ezt nem olyan nehéz megérteni. Alkibiádész nem érti. Holott bölcsességet kívánt volna hallani, és éppen azt hallja, amit akart; *le bruissement de la langue*.

Az emberek szépnek, rútnak vagy éppen közömbösnek tartják egymást, és esztétikai ítéletüknek vonzalommal, idegenkedéssel vagy közömbös viselkedéssel adják tanújelét. Ezek az esztétikai ítéletnek megfelelő viselkedésformák minden esetben kölcsönösen kicserélt rituális jelekből állnak, amelyeket kölcsönösen tudomásul kell venniök. Ám a jelek rituális cseréjével el is hagyják az esztétikai ítéletek terepét, s kérdésük a továbbiakban arra vonatkozik, hogy milyen etikai értéke van annak, amit szépnek, rútnak vagy éppen közömbösnek találtak. Vajon a rút azonos-e a rosszal, a szép a jóval, netán azért maradtam-e közömbös, mert félek föltenni magamnak ezeket a kérdéseket? Netán a rútról kiderülhet, hogy mégis jó nekem, vagy egyenesen rossznak bizonyul, amit szépnek neveztem?

Amikor ezekben a kérdésekben valamilyen választ remélve megérintjük egymást, akkor rituálisan le kell hunynunk a szemünket. A rituális szemhunyas az esztétikai vizsgálódás kölcsönös és egyezményes lezárását jelenti, ami ugyanakkor a másik ember nekem való szépségének kísérleti elismerése. Az elismerés kísérleti, mert az antik etikák alapvető kérdésére keressük a választ; vajon a szép azonos-e a jóval, vajon a két érzéki tapasztalat élménye ellentmond-e egymásnak vagy egybevág?

Ha valaki ebben a kényes helyzetben megsérti a rituális szabályokat, és nem

hunyja le a szemét, vagy később mégis kinyitja, akkor kíváncsisága már nem a másik ember esztétikai mineműségére vonatkozik, hanem arról akar meggyőződni, hogy a másik tényleg jónak érzi-e őt, illetve az általa jónak érzett ugyanolyan, hasonló, vagy nagymértékben különböző módon jó-e a másinak? Ám akár kölcsönösen és arányosan jó az érzés, akár egyoldalú és aránytalan, az esztétikai ítéletnek már csak azért sincsen jelentősége többé, mert a vonzalmat, az idegenkedést vagy a közönyt kiváltó állapothoz képest megváltoztak, átrendeződtek, akár a felismerhetetlenségig eltorzultak az arcvonások, és a másik ember arcának látványából arra is következtetni lehet, hogy az imént szépségként elismert állapot átváltozása kölcsönös.

Amikor két emberi test egymás élvezetébe merül, akkor olyan arányban veszítik el a szépségüket, amilyen arányban a jót érzik gyülemelni önmagukban. És amikor a sok fölgyülemlett jó a robbanások sorozatával átszakítja magát több évezreden, akkor meglehetősen messzire kerültek attól az állapottól, amelyben a szépségnek még valamiféle jelentése volt. A dinamikus formák esztétikai kategóriákkal nem megítélhetők. És az etikai kategóriák se működnek többé, hiszen csak akkor tudom valamiről azt mondani, hogy jó, ha van rossz.

Szókratész szerelmesen elmerül Alkibiádész szépségének szemléletében. A szépség szerelmese nem vágyakozhatik arra, hogy elveszítse ezt a szépséget, vagy akár jóvá fordítsa át, hanem a másik szépségének a valóságát akarja elérni. Szükségképpen nem érintheti, hiszen nemcsak azt tudja, hogy ez nem megfogható, hanem azt is tudja, hogy az érintéssel elveszítené, s legfeljebb arról lehetne tudása, hogy jó-e neki mindaz, amit szépnek látott. Nem a néki való jóhoz, hanem a jó valósághoz akar elérni, s ezért szükségképpen nem akarhatja elveszítetgethető látszatként maga mögött tudni a szépséget, hanem egész valóságában akarja.

Erősz se szép nem lehet, se jó, s ha se ezzel, se azzal nem megnevezhető, akkor nem isten, akinek ilyen vagy olyan tulajdonságokkal kéne rendelkeznie, hanem daimón, aki a halandók és a halhatatlanok tulajdonságai között közvetít.

Szókratész a saját daimónját hallja beszélni Alkibiádész szépségének láttán.

Alkibiádész ellenben nem ismeri föl a saját daimónját Szókratész bölcsességében.

Teljes joggal állították Szókratészről, hogy gondolkodásával megrontotta az athéni ifjakat. Amikor Erőszről azt állította, hogy daimónként közvetít, s ő nem tesz mást, mint daimónjának intésére hallgat, akkor másoknak is azt ajánlotta, hogy a közvetítők és kísérek hangjára figyeljenek. Ezzel pedig nem csak azt állította, hogy Erősz nem isten, hanem a mitikus öntudatot összezúzva, elválasztotta az eget a földtől. A reá kimondott halálos ítélet a mitikus öntudat szempontjából épp oly indokolt, mint évszázadok múltán Galilei meghurcoltatása.

Szókratész minden valószínűség szerint az első ember, aki a mitikus öntudatból átlép a mentális öntudatba. Mielőtt valamit tenne, tudni akarja, hogy mit, miért tesz, nem elégszik meg azzal a tudattal, hogy minden földi ténykedésnek van égi mintája az istenek cselekedeteiben. És a kérdésekre adható válaszok fontosabbnak bizonyulnak a cselekvésre indító nyers készleténél. Így válik látha-

tóvá az emberi lények mentalitása, és a mentalitások különbözősége. Ugyanígy áll az érzésekkel is. Nem az érzéseket tekinti valóságnak, hanem azt a valóságot akarja az érzései nyomán haladva elérni, amelyből az érzései származnak. Az istenek és az emberek, az égi és a földi közötti kapcsolat így válik a tudás vagy a tudás pusztja lehetősége által közvetetté, s a közvetettség vagy a közvetítettség megtestesítői a daimónok.

Vele szemben Alkibiádész minden ízében a mitikus öntudat embere. Szépségével az istenekre üt, s amiként az istenek is veszik, adják, lopják, cserélik és átváltják egymás között a javaikat, ő szintén a csereforgalomnak ezen a kettős útján óhajta megszerezni, amit akar. Olyan bölcs szeretne lenni, mint amilyen szép, és a mitikus észjárás szempontjából ez a kívánság a legmesszebbmenőkig helyeselhető. Amikor részegen megérkezik a lakomára és döngeti Agathón házána ajtaját, dühös szenvedélye abból származik, hogy olyan emberrel találkozott, aki isteni adottságát, alakban való (fizikai) szépségét nem tekintheti a bölcsesség csereértékének, hiszen éppen azt tartja a bölcsesség feltételének, ha a nem alakban való (metafizikai) szépséghez ér el, s ebben a magányos munkájában az alakkal való érintkezés, az ölelések és a csókok viszonzása mindenképpen akadályozná.

Alkibiádész dühe érthető. Ha két ember isteni adottságként fölfogott tulajdonságai között nem jöhet létre szerelmi kölcsönösség (erősz és anterósz), akkor nem tud mit kezdeni az öntudatával. Szókratész nem hogy pénzt, vagyont nem fogad el senkitől a tudás ellenértékéért, hanem azt az égi tulajdont, ami Alkibiádész legbecsesebb birtoka, szintén semmibe veszi. Mindenki láthatja, hogy Szókratész az isteneket gyalázza. Ami persze nem igaz. Szókratész nagyon is hozzá van kötözve Alkibiádész legbecsesebb birtokához, hiszen enélkül nem láthatott volna rá arra a valóságos szépségre, amihez Alkibiádész alakban való szépsége úgy aránylik, mint a rész az egészhez. Ha pedig már vágyakról beszélünk, akkor ki ne törekednék inkább az egészre?

Szókratész ebben a történetben annak a tudója, hogy az „értelem akkor kezd élesen látni, amikor a szem ereje tompulni kezd.”

Ha ifjú embereknek azt mondanánk, hogy harminc éves korukig, akár kényes válogatás eredményeként, akár válogatás nélkül teszik, halovány fogalmuk sincsen arról, hogy kivel érintkeznek, akkor bizonyára megsértődnének.

Ne tudnám, hogy ki az én szerelmesem? Oktalan állat lennék, aki szaglásával választotta párját?

A milyen kérdésre senki ember fiának az alkata nem tud válaszolni. Hol ezt, hol azt a tulajdonságát szólítod meg, de nem tudhatod, hogy minek a részeivel beszélsz.

Ütök, ha még egy szót szólsz!

Jó, akkor nem szólok most erről, hanem valami másról.

Azoknak a napoknak egyikén, amikor erre az előadásra készültem, ajánlottam magamnak egy hosszabb futást. Amikor igazán gondolkodik valamin az ember, akkor igen ajánlatos olyan elfoglaltságot keresnie, amely nem igényli vagy

egyenesen szükségtelenné teszi a gondolkodást. Száraz tavasz volt, kedvemre választhattam, mert nem nedvesedtek föl a földutak; korán sötétedett. Az alkonyat kék órájában az ember különösen vakká válik mindarra, ami körülte, és sükké mindarra, ami benne van. Gondolatainak élei eltompulnak, nem kell választania és nem vitatkozik.

Akár borult, akár derült, a magasságnak nagyobb jelentősége lesz, mint a távlatnak vagy a mélységnek. Az ég búrása borul rád, mindeneddel be vagy zárva, ami ugyanakkor azt jelenti, hogy hívva vagy. A verejték összefüggő hártyát képez az arcodon, nem szabad letörölni, még ha csepeg, akkor sem, még valami viszketés ürügyével se szabad megsérteni ezt a hártyát, mert a lehüléstől védi meg a csupasz bőrt. A test tudja a magáét. Az égvilágon nem gondoltam semmire. Ami persze azt jelenti, hogy egyszerre nagyon sok mindenre, de nem váltogattam, nem hoztam összefüggésbe egymással ezeket a jelenvaló dolgokat. A képek, a képzetek, az egykor elhagyott mondatok töredékei, a lehetséges válaszok hevenyészett fogalmazványai, az indulatok és az érzések felvilágító és első-tétülő hasábjai lustán csúszkáltak egymásban és egymáson; csupa olyasmi történt, ami a futás igényeinek és a futás ritmusának megfelelt.

A távfutónak úgy kell gazdálkodnia, hogy az ereszkedők ne jelentsenek megkönnyebbülést, és az emelkedők ne jelentsenek megterhelést. Lába viszi dombról le, dombra föl, a terepnek erről a pontjáról arra akar elérni a lábával, ám mindez csupán az igényeinek a látszata. Valójában az egyenletesség benne élő ideáját szeretné elérni. Ha elérhetné, akkor nem lenne többé különbség az emelkedő és az ereszkedő között, és akkor persze sima terep se lenne többé. Ehhez azonban olyannak kéne lennie, mint egészségesen és egyenletesen dobogó szívének, mely nem kérdezi és soha nem méri el, hanem a képességeire üt a helyzete. Nem vagyok ilyen.

Ha egy végeérhetetlen kaptatón kiáltásként hagyom magamból kiszakadni a lélegzetet, akkor az erőfeszítés nem görcsösít; ezt már régebben észrevettem. Ami közel se jelenti, hogy a törekvéseihez kötött és a saját testével szembeállított ember kényére és kedvére ordítozhat a tájban, hanem csak akkor és úgy segít a kiáltás, ha a lélegzete így kívánja. Ha legalább a teste tudására bízza a törekvéseit. Mintha egy idegen kiáltásait hallanád. Akárha fájdalomnak és élvezetnek olyan ízei fűszereznék a kiáltásodat, aminek semmi köze nem lenne a szükséges erőfeszítéshez. Ellenkezőleg. Mintha ezeknek a lélektájról érkező hangoknak azért kéne elhagyniuk a testedet, mert a fizikai erőfeszítés szempontjából jelentősebb akadálynak bizonyulnak, mint maga az emelkedő. És ha elhagyták a testedet, akkor csak a lélegzet, csak a szív, csak az izom.

Micsoda ökörség.

Nem tűnt föl még soha senkinek, hogy az európai irodalom szerelmi történeteinek láttán valójában el kéne mennie a kedvünknek attól, hogy szerelmesek legyünk?

Ám ennyi vereség és pusztulás láttán is kinek ment volna el a kedve a szerelemtől?

Akkor minek mégis e roppant mennyiségű könny, vér, méreg, bosszú, gyilok, s mivégre a sok órjöngés, téboly, sikoly, hisztéria?

Nem vagyok-e mindenkitől különböző, megtörténhet-e velem, ami mindenki mással?

Ki látta a szépség roppant tengerét? Ki kelt át rajta? Mivégre az ámitás?

Megtörténhetik-e, ami tegnap történt? Miért kéne éppen nekem a szomorúság, a kétség és a fájdalom végeleáthatatlan sivatagában vándorolnom?

Vagy ténylegesen fordítva állna, s a szomorúság, a kétség és a fájdalom végeleáthatatlan sivatagán kéne átvándorolnom, hogy aztán egyetlen pállott vízű tócsában véljem fölfedezni a szépség roppant tengerét?

Ilyesmiket kérdeztem magamtól, miközben fölértem a dombgerincre.

És ha így van, ha ilyen, ha másként nem megy és nem lehet, akkor inkább a halál? Legkedvesebb szerelmes regényeink legnagyobb hősei miért döntenek így?

Utána kéne nézni, mióta és miért kapcsolták az európai irodalmak a halálhoz a szerelmet? Ilyen magától értetődő lenne ez a kapcsolat?

Aki szerelmes regényt olvas, halálra vágyik?

Szókratész és Flaubert ugyanarról az emberről beszélnek-e? S ha nem, mert nem, akkor mégse alkotuk adottságai szerint kell megkülönböztetnünk az embereket, hanem a történelmi korszakok adottságai szerint?

Orpheusz nem a halálból akarja-e visszahozni a szerelmesét? Kedves szerelmi regényeink hősei miért taszigálják szerelmesüket halálba? Ha nem ők, akkor meg ki?

Sors? Mi az? Isten? Ki ő?

Nem, Orpheusz nem a haláltól akarja visszakapni elragadott szerelmesét, hanem egy megszólítható személytől. De a mi halálunknak van-e még megszólítható személye? Németül hímnemű, franciául nőnemű. S ez nem arra utal-e, hogy legalábbis volt ilyesmije? Valaki volt, akivel valamit meg lehetett beszélni.

Ha Júlia türelmesebb lenne, akkor Rómeónak sem kéne meghalnia?

Miért tekintettük annyi évszázadon át szépnek a boldogtalanságot, miért élvezzük mások szenvedésének látványát, ha egyszer úgy vélekedünk róla, hogy nem jó?

Nem kéne inkább mulatnunk Trisztán és Izolda ügyetlenkedésein?

És miért nincsenek se ilyen, se semmilyen szerelmes történetek többé?

Velem emelkedtek lélegzetem kiáltásai. Mintha ugyanígy emelkedett volna az estéli pára. Elborította a magam mögött hagyott völgyeket.

„Erős az annak a vágya, hogy a jót örökre magunkévá tegyük.” Diotima ezt tanította. Diotima azt tanította, hogy aki a jót elnyerte, boldog lesz. S ha azt szeretnénk, hogy örökké velünk maradjon, ezt tanítja Diotima, akkor ez a halhatatlanság vágya. Diotima azt tanítja, hogy a szerelem „szülés a szépségben a test és a lélek szerint”. Diotima azt tanítja, hogy „akik a testükben hordozzák magukban a halhatatlanság magvát”, azok a termékenységükkel teszik magukat örökkévalóvá, akik pedig a lelkükben hordozzák a termékenység magvát, azok „körbenjárva keresik a szépet”, s a lelkük emelkedik abba az egyetlen valóságba, aminek minden más csak a képmása.

Ezek szerint rendesen el van osztva, hogy minek kell a földhöz és minek kell az éghez tartoznia.

„Ha van mellette egy angyal a sok közül, aki közvetítőként melléáll, és megmondja az embernek kötelességét, akkor könyörül rajta Isten.” (Jób 33, 23) *A zsidók angyala, a szókratáiánusok daimónja és az evangélisták Jézus Krisztusa között, legalábbis funkciójában, ne lenne semmi különbség? „A törvény angyalok útján rendeltetett, közbenjáró által.” (Gal. 3, 19) „Mert egy az Isten, egy a közbenjáró Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus.” (Tim. I. 2, 5) „Így tehát egy új szövetségnek közbenjárója lett Krisztus.” (Zsid. 9, 15) *Mi több, még ezek az isteni lények se szükségesek, hanem közönséges halandó is közvetíthet? „Most azonban a mi főpapunk annyival különb szolgálatot nyert, amennyivel annak a különb szövetségnek lett a közbenjárója, amely jobb ígéretek alapján köttetett.” (Zsid. 8, 6) *A mitikus kultúra intézményesíti a mágiát, holott eltörölte, s ugyanezt a mágikus hagyományt örökíti tovább a mentális kultúrának?***

A mágikus kultúrában a közvetítés feltétele a közvetítő alkatának kivételességébe van elrejtve, mint ahogyan a keresett, megidézett vagy megidézhető erők is magukban a kivételes tárgyakban vannak benne. A mitikus kultúrában a közvetítőnek szintúgy kivételes lénynek kell lennie, és a kivételessége sincsen másba rejtve, mint az alkatába, de intézményesített feladata abban áll, hogy olyan kivételességgel rendelkező személyeket is beavasson a rejtett kapcsolatrendszerek misztériumába, akiket ő megfelelőképpen kivételesnek tekint a tulajdonságaik alapján. A titkos kapcsolatrendszerek tudása bizonyos feltételek között elsajátítható, nem csak tárgyban van, hanem ember is közvetítheti embernek. A mentális kultúrában akárki közvetíthet, aki a közmegegyezésnek megfelelő jogi fölhatalmazást kapott ilyesmire, s ennek a fölhatalmazásnak az alapja immár nem a tulajdonságok együttese, a fölhatalmazott személy alkata, és főként nem ennek az alkatnak bármilyen kivételessége, hanem a tudása. A mentális kultúra lélekvezetője, legyen pap vagy pszichiáter, gesztusaiban őrzi ugyan a mágiát, de nem azért, mert erre alkatának kivételessége predestinálta volna, hanem amiért a tudásának alapján más tudós emberektől jogi felhatalmazást kapott erre. Az ilyen lélekvezető aztán bárkinek kiszolgáltathat egy olyan kommuniót, amely nem az ég és föld közötti titkos kapcsolatrendszerekre, hanem az alkatuk jelentőségétől megfosztott emberek közötti kapcsolatok pusztá reprodukciójára, jogi szabályozására és együttélési normáira vonatkozik.

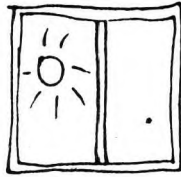
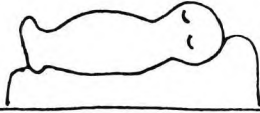
A *communio sancti*ből így lesz *communio incidens*, illetve a rögződött mágikus hagyomány arra ösztönöz, hogy a véletlenszerűt szentnek tekintsem, ha arra a pusza közmegegyezés az áldását adta.

A mentális korszak emberének egyetlen istene a saját normarendszere. Biflázott tudásuk alapján felkent papok és biflázási képességeik alapján kiválasztott lélekidomárok persze nem a szépség tengeréhez, hanem a kilátástalanság sivatagába vezetnek. És ott hagynak magamra.

(Folytatjuk)

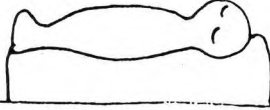

Még nagyon korán van.

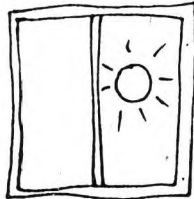
Bőven van időm.

Ha felkelek most,
még csinálhatok is
valamit előtte.

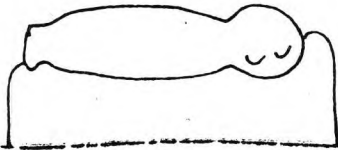
Azonnal indulok.

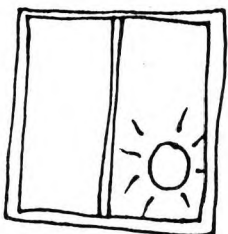
Épp időben érek oda.

Elkések.

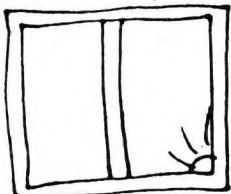
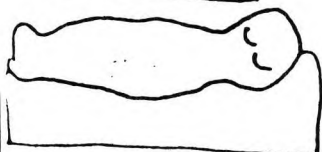
Mit fognak szólni?

Túl késő.

Ilyenkor már nem mehetek.
Fel se érdemes kelni.

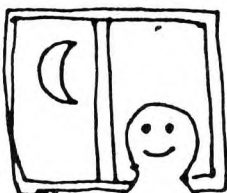

Borzasztó!

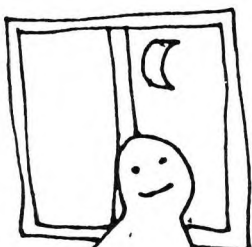
Elment a nap és én
nem csináltam semmit.

Biztos depressziós vagyok.

Nem tudok aludni.

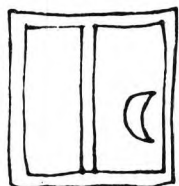
Elmegyek!

De hová mehetek
ilyen későn?

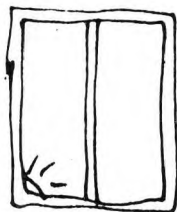

Sehova. Mindenki elment.
Ma nem sikerült, majd holnap.
Holnap mindent megcsinálok.

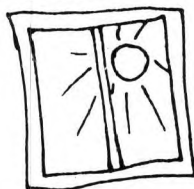

Aludnom kell!
Holnap korán kelek.
Most mindent eltervezek.

EZ VOLT AZ ELSŐ NAP

Szent ég!
Már hajnalodik és én még egy
percet sem aludtam. Csak pi-
henten lehet végrehajtani ezt
a sok tervet. Most az a leg-
fontosabb, hogy aludjak. Aludni!

Nincs jobb mint az alvás.

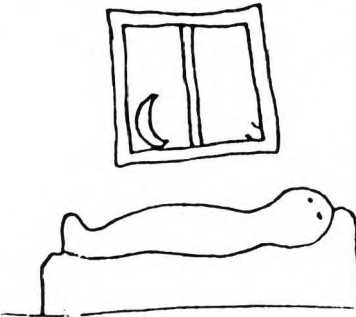
Nagyon jó.

Minden más hülyeség.

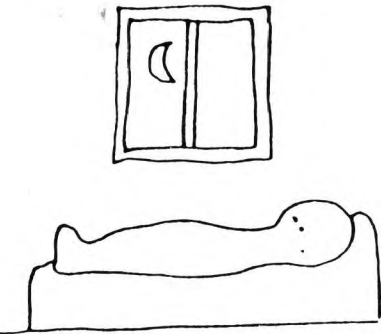
Ez nem lehet igaz!

Ez a nap is elment.

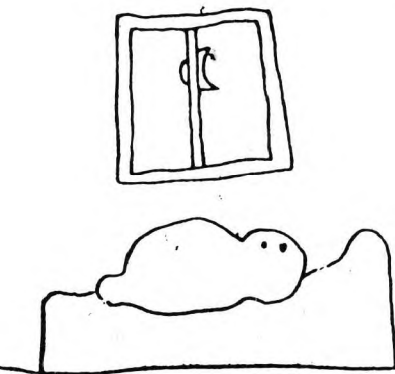

Ma korán fekszem le, és akkor holnap tényleg nagyon korán kelek, és akkor friss leszek, vidám és életerős, akkor mindent, de mindent megcsinálok, sőt...

EZ VOLT A MÁSODIK NAP

Aludni fogok, igen.

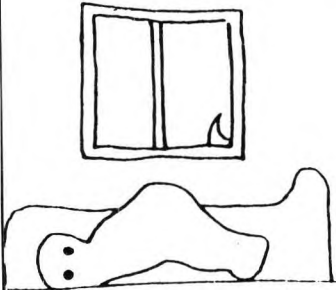
Mindenáron aludnom kell.

Altatót kell bevennem,
vagy valami...

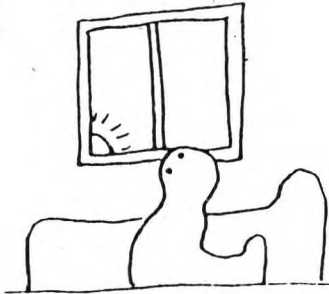
Nem, túl fáradt vagyok
kimenni érte.

Talán ha így fekszem, akkor ha-
marabb elálmosodom...

... vagy így.

Aludni, eledne, uludnu, aladna,
allúdni, ell ü dni,
ellelele, allalala, dni.

Már megint egész éjjel nem
aludtam.

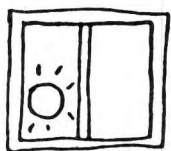
De most már mindenképpen
felkelek.

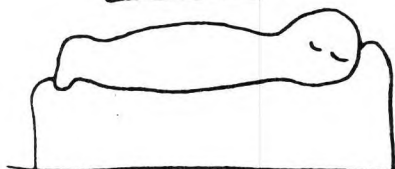
Jaj, szédülök!

Ilyen állapotban semmit
nem lehet intézni.

Ledőlök egy percre.

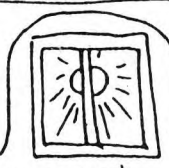
Csak egy percre.

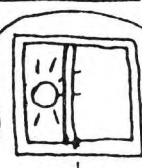
túl késő

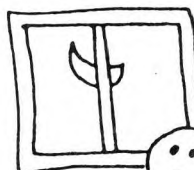
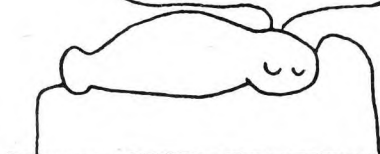
túl korán

most
kell

még
nem

Ó nem! Ez lehetetlen!

Ez Nem Lehet Igaz.

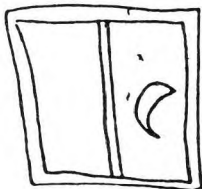
Már megint.

Minden, de minden oda van.

Ezt már nem tudom kimagyarázni.

Nem bocsájtják meg

soha **EZ VOLT A HARMADIK NAP**

Akkor
feladom

Hurrá!

Szabad vagyok

EZ A SZABADSÁG

és a vége

Litánia a test szentségéről és halhatatlanságáról

Kórus Ösztönös őslény,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
hím és nőstény,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
hideg és hő,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
selyem és kő,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
én és ő,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk.

Férfi Látom a melled, a csípőd, öleden a szórt;
meredezz, testem.
Nő Megnyalom a nyakadat, a füledet, a hasadon a bőrt;
nyílj meg, testem.
Férfi A gerincem bizsereg, előbújik és fölmered;
meredezz, testem.
Nő Sós és kesernyés vagy, mint a tengerek;
nyílj meg, testem.
Férfi Most lassan magába szív egy fuldokló kígyó;
meredezz, testem.
Nő Most nyomd be, most húzd ki, most meghalok, így, jó;
nyílj meg, testem.
Férfi Most repülök, robbanok, szétporlok, elveszek;
meredezz, testem.
Nő Most, édes, jaj, édes, édes, édes, most élvezek;
nyílj meg, testem.

Kórus Agysejtek mámora,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
csillagok tábora,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
a mindenség egy ágy és egy szoba,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
s a jégglucskos lepedőn hiába végünk,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk,
egy gén parazsában tovább égünk,
meredezz, testiünk, nyílj meg, testiünk.

WALZER-CHORAL

F. Schubert

a.

Handwritten musical notation for the first system of 'Walzer-Choral' by Franz Schubert. It consists of two staves: the upper staff is for Violin II (Vl II) in treble clef, and the lower staff is for Viola (Vla) in alto clef. The music is in 3/4 time and features a melodic line in the violin with a chromatic descent and a final cadence, while the viola provides a harmonic accompaniment with a similar melodic contour.

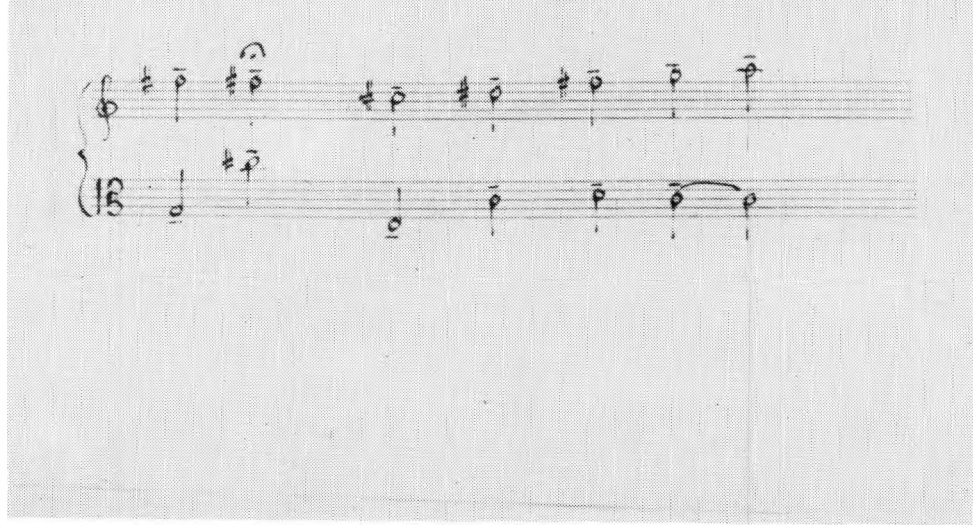
Handwritten musical notation for the second system of 'Walzer-Choral' by Franz Schubert. It consists of two staves: the upper staff is for Violin II (Vl II) in treble clef, and the lower staff is for Viola (Vla) in alto clef. The music continues the melodic and harmonic themes from the first system, ending with a final cadence.

b.

con sordino
quasi f

Handwritten musical notation for the first system, measures 1-4. The music is written on two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The key signature has one sharp (F#). The first staff is marked "con sordino" and "quasi f". The notes in the first staff are: F#4 (quarter), G#4 (quarter), A4 (quarter), B4 (half), C5 (half), D5 (quarter), E5 (quarter), F#5 (quarter). The second staff is marked "con sordino" and "quasi f". The notes in the second staff are: F#3 (quarter), G#3 (quarter), A3 (quarter), B3 (half), C4 (half), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter).

Handwritten musical notation for the second system, measures 5-8. The music is written on two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The key signature has one sharp (F#). The notes in the first staff are: G#4 (quarter), A4 (quarter), B4 (quarter), C5 (half), D5 (half), E5 (quarter), F#5 (quarter). The notes in the second staff are: F#3 (quarter), G#3 (quarter), A3 (quarter), B3 (half), C4 (half), D4 (quarter), E4 (quarter), F#4 (quarter).

Handwritten musical notation for the first system, consisting of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. The music features a sequence of notes: a dotted half note, a quarter note, a quarter note with a sharp sign, a quarter note with a flat sign, a quarter note with a flat sign, a quarter rest, and a quarter note with a sharp sign. The bottom staff mirrors this sequence with a dotted half note, a quarter note, a quarter note with a sharp sign, a quarter note with a flat sign, a quarter note with a flat sign, a quarter rest, and a quarter note with a sharp sign.

Handwritten musical notation for the second system, consisting of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom in bass clef. The music features a sequence of notes: a dotted half note, a quarter rest, a quarter note with a sharp sign, a quarter note with a flat sign, a quarter rest, and a quarter note with a sharp sign. The bottom staff features a dotted half note, a quarter note with a sharp sign, a quarter note with a flat sign, a quarter note with a flat sign, and a quarter note with a sharp sign. The word "via sordino" is written above the top staff and below the bottom staff.

C.

[c]

mezza voce

mezza voce

mezza voce

mezza voce

Une Mélodie*

Mennyi idő kell? Most látom, J.-L. Peupion még hasonlít is rám; ott vigyorg pedig a sor elején, és Ferihegy meg a Charles de Gaulle közt lett volna épp elég időm. Vagy hittem volna, az első nap favoritnap lesz, és ha B. Oger elkezdi, végigviszi, hármát nyer tízből, például. Marad a csak-az-igazat, a tiszta igazat, és a teljes... Ez az, a teljes-igazhoz kell mennyi? Még egy, ümm, vodkát. Hogy Boomie Bécsben meg Jugóban, persze, nyer, idehaza rendre lemarad. Mögöttem reptéri pálinkaszag, orchideadoboz-eszpresszó, bőrröndök és prémgalléros kabátok, mások ingujjban. Már ismernek. A főnök is kijár. Még járok egyet a másik végcétömb felé. Azt ismertem meg először. Visszajárok az első-helyekre. B. Oger az első volt a tippelő hajtók sorában. *Le Parisien*, beszálláskor szedem föl a lapot. Belebújok a kitárt oldalba, fontos-vagyok-vagyok; fontos vagyok, tehát vagyok ezáltal. Csak nem látok a szememtől. Milyen szépen néz Une Mélodie, aki „napját keresi.”: Szeretem ezt a kifejezést. Hogy Lotospracht – vagy Fakír – „tulajdonképpen könnyűszerrel meg kéne hogy oldjon egy ilyen feladatot”. Vagyis esélyes, de nem biztos, azért. Semmire se volnék esélyes, ha... és semmi se biztos. Mi biztos? Két nappal előtte leesett a hó, eltaxiztam a sírjaik mellett – fölött – a Hegyalja úton. Seelilie és Chario tulajdonképpen helyre esélyes. Mentem arra a helyre, ahova mindig – miért? aztán elmarad; aztán megyek megint. Miért kívánczik aztán pont a gondolat jele helyett? Miért nem láttam a szememtől. Csak melyik szememmel kellett volna nézmem. Nem az, hogy most akkor beszélgettünk, és akkor most ismer. Vincennes-ben, aztán – – – és Un de Plus jött be, jó, hát B. Oger nem is említette, nála mást kellett volna észrevenni, de hogy Michel Morice; meg hogy G.-M. Dreux nevében az M: az Maurice! – ki tudta. Ők ketten első helyre tették Un de Plus-t. Nem az, hogy. Egy futam volt a kilencvenkettőből. Hét nap Vincennes, egy nap Auteuil, három Enghien. Nem is az. Csak végig, egész repülőúton néztem a *Le Parisien* dupla tippoldalát, és kikötöttem a leghülyébb megoldásnál. Majd a Móricot elmondom még. Egy mondat maradt befejezetlen, és ez nem jelkérdés. A lódenkabátos! Vincennes-ben, mondom, a *Le Jockey* étterem mozgólépcsőtövében,

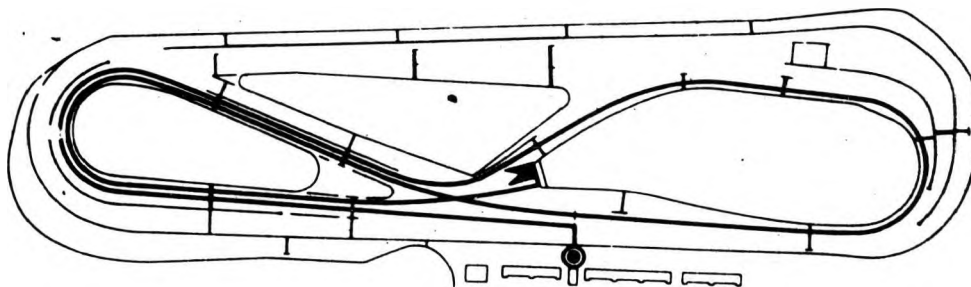
* *Döblingi befutó.* Változatok

a nagy hangárban, ahol egy péntek délutánra mindenféle ácsolatok jelentek meg – és ez Szt. József karácsonya volt nekem, mert azért: néztem, visszafordultam néha fogadás közben is az elektrontotós pénztárlakoktól, egy-egy ilyen lódenkabátos, posztókabátos figura, kedves figura, például kagylónapszemüveggel, snasszul, végül, de láttam, némely gyapjas fejűek kétezerrel raktak meg valami számot, és kétszáz frankot csak úgy odaadtak borra valóba, szóval, nem egy szegényes lóden vagy posztó, az ismerősöm lett, például Enghienben egyszer csak rámköszön valaki, mekkora kezet ráztunk, és ott ül a kasszában, persze, ha Vincennes-ben nincs versenynap, átmegey Enghienbe a személyzet. De a mondat: a Le Jockey-ba húsz frank volt csak a beugró, százötven a menü. Volt összesen tíz napra kétezer-valahány frankom, benne métro, R.E.R. vasút be és vissza, Charles de Gaulle reptér, a belépőjegyek, a Paris Turf nap mint nap, és ha csak egy sült krumplit ettem jó ázottat, minden este, dobozból és ha csak hét-ötvenért vettem, mondjuk, egyszer vagy kétszer nullahatvenöt bort, vagy volt, hogy hát nullakilencvenkilenc volt az üvegre írva, ha csak ennyi a napi költés, mennyire rakhattam meg akár Une Jacqueline-et, Atout de Closet-ttő-et, ahogy a futamot-végigközvetítő mondta, mennyire szerettem...! mennyire szerettem végigmenni a Daumesnil tó mellett, leülni, ott kinyitni, csak késő délben, az üveg bort, az arab boltban vett nullahatvenötöst kilencötvenért, vagy a nullakilencvenkilences két számjegyből következtetni próbálva, mit kéne csinálni kettessel, kilencessel, tizennyolccal, és néztem a tó még zöldig fagyott színét, és hogy a sirályok kezdenek gyalogolni. A hazulról vitt kekszemet szétszórtam madaraimnak az Afrika-Ázsia Múzeum előtt, ahol valami jáde-kő kiállítás volt, én a kiállításokat eléggé kihagytam. A legrosszabb futam is úgy történik, a legjobb tárlat is ki-tudja-hogy-történt. A Hegyalja úton már elolvadt a hó nagyja, elértük a Németvölgyi utat, igaz, az én temetőm nem ott volt. Ittam fél vodkát, óvatosan, mert felfordult a gyomrom, de mert nem tudtam volna miegyebet – mi egyebet – csinálni, mert úgy látszik, nem volt jól semmi se együtt, se külön, ittam még egy nullahármast. Akkor azért mentem. Le a Sportkórházhoz, ahol születtem valamikor. A szemközi gyógyszerárban Polybé; nekik. Akik még élnek. El az Avar utcán, át a vonatok felett; valamikor a Balaton. A kormos házak, ki lakhat ott, ki járhat ott. Most ezeknek a házaknak a tövén ismerősként mentem végig. Enghienben hirtelen az a zöld lódenkabát a bejáratnál! Hát persze! Az a rokonszenves, kopaszos-pirosas, másképp de Gaulle-jegyű arc! Az ajtónálló – a mozgólépcsőálló – a vincennes-i hangár, a tribün alatti és mögötti nagy, kétszáz-méter-hossz, négy emeletnyi tér egyéb-napjairól! De utáltam őt ott. De szerettem őt Enghienben. Ez miért van? Az ácsolt bódék másnapra megteltek francia tájegységek – vidékek – kínálatával. Bor, lacikonyha, sonka, hurka, szendvics, minden; nekem az ingyen reklámpapirosokra

futotta, hoztam bőven. Képeslapokat! De ahogy a pályán kívül, a tribün mögötti és melletti tér, meg amit nem a tippek összehozásával és bediktálásával és kifizetésével töltöttem, az az idő: ugyanolyan volt! Mínusz öt-hat fok, elég hideg...! Ott! És ültem a fűben, és öblöblöblöblöb volt a fülemben a közvetítés hangja, hogy „Ünő Zsakett-ttö”, „attaké Ukilójíí”, és hogy be fog jönni Une Jacqueline, és én gyáva voltam, nem tettem meg, talán egyáltalán, pedig három napja ő volt egyik sikerlovam, akkor most miért nem? Majd elmondom Quernust, őt elsőre nem tettem meg, és nyert, és utána jól megraktam, és nem nyert; ültem a fűben a tribün mögött, ugyanaz volt velem, ezzel a helyezkedéssel, ahogy mindenkor is helyezkedtem, csak minél később megtudni, úgyis meg kell tudni, addig lehessünk szabadok: szabadok a magunk cselekvésének következményeitől is. Meghúztam a boromat, körülbelül sejtettem, hogy a mezőny – rettentő mezőnyök! főleg az első kanyarban olyan a látvány! befordul húsz ló húsz kocsival, húsz hajtóval – Oger, Vercruyse, P. Hawas, A. Boulard, P. Gillot képe volt közülük például a repülőgépen a Le Parisien tippoldalán, és a Németvölgyi úton, ahol a vodkát ittam, ott lelték Pipi Nénit, a vak madarat, aki hét és fél évet élt nálunk, összesen nyolc és fél évet élt. Nyolc és fél órát haldoklott egy vasárnap, a kezünkben történt ez, nem lehetett visszatenni lakhelyére, a kalitkájába, azonnal háton és oldalt kezdett pörögni, szétvetett szárnyal, a homokban. Itt nem segít később se vicc, hogy „a hamut és a gyémántot is mamunak mondja”, pedig végeredményben az történik. Mármost annak semmi jelentősége, hogy J.-L. Peupionban benne a Pipi neve; és mégis! Mégis. Végre kiengedem fölem – közben egy tobozt szedek föl a földről, egy eltépett, cseresznyehúspiros belépőjegyvét – Istenem, mikor az ember belép! kijön a Daumesnil tavat és a Gravelle tavat összekötő patak mentén megtett útja után az erdőből, látja ugyanazt a kutyapárost, nem tud kezdeni velük tippszempontból semmit, csak bajt ne hozzatok, mondja az ember, de akár a faiskola ültetményeinek is mondhatná, a drótkerítéses faiskola aztán este, a tíz futam után, sötétedésben a Gravelle Avenue-n és más, ház-nem-szegélyezte utakon hazafelé tartva – a charentoni metrómegálló felé, ahová ép bőrrel kell megérkezni, persze, autók azért mennek szép számmal, mégis –, a drótkerítés jó, üdvös, onnét nem fenyeget veszély –, Istenem, hol tartottam! Istenem, írni valamit de mennyire ugyanaz, mint ahogy a kis glorie-ben még annyi idő van, persze, bent jó meleg, a hangárban, pláne az ácsolt bódék közt, ahogy sülnék és főnek a vidékek jellegzetes falatai, és a tér elkezd megtelni a sűrűség bűdösével, mintha ennyi fölösleg anyagunk volna porrá válni, va-por, va-porró, mintha egy ló vágatna-lengene át, Va Porr, Via Porr, vipp! Megálltam – ja, hogy az írás mennyire az, mint ahogy „van valami előtte, oly világos”, például: a

vadgesztenyefa neve „aesculus hippocastanum”, és ez a vincennes-i erdőn – nem a faiskolánál! rögtön a patak szétfutásánál, mert a patak valahogy szét is fut, mégis bejut vize a Daumesnil tóba, akármi világcsodája nélkül, de nyilván bejut – és, Istenem, vasárnap de idegesítőek a kocogók, ahogy mind szembe, szembe, szembe jönnek veled, de mi a francot kifogásolgatsz! Akkorra már kinyitottad és megszívtad a nullaötvenet, bocsánat, nullahetvenötöt, a nullakilencvenkilencet, és nem jut eszedbe, hogy Szpéró, aki ott fekszik, amerre a Németvölgyi úttól a Sportkórházon és az Avar utcán át hazajössz aztán, ott fekszik, pora-szárnya is rég nem fehér, ahogy fehér volt, mikor – ő éjszaka, s csak egy óra vergődéssel – meghalt, de akkor: tippelve: ázott fűvű galopp-pályákon: Toute Blanche – ő épp egy ügetőló Vincennes-ből, de mindegy –, Wings of Lili... ő az, Gelsenkirchen-Horst, szintén esőben, és Wings of Lilian az utolsó egyenesben behozza... majd megnézem a szétázott újságlapon, kit. Könyvtárak homályán lapozok poros újságokat, és ott áll a nevük, írja Genet, és ki tudja akkor már, ki volt Bulkaen, Harcamone, Divers, ki volt Pilorge, Guy? Ezt kérdik. És nevük zavart okoz majd, ahogy zavarban vagyunk a fénytől, mely egy évezredek óta kihalt csillagról jön felénk. Elmondtam mindent e kalandról, amit mondani kellett? Ha ezzel a könyvvel végzek, végzek mind velük, akik szereplői voltak, végzek azzal, mi elbeszélhető volt. A többi: a kimondhatatlan. Elnémulok, és megyek már, mezítláb. Akkor fáztam volna föl csak jól; ha még a cipőm is lehúzó, azzal verem a földet, ne halljam, mi lett. Vidocq Mabon, ő volt végső reményem. Ezek a kivégzettek, akikről Genet beszél... de most mindegy, itt volt, amit Une Mélodie-n elvesztettem. Hirtelen miért tettem meg Une Mélodie-t? Miért van ez, hogy minden tiszta és világos gloriette-ben, mondjuk... félbemaradt egy mondat ott, hogy „a mezőny”. Sejttem, körülbelül, hogy a mezőny már az utolsó egyenesben jár. Vagy nem is maradt félbe, csak most nem lelem? Ha elkezdek írni, csakhamar ugyanaz a kavargás támad belőle, mint ahogy a versenynap kezdete előtt még oly soknak tetsző fölösleges időt nem tudja mivel eltölteni az ember, kiül a hidegbe a gloriette-be, látja a távoli gyorsforgalmi utat, elcsodálkozik, milyen sokan foglalkoznak most valami egyébvel; vagy talán már megtették tippjeiket a városi fogadóirodáknak. Vagy az életben más is van. Ez, az írásnak – stb. – ez a tiszta állapota, mondjuk, még előtte, amikor nem látszik a kudarc – mert utóbb a poros és sárgult újságoktól kérdezgetni ezt-azt, végső soron csak érzelmi bonyodalom... és egymegoldású... ha megoldástalan, hát főleg... viszont „hogy mi lesz”, ezt nem okvetlen bírja ki a tribünön az ember, nem bírja végignézni, mikor például Pipi meghalt, végig az volt, hogy hát nem biztos, hogy meghalt, egy-egy futamban viszont biztos, hogy lesz befutó. Hát amit a gépen tanulmányoztam – nem írhattam; be voltam szorítva egy szűk ülésre; elegendő volt az egész repülőútból; boldog és fontos akartam lenni etc. –, a kiemelt futamban

egyáltalán nem Une Mélodie jött be, aránylag jelentős pénzt vesztettem rajta, és mert ezt nem lehet így bevezetni, és mert a favoritokban aznap nem hittem – nehéz visszaállni hónapok után Vincennes-re, például Vincennes-re, túl nagy dolog ez ahhoz, thai-bokszolók mondják, hogy egy amszterdami stadion teljes fényözöne, az ordító közönség stb. fél győzelem az otthon verekvőnek –, valamit tenni kellett. Jó, hogy nem „Sporange” v. „Sperange”, vagy „Starella” nevű lovak futottak akkor épp, hogy ez a „hát rendezzük azért dolgunkat”, még a versenynap vége előtt, legalább álljunk nullán – ld. írás, ld. „azért mégis jó érzéssel hazamenni a faiskola drótkerítése mellett a charentoni métrómegállóhoz” –, jó, hogy nem volt finomkodás lehetősége. A „Móricok” tippjére kellett volna hallgatnom! Max és Móric, majd elmagyarázom. Másnap egy Supermax nevű akadálylovat hagytam ki így Auteuilben, és még Jean Maurice lovát, később egy nap. Aztán hiába maxoltam és mórícoltam, onnét a dolog vissza volt babonázva! Tehát van, amit akkor kell, amikor kell. A fenyőág, a toboz, a letépett belépőjegy... az öblöblöb

fülgymöszölés... ne halljam. Csak aztán, ha a legnagyobb ívben kerülöm is meg a tribünépületet – benne hátul a „hangár”, esetleg a karácsonyi vásárrá átalakított fogadótérész, a borok, a hurkák, szendvicsek, népviseletes dordogne-iak, vienne-iek stb. –, ha nem nézek is a raszterpontos eredménytáblára, vagy ahogy a futamot, a tévéképernyővé alakított raszterponttáblán, ahogy közvetítették is végig, megismétlik, és kis csengettyű szól, ebből lehet tudni, hogy ismétlés... a letépett cseresznyehúspiros jegydarab, a toboz, az ág olyan hiábavaló, ha a visszafelé tóduló tömegeből nem azt hallod, hogy – ezt a közvetítő „üitte”-nek, „üittö”-nek mondja, de most nem a fül élményvilágáról van szó! –, ha nem azt hallod, hogy „üi”, „üit”, vagyis nem a nyolcast emlegetik, aki Vidocq Mabon volt. Ezt mindig kihallani. Ez „a világ”, ez az, amit csalhatatlanul lehet hallani és kihallani, hogy az élet mi lesz és milyen lesz; amennyiben számít; és valamennyiben, persze, hogy számít. Végigjöttem az Avar utcán – akkor, aztán, persze, Vidocq Mabon nyert, és én visszanyertem, amit elvesztettem aznap –, megálltam az enyhén, szórtan behavazott sírok mellett. Itt

nyugszik Pipi, egy bádoggal lökhárító a hó- és vízgátja, az valahogy ott volt, a pálya adva, emitt kövek fedik a fa tövét, ahol Éliás, azaz Éli, és az itt Szpéró. A gesztenyefától hoztam egy vadgesztenyeszemet, odadobtam, és a hóba egy SZ betűt kanyarítottam. Az „aesculus hippocastanum” – hippo: ló – a vincennes-i patak egyik végénél van kiírva. Néha, a pályához igyekezvén, egy másik hídon mentem át – az egész, egyébként, pláne aztán ha a Marmottan Múzeumhoz közeli auteuil-i pályát is hozzálátogatja az ember, ott egy olyan magasságból, mint Vincennes-ben a Le Jockey, a színesüveg ablakok mögött, melyekben a prosztóbb tribünrészről, ahová én is jártam, tükröződve az egész pálya látszik, a távoli ív is, csak öblöblöblöb elmosódva, a szemnek, vagy mik is a szem hangjai, az egész, mondom, a vincennes-i patak, meg hogy akármilyen hideg van, meg hogy még állítólag az ember állapota józan, még nem futamközi, ugyanaz, itt jó a szó, ugyanaz a sűrűség, mint a Monet parkja Givernyben, ott a hidak, a tavirózsák, ez a Vincennes-dolog, akinek, ez ugyanaz –, egy másik hídon, még nyáron a víz színét békalencse borította el, és állt a felszín, a mély folyt, a mély fecseg itt, gondoltam, milyen vicces, közben meg a legrövidebb utat kerestem:

a legrövidebb út – sok fölös idő végül,
hosszabb út – keveselljük az időt...

hány ellel írják, hogy keves...?! – ez a nagy összefüggés,
lekurtított út – mi a francnak idő,

eltévedés – de balfék vagy! Egyszer így, például, a pálya oldalához jutottam ki, na igen, de az „érintőhöz”, a ráfutóhoz, majd iderakom a vincennes-i pálya alaprajzát, meg hogy melyik futam honnan indul; de az auteuil-i pálya, remélem, nem hagytam ki egy „i”-t belőle valahol, majd az I is kell, most nem a SCHWITTERS-változat, hanem hogy SZÜSZIFOSZ KÜZD AZ I-vel, elolvasom ezt, amit írtam, betűhibára, és ha elfelejteném, eből, ez azért két bb-vel, rá fogok jönni, kimaradt a SZÜSZIFOSZ. Most akkor – ahogy ezt mondják –, így ül az ember a padon a pataknak azon a részén, ahogy a patak két ága ismét összefut, az ember azt hiszi, valamit lerövidített, de középen csak egy sziget volt, ez látszik, egy híddal vagy valami gyalogföldúttal a patak ismét össze van kötve, a két ág. Itt nagy kövek vannak, és – mert én karácsony előtt voltam, de mennyire zöldelltek azért a tyúkhúrgepágyák! száz és ezer négyzetméteren a vincennes-i erdőben tyúkhúr! abban gázoltam! le is téptem egy adagot, bepréseltem egy jegyzetblokkba, Istenem, nekik – Szpéró, Éliás, Pipi, de az élők is, nekik is, Aliz, Mokka, Samu, az előtt szárnyú Tóni, aki úgy retteg tőlünk hatodik éve is, na, persze, viszont egyszer, egy ugyanolyan képlet volt, talán én-nem-tudom-kin, most nem állok neki megkeresni, elvesztettem a napi jelentősebbet, és Santoninón és Salicemen kellett volna visszanyerni, ők ketten „E”-k voltak, ecurie, vagyis istállófogadás, Németországban

Stallwette, ezt már tudtam, pedig csak 1990 júniusa óta csinálom az egészséget, és soha idehaza. Szóval, ez az istállófogadás olyan, hogy ha mindkét lóra teszel, akik, mondjuk a Mme Levesque istállójából vannak, akkor mindkét lóra megkapod a jobban helyezett – vagy a befutó – ló pénzét, megfelelő arányban. Salicem = Alízom, Santonino =, mondanom sem kell, Tóni. Hát szóval, hogy ők is mekkorát tyúkhúroznának – ez ecurie bejött! ez mindig kész idegbaj, vagy hogy mondják, és minek csinálja az ember? mondjuk az ember negyven éven át eltol valamit, vagy hát... nos, a versenynap azért van egyben, egy-az-egyben, mondjuk, összhangban, az emberi – mondjuk – méltósággal, mert ott magam toloom el, esetleg tíz frankonként egy-egy lovon, amit eltolok, és ha nézhetem magam aztán, akkor csak magamat nézhetem, de nem másokkal nézetek, mondjuk, húszmilliárd dollárt, vagy harminchárom forint fogyasztási adót a benzinen; most nem az, hogy – mint Goethénél – „minden hasonlat”, és mindent össze akarnék hasonlítani, és a kettő nem is ugyanaz, persze, a – mit tudom én – húszmilliárd –, meg hogy az ötvenkét éve a gesztenyefákra néző lakásomat itt meg kell vennem, holott egyáltalán nem akarnám. Nem ugyanaz, DE: az 1988 előtti, az 1989 előtti, az 1991 előtti egyképp KÜLÖNBÖZIK a versenynaptól! Santonino és Salicem szerves, ami nem a versenynap, az előbb említett dolgok közül, egyik se szerves. Abból, ami – de most átmentem hozzájuk, akik az egykori úgynevezett dolgozószobámban élnek. Két éve, Pipi Néni óta nem halt meg közülük senki. Akkor négyen meghaltak, egyetlen évben négyen. Most akkor, persze, ennél rémesebb alig lehet, de attól azért még rémes, ami rémes. Megyek vissza, Vidocq Mabon nem rémes, bejött, azért, persze, nem élvezkedem végig, hogy a csengettyűző ismétlést nézzem. Csatangolok összevissza a hangárban, mozgólépcsőzöm, ezzel is mit teszek? Két futam közt huszonöt perc az idő, és még ha a kevesebbek által kultivált elektrontotó-ablakhoz még, akkor is kell várni stb., a hagyományos, bediktálós ablakoknál vannak többen, kezdem tudni ezeket a dolgokat, mondom, a magam idejét csatangolom el, de miért ne? Vidocq-kal visszanyertem, amit kellett, ezzel a nagy tudással megyek hazafelé, az autók elreflektoroznak, lassan jönnek St. Maurice – te jesszus! – házai, St. Maurice! már csak ezért is vigyáznom kellett volna a „móricos” lovakra, mit kihagytam; de magamnak hagytam ki; nem másoknak csináltam az adósságot, és másoknak vagyok az akármije ügy, hogy rajtam már semmi semmi se múlik, és a helyemben se tudna senki semmi okosat csinálni, hát miért ne én próbáljam meg. A versenynap azért rázóssabb ügy! Aztán, persze, lehet okosakat mondani a versenynapozónak. Ha meglett az ecurie-d, miért nem nézel oda jobban, mit nem látsz a szemedtől, a következő futamban egy Toute Blanche nevű ló – csurom fehér! azt jelenti a név! – van istállófogadva valakivel, miért nem rakod meg? Nem vagy mohó, örülsz, hogy visszanyerted, amid elment; hazajössz – nézegeted

még, fontoskodva, de már veszélytelenül, a hazaúti Le Parisient, már nem foghatsz félre, hogy hirtelen Une Mélodie jut eszedbe, már nincs mit látni a szemedtől. Már nem mehetsz haza a faiskola drótkerítése mentén, már nem kell bozontos kiskutyákban kabalát vagy ellenkabalát sejtened. A tej ára fel fog menni, a mit-tudod-mi ára fel fog menni, a charentoni metrómegállót nem érheted el úgy, hogy-legalább-az-utolsó-előtti-futamban-Valbergán-mindent-visszanyertél, vagy hogy mégis megjátszottad aztán Enghienben Téfélie-t. Maradnak ezek a magánkapcsolatok, mint a lódenes vagy a posztónagykabátos alkalmazott, lelkesen üdvözöl, magánemberként még, nem

az ablak mögött, a kagylószemüveges ember Enghienben, persze, tőle vetted át Vidocq Mabonra a visszanyereményed, vagy Valbergánál összekacsintottatok, „na, köszjő...”, és adtál neki tíz frank borralalót. Vagy a lódenest, a Le Jockey órét, Enghienben már, leszólítod ismerősként a kapunál. Mi hiányzik, drága öreg Cipi, mi hiányzik? Valami helyett csináljuk az egészet? Vagy valamit mindenképpen csinálnánk? Minden hasonlat, persze, de azért ne hagyjuk semminek, ami megérdemli, a méltóságát: ne vegyük el ezt azzal, hogy csak úgy külön valamiért lenne? Maradjon meg valami

legalább, hogy csak azért van, mert van. Emlékszem, Kölnben, a Sztojgó fogadóirodájában valami Tsar Montil nevű lovat játszottam Topo Dezeray ellen október 23-dikán. Helyre kellett volna tennem mindkettőt. A Tsar másodiknak jött be. Én azt gondoltam: hát küzdjete meg. Marhák. Ereklje. Mb. Magammal csellóztam ki. Mentem át azon a lóerő-szavú napon, vagy lóerő-némaságún, hát nem? Mikor az autók Budapesten eléggé álltak, úgy-így. Lebaktattam, de ugyanúgy fontoskodva, ahogy a repülőn azt a futamot tanulmányoztam – azért idesorolom, hogy fest egy ilyen futam, mikor gondolkodni kezdesz, mi legyen a befutó, mégis, mi lehet, megpróbálsz kitalálni a jövőt, de ezt ott nem nagyon tudom én senkivel se megbeszélni; mondjuk, frankban egy újság ott kint öt-hat, hat-húsz, például a Paris Turf hat-húsz, majd még mondok erről valamit, egy Times-méretű lap, és egy versenynaphoz legalább hét-nyolc oldalt át kell rágni, nagy meló, ha az ember komolyan veszi; és én mindig mindent komolyan – is – vettem, de nem „is”, komolyan vettem, vagy nem vettem sehogy –, idesorolom a húsz indulót, néztem a gépen, fontoskodva – Isten bocsássa meg nekem! például nem nagykövetnek igyekeztem Bonnba vagy Bernbe vagy Johannesburgba, még attasénak se, mit, tudósítónak, hát aztán nem, és a tehetős nagybácsim se hívott meg; csak egyszer egy Vainquer Ker Annát megraktam, előtte nyertem tízre harmincnyolcszoros pénzt, ez még a nyáron volt, de szép időben, jaj, de szép időben, a patakot akkor fedeztem föl, egy Ariane de Semilly nevű, nem éppen esélyes lovon nyertem a háromszáznyolcvanát, egyből könnyelmű lettem, vagy családi vonzalmaim támadtak, Ld. Anna nagyanyám, a Turfitt Anna, akinek a nevében, valami francia eredetű családrész, már benne volt a „turf”. Vagy van egy galopp-champion unokatestvérem, távoli, a távoli Svédországban, a Tandari János; mennyit emlegettük Gelsenkirchen-Horstban, vagy Köln-Weidenpeschben, egy hajdani zsoké, kicsit részeg volt, gettóba’ tett velem egyet – az ecurie-t, meg hogy felesbe fogadunk, ezt neveztük gettónak és a még jókor disszidált „Janosch Batschi”-t éltettük, aki azóta, mint hallom, itthon is járt. Én ugyan nem fogom letarhálni! Különben is, a versenynapokon szeretem legalább megőrizni a magányom. Nem, hát inkább maradjanak félbe a mondatok, de itt mi is volt: ja, hogy valami fontosságot azért csak tulajdonítok magamnak, és ha ezek a mindenféle dolgok elmentek rég, mint mikor lecsöngetik a fogadást, a futam elindult, „Teilnehmer: ab”, vagy „S’en allez”, ilyesmi, nem tudok fratszia, kész, akitettakinem, egybe, úgy, ahogy van, nem szeretem az egészet, csak mi az egész, igyekszem a részletekért rajongni, mint aki otthon van és házigazda. Itthon is ezért vagyok legszívesebben egyedül. Hát így, drága öreg Cipi, mentem, lementem, fontoskodva, mint mikor a mezőnyt nézem: de ők el ne maradjanak: lementem, és felnéztem az Erzsébet-híd autótlan autóaluljárójából az Apponyi tér házára, ahol gyerek-

korodban laktál. Még jó, hogy ahogy atlétikára jártunk a hetes busszal, mondtad. Hogy az a ház. Mentem, mit tudom, St. Maurice utcáin, egy helyen aszfaltoztak, oda volt állítva éjszakára egy piros viharlámpa. A te Kálvin tered. De egyszer, egy éjszaka, nagyon versenynaptalan voltam, pont nem az, hogy akkor halt volna meg Szpéró, de mit tudom, felhívtalak. Nem voltál jól, persze, mégis: egy jót neveltünk, hogy én Londonban – na, ez már a Szpéró halála után volt, merthogy tizenegy évig, amíg a Szpéró megvolt és élt, itt velünk, nem mentem el sehova, itt voltam veled, alig pár hetet leszámítva, mikor műtét meg minden miatt muszáj volt távollétezni. Szóval, Szpéró halála után volt, akkor hát nem sokkal azelőtt, hogy Te is elmentél. Az utóbbi időben nem is sokat találkoztunk; ezzel viszont felhívtalak, hogy kiszúrтам Londonban – Te nagyon jártál Londonba, tudom – a „Te” föltételezhető kávéházadat, a Regent Streeten a Café Royalt. Még hogy, hogy Neked pénzed lett volna oda... És neveltél, neveltél, alig volt hangod; mit képzelek. A zsokénak vettem egy doboz cigarettát, nem dohányzom, megnyertük, persze a gettót, egy szálat félbetörtem, mint a Te Gy.-d, aki galoppra járt, például, míg mi a Varjú Vilit, a Kazi Olgát meg a Kalocsai Henriket és a lengyel futólányokat nézni, félbetörtem a cigit, azt mondtam, „eljen Janosch Batschi”, és elrágтам, amíg bírtam. De otthagytam a gettótársamat, mentem a magam útjára. Hát, Londonba nem tudom, mikor jutok, Epsom és Ascot nagyon messze a központtól – a pályák, és nyilván drágák. De ha mégis, hát legalább egy ruhatárra befizetek magamnak ott, a Café Royalban. Álltam a sírjuk felett – az első, a nagyfavoritos napon, hiába volt Téfélie favorit, nem jutott eszembe róla, hogy „Éli”, csak legközelebb, akkor Enghienben tutiba raktam a magam erejéhez képest, és rendeztem általa aznapi veszteségeimet. Éli, Éli, de rég volt, mikor egy ilyen drótkerítésen másztál át hozzánk, és hazahozánk, és volt neved Abos, Juszuf, Csibukka, Zordon Kárpátka, Béni, Kicsiny Kakukk. Majd elmondom, hogy volt ez Béccsel, Széchenyivel, Döblinggel, hogy ez az egész lóverseny... de épp a legjobbkor... 1990 nyarán. Az Anna nagyanyámat akkor, hogy a majd háromszáz forint négyzetméterenkénti pluszos lakásterünk fele a levegőben lógott, illetve semmi volt itt a Duna-parton, a Vár oldalába temettük, és apám ásta a sírt, a házbeliek ácsolták a koporsót, és a láda – a koporsó – helyett előkerült egy német vagy magyar katonaláda, tele szöggel. Akkor az egész ház azt hordta, nekünk még ma is van, az 1945-1990-es út koporsószögeinek nevezem a készletet, és kész etalon, azóta mindenre. Hát megtettem, hogy a „Semmilyen” magyar hangzású szó miatt megtett Ariane de Semillyn azt a háromhetvenet nyertem, rögtön a Van vagy Vainquer Ker Anna nevű lovat, a nevében oly szépen benne volt a hiábavalóság – „vain”, ilyesmi. Aztán, persze, az ember egyáltalán nem névkabala alapján nyer vagy vesz főleg, hanem ezt összepasszíja a leggyorsabb kilométert futott

ló egyéb eredményeivel, nézi, ki miért van ebben a futamban, melyik hajtó hol tart, az évben és aznap, és mit tippel a sajtó, és hol fogtak már félre, és akkor mi lehet, meg a monitorokon is, színesben, látja az ember a már kialakult fogadási arányokat. Hát most akkor, mondtam az Apponyi téri háznak, mi van most akkor? Budapest népe, írta lopva, de bátran, egy novelládban, kezébe vette sorsát stb., ez mintha a háború alatt lett volna, de annak semmi értelme, éreztem, akkor mikor? Ötvenhatban, és a könyv, a *Hajnali háztetők*, ahol ez a novella van, ötvenolcban jelent meg, vagy hogy; jókor így! Most mi történt? Ezt kérdeztem a lóerő-csönd napján, ez most mi. Annyi hang volt, mi volt a csönd? De hát, csak jussak vissza Vincennes-be meg Auteuil-ba, végre egyszer lássam meg Degas Longchamp-ját, vagy ha nem az övét, hát akárkiét, ahogy a lovak befutottak nekem eddig az újságlapokon, csupán, a Paris Turf

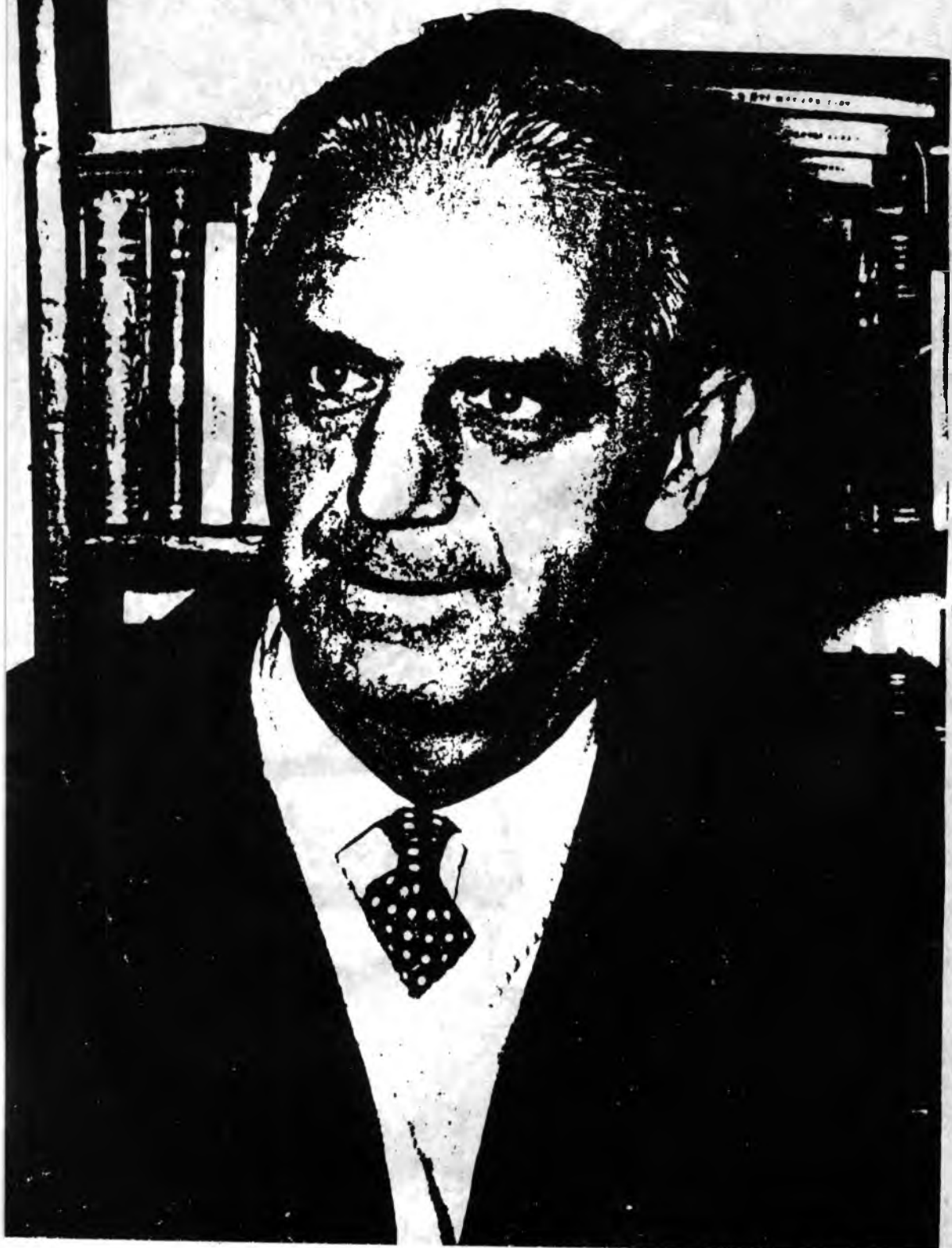
egy-egy fényképén, amit a számszerű eredmények mellett mindig közölnek. Meg St. Cloud, Maisons-Laffitte, Evry. Majd meglátjuk. Sokat gondolkoztam Vidocq Mabonon. Tényleg vesztésben voltam aznap jócskán, ez a név sem különösebben rokonszenves nekem különben. Mi volt a bizonyosság, miért merészeltam? Nem is tudom. Talán, unatkozva, buszra várva, netán egy feszengető esemény előtt, az időt húzván téblábolva, egy német kiadású lapot nézegettem az jó kisalakú, „Vincennes” csak a címe. Talán ott volt ilyen-olyan Vidocq. Nem is hiszem, hogy tudni lehet mindent. Vagy érzékeltetni, leírni. A vincennes-i patak hártájéje; a fatönkök, de nagyok, kivágottak helyén; vagy ahogy a hat-húszast mindig a boulevard Montmartre egyik sarkán vettem; vagy ahogy este, lángoló arccal, hazafelé métrózva Charentonból, épen

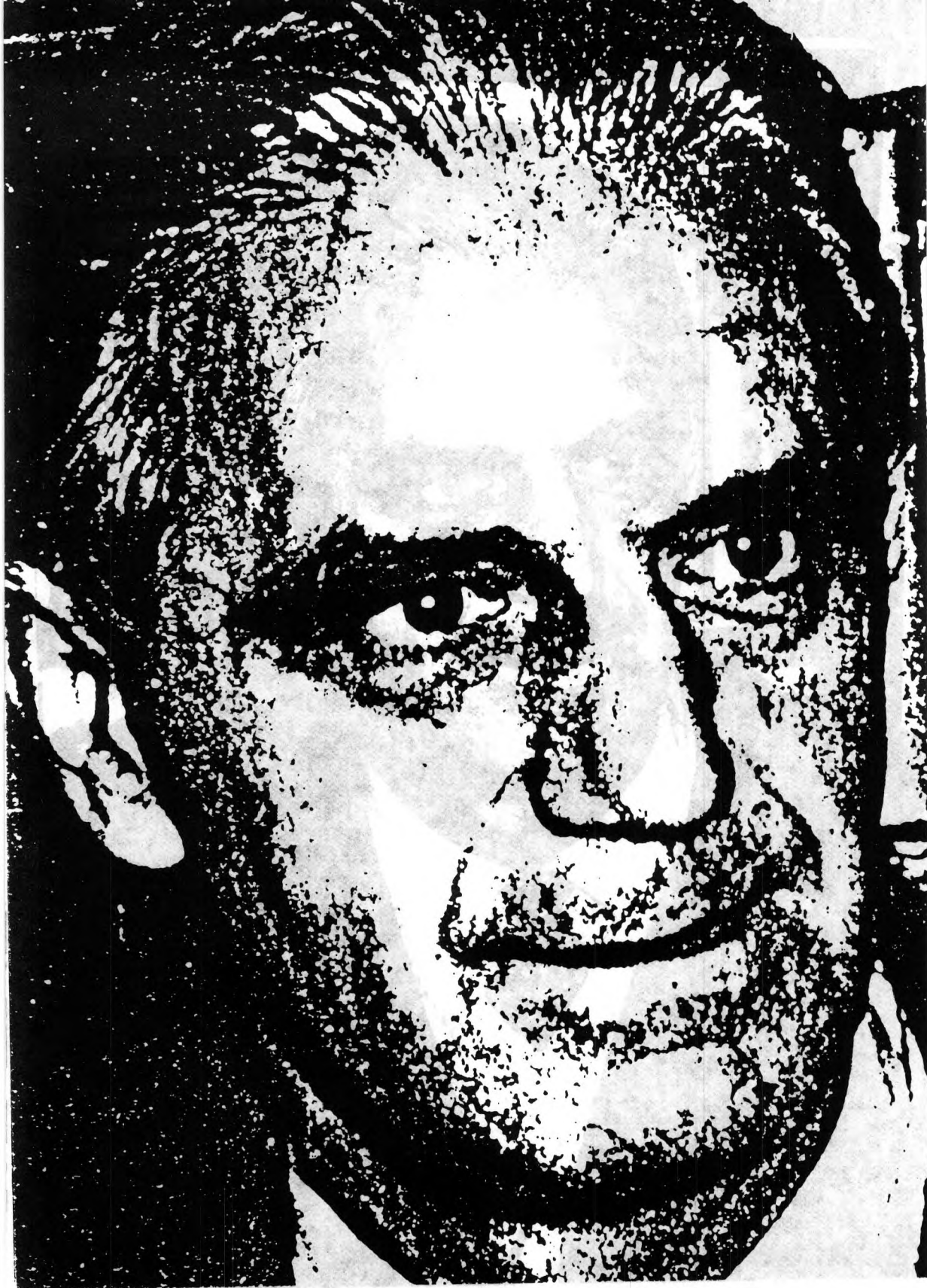
megúszva megint, már a következő versenynap programját tanulmányoztam:

fontoskodás ez is, mert jól tudom, ott még semmire se jutok... de megannyi semmire-se-jutásból, lásd akár a *Virrasztók* c. novellát a kézbevetett sorssal, vagy „Janosch Batschi“-t, vagy Videt, a vak famedvét, igen, aki még Pipi Néni előtt került ide – azért ez is! hogy egy madár megvakuljon, aztán egérnek nézzék, felfigyeljenek rá, hazavigyék, átadják bizalomra nekünk, ehhez is kell valami! ez is, azért! –, Videt elmondtam-e, aki a Vidocq mögött ott volt? Tíz-tizenegy nap és napra nap versenynap, minden nap a tönkremenés kockázata. Odahaza: ennek bizonyossága. A tönkremenés bizonyossága helyett legalább a tönkremenéssel szembeni futó esélyt választani: ez volt ez. Une Mélodie. Na, de adós maradtam a mezőnyel; mondom, az ilyen mezőnyök, ezek a mennyiségek azok, melyek akár rögtön bénítólag hathatnak: mondom, közben még: Egy Dallam... hát nem csoda, hogy bedőltem. Talán sikerült idemásolni az arcát. Persze, mindegyik ló... ahogy mindegyik veréb stb. – ugyanaz „is”. Most akkor a mezőny: Ulla Charmeuse, Ulla la Garenne... de inkább így:

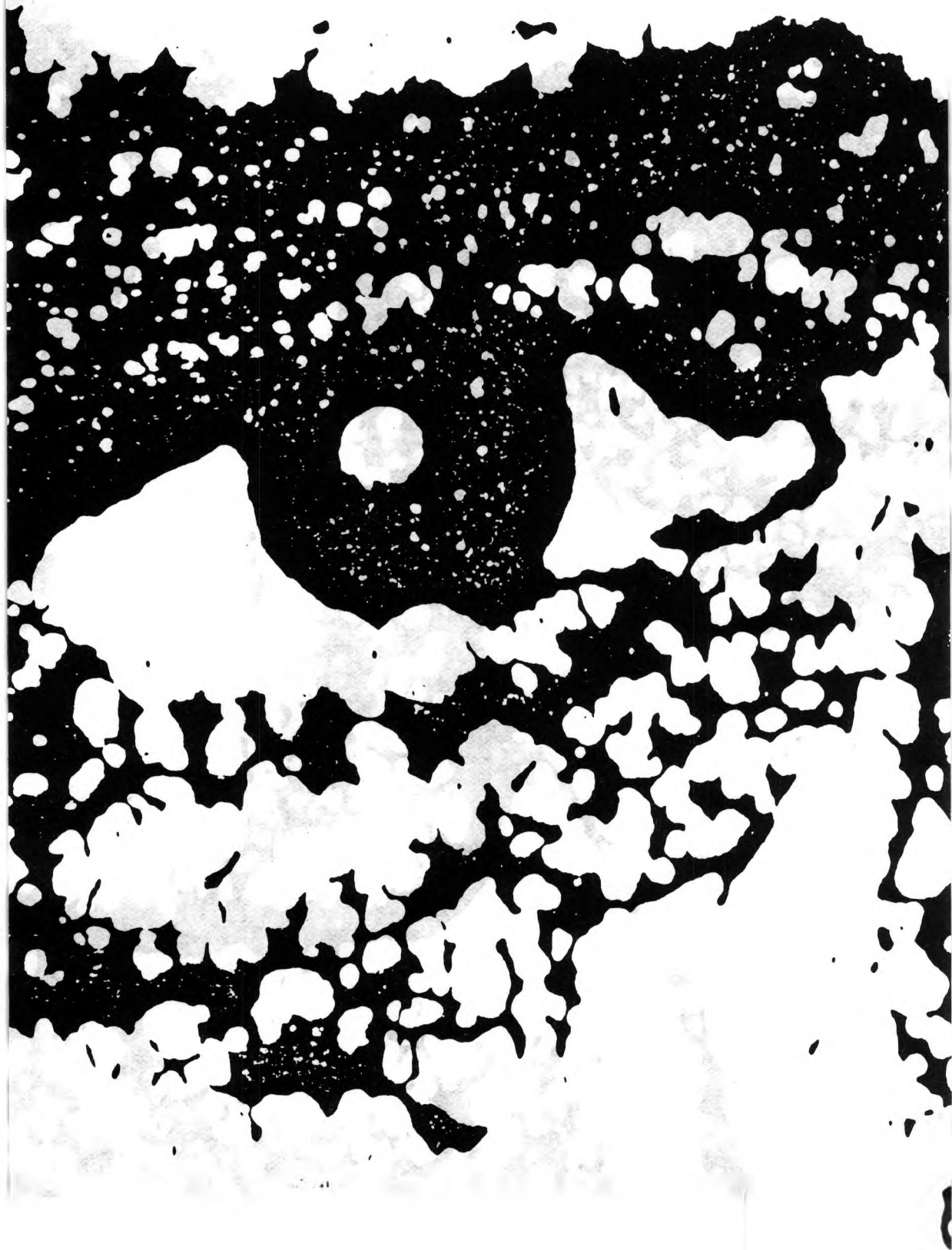
Ulla Charmeuse (E) – J. -P. Viel
Ulla la Garenne – M. -M. Gougeon
Une Cantate (E) – Paul Viel
Une Mélodie – M. Roussel
Une de Plus – R. Baudron
Umbrageous – J. -M. Gorain
Unique Farandol – F. Blandin
Umoura de Collerie – D. Dauverne
Uvaca – J. -P. Thomain
Urfa Hereuse (E) – Y. Dreux
Une Passion – Joël Hallais
Uralda des Landes – P. -M. Mottier
Utica d’Atout – M. Lenoir
Urasie du Canisy – D. Vimond
Urkela – J. -C. Hallais
Utopie de Broutail – A. Laurent
Une d’Eronville – J. -L. Dersoir
Uroise Cleville – J. -Y. Rayon
Ulene Princesse – Ph. Morlagne
Une Belle de Jour – B. Lefèvre

Az „E” az ecurie, az embernevek a hajtók. Istenem, ha bárkikkel úgy tartozhatnék össze, mint a Vielékkal a Dreux. Sose lesz. Már késő. Nekem, azt hiszem, nem is volt mivel. Most akkor van ez.

Un et Un

Volt az „idő” és a „tér”, volt – azért! Vielék és Dreux abszolútumai ellenére, is, már a gyakorlati abszolútumra gondolok; azért az: hiányozni tud, az ilyen szakmai, meg hogy a futamok napra napra napra *vannak*, egyikük a másik lovának a trénera, most ezt nem akarom eszményíteni, de akkor annyi marad, hogy: tudom én...? igaz, Szép Ernőnél ez van, viszont nála is van, hogy szeretett vóna egyetlen, határtalant csinálni, „hírt adni: itt vagyok!”, s „ki él, mindenkit látni s mindekivel beszélni” – most akkor, hogy az ember ott van így egy ilyen vincennes-i vagy enghieni versenynapon, ez olyan, kicsit, hogy megvan az „és meghallani mindent és mindenütt ott lenni... s időkbén és mezekben mindenki helyett élni”. Neuss galopp-pályáján sokat néztem a „Führing”-et, szóval, a bemutató-kört, vagy én fölvezető körnek nevezném, és a lovak bőrét, és ahogy eleinte vezették csak őket, pokróc alatt, aztán felkerültek a számok, aztán a zsokék, kicsit kopottasak is voltak a mezek, az arcuk meg mintha lóporfüst-verte lett volna futam után, de csak a sár, rájöttem, a galoppon csak a sár; mit is akartam mondani? Gelsenkirchen-Horstban egészen váratlanul volt verseny. Kint voltam Düsseldorfban, rettegve, mert életemben először kellett tartanom egy ilyen irodalmi estet; föl kellett lépnem; most ez nekem más, mint a galoppon, hogy a vizes fű szinte kiszalad a lábam alól, és tépem a fejemen a kalapot, és ordítok, és koszos csónadrágban ugrálok, megvan a befutóm, a kettesem, a hármasom, Gasparone – Adebar – Blue Belli, más. „Be kell raknom” magam hozzá, aki érti, hogyan értem. De súlyosan. „Un et Un”. Persze, ez egy ló; de – majd. Menni, egyre csak menni, át az erdőn, könnyű. Un et Un? Vodka on Ice? Ursel? Valandal? Ezen gondolkozni is elég gyötrelmes a Daumesnil úton vagy a tónál, mégis. Van az az igényem, hogy legyen az meg akkor, ahogy kell, egy ilyen dolog, mondjuk, hogy közben hátul a videón lovak futnak, Neuss, Düsseldorf, Krefeld, és akkor csak mintha oda mennék ki, olyan semmi-az-egész-mi-van módon érvényesíteni, amiről szó lenne. Musil, Doderer, Benn, Wols, Rilke. Elmondani valamit, külhoni pályán, mégis, Nemes Nagy Ágnesről vagy Ottlikről. Az ember hiába csinál fokozatosságot a bogyókkal, az italról nehezen áll le, amíg az nem jön, hogy félóránként vizelni kell menni, és szinte úgy tépi le a nadrágját a gelsenkircheni vécében, másképp baj van, ráfagy végül. Szóval, nehéz. El is akarok jutni, még ebben az akármilyen, semmilyen és szerencsétlen évben Düsseldorfba, de úgy, hogy legyen galopp Krefeldben és Gelsen-Horstban. Mert nem bírom felidézni, melyik pályán milyen volt. Úgy be voltam rakva, elébb izgalommal

– erre volt jó a váratlan galoppverseny, hogy kitudták egy napot – Gelsenben, rögtön kirohantam, annyira az utolsó pillanatban, hogy már csak a vonaton tudtam jegyet venni. Nem is hittem, nem kapok büntetést. Nem tudom, ez hogy van. Hányszor mentem haza még a nyáron Dinslakenből, Mönchengladbachból, a másik gelseni pályáról – ezek az ügetők arrafelé –, és csak Intercity Vonat volt, akkor beültem valami bűdös fülkébe, ahol előttem épp aludtak páran, de kiszálltak, mondjuk Duisburgban, ahol átszállásom volt, és szét voltak hányva az újságlapok, netán a lelőtt belügyminiszter képével, valami sztárral, sörösdobozok gurulásztak, hagytam, végigvágтам magam én is, persze, fekvő helyzetbe nem, akkor inkább fizetem a pótdíjat; de azért ott ültem, így, lehúztam kissé az ablakot, kiszellőztettem, néztem a semmi sötét, kihalt, egy-egy város közti Rajna- és Ruhr-vidéket, most ha az ember ott tart, hogy berak, kijön egy ilyen terepre, mi az esély? Hogy megtalálják? Egyáltalán, mi az a helyzet, mikor az ember elkövethet magával akármilyen? Ötvenkét éves vagyok.

Kinéztem, mondom, ezeket

félresöpörve – most mondjam azt: „én nem bírnám megtenni”, most mondjam azt: hogy Auteuil-ben, a Marmottan Múzeum mögött bementem a Bois de Boulogne-ba, az akadálypálya zárónapjára igyekezvén ottlétem másnapján, az Une Mélodie-nap után, és néztem, soká, egy tönkөн üldögélve, már kinyitott üveggel, ahogy a tó alá bemegey a műút, eltűnnek a tó alatt, nyilván betonlagútban, az autók, és már az otthonról vitt csokoládémmal megettem egy túl óvatos varjút, varjakat különben sose etetek, de egyszer, ha végig az egész vincennes-i erdőn, még a nyáron, azon ettem magam, megjátsszam-e Vodka on Ice-t befutóra, aztán a színes monitoron, hogy a Gravelle tótól utolsó pillantban a hangárba bementem, ott volt, Vodka on Ice n. p., nem indul, non partant, hát mi legyen? Nem jöttem rá, hogy Vue des Corvéés-t kéne megraknom, a madár-vonalat követve. Tartoztam hát a varjúféléknek, hollóknak, és én szeretem az ilyesmit nem elfelejteni. Elbújtam a tó partján, akkor a varjú előjött, és az utolsó pillanatban vitte el szerencsére egy galamb elől a csokoládét. A többit megettem a bor alá. A pálya, már a kerítésen át is, tetszett. Még nem voltam soha ilyen egy-az-egyben-akadálypályán. Nem az, hogy nagy örömemlékem maradt róla. Sőt, végül gyerekesen viselkedtem. Megint az volt ez, amit nem szabad csinálni. Hogy az ember „akkor” és „aztán” miért művel képtelenségeket? Miért tesz olyat, amit nem kéne csinálni? Milyen tiszta ügy, például, ahogy megérkezel, valahova, ahol sose jártál. Kint, jószereén a fákon, tévémonitorok. És megy, itt tart a dolog, az előző versenynap ismétlése. Egy-egy futam akár kétszer is. Megérkeztem a Charles de Gaulle reptérre, bevonatoztam, gyorsan a 48-as busszal a szállodához tovább, ki

se pakoltam, dél volt, Vincennes 13h 30-kor kezdett. Le a hat-húszasért, megvolt. Hát abban láttam a 9-dikei auteuil-i verseny nap eredményeit; gyermeki öröm volt, hogy hamar rájöhöttem, ezt közvetítik. Ó, most fog nyerni mindjárt Oteuil SF, persze. De hogy így nyert? Ez a befutóképből, a labból nem derült ki. És havas volt a pálya. Ez a gyermeki öröm: hogy ha mesélem a 12-dikei Auteuil-ömet, sokszor rászaladok: és hullt a hó! Pedig a hó dehogy hullt, hidegecske volt, de a hó csak a monitoron hullt, vagy ott mentek haza az emberek a hóban, és a hóban – bár a pálya, azt hiszem, bőven le volt takarítva – nyert Partagas, de milyen hátulról, ráadásul az utolsó akadály után, és jól előtte volt Time Will Tell és Magic Price, és elgondolkodtam, Szpéró neve miatt nem tettem volna meg, ha ott vagyok, főként hóban, Spomerót? Ó a negyedik lett, baj lett volna. Vagy – rosszul írtam az imént, már itt mellettem az újság – Oteuil SF, ő is mekkora hajrával. De nagy verseny volt! Szédülten álltam. És egy tizenhetes mezőny jött, 3600 méteres akadályhandicap. (A korlát mellett, megint a semmiből, Marquis de Coq jött és megverte Recif SF-et és Super Lookot a célban. Talán megtettem volna, mint madarat; kakas. Meg.) És akkor még volt két futam, de fáztam, és az épületet se ismertem még, bementem hát, körülnézni egy kicsit. Csak most, eznap tanultam meg, például, hogy kell a négyzet-forma cédulákkal fogadni; ez Franciaországban, de sokszor pályánként is más és más; bőven. Ha kijutok, még valamit meg akarok érdeklődni; a hármasokkal kapcsolatban. Na, mindegy. Mentem a különféle szintekre – lent volt a legnagyobb perzsvásár, tényleg, puttonyosok, batyus kisgyerekekkel, néha tisztára az a hangulat, mint Ferihegyen, ahol a dolláros-valutás-bolt előtt fém tizessel karikázik egy olajos bőrű kisgyerek, tunikában, és rálép, és elkapja. Mikor – csak vegyük ezt – Gelsenkirchen-Horstban nyertem egy rendeset Wings of Lilivel – Szpéró szárnyaira gondoltam, fehérék voltak már, ahogy akkor éjjel a kezemben meghalt; ült még soká, tárt szemmel, azt lehetett hinni, él, csak alszik. Miért aludt volna nyitott szemmel stb. Ahol – de szóval, ott, utána, mellém szegődött egy ilyen batyus gyerek, és addig nem tágított, ha tisztas távolból, legföljebb, de jött, míg egy márkával ki nem fizettem; mit makacszkodtam, persze, azzal az egy márkával? Valahol otffeledtem az újságomat, ott Sport-Weltnek hívják a galopp-lapot, azt. De már ismertek, csaknem minden futam végén mentem valamiért. Ez is miért idegesített? Hogy egy-egy futam után, hát nagyobb bajom ne legyen, tényleg, ki kell várni, mire megjön „a totó” vagy a „rapportes”. Közben, én úgy éreztem, nem vagyok „szabad”. Nem tudok csak és csak a következő futammal törődni etc. Hát az ember ugyanaz marad; ezt jobban meg lehetne nézni, végigmegy. Mondom, az a – de úgy kezdtem, ahol. Ahol a 0.99-es

meg a kapurácsos-vinyettás 0.75-ös bort vettem, és ahogy aztán ezeket a Daumesnil tó mellett nyitottam ki mindig – hétszer voltam Vincennes-ben így –, volt egy másik bolt, volt sok bolt, de volt egy másik, amelyiknek a kirakatában – sok bolt kirakatában – karácsonyi jászol volt, istálló, minden. Tényleg ám, ha már istálló, el kellett volna menni, ahogy nyáron még jöttem és mentem arra, ahol a vincennes-i pálya mögött a Hippotel van, a Lószálló, meg ahová a lószállító kocsikkal bevonulnak, ott vannak az istállók, ott sétál pokróccal letakarva a sok sztár, Vasquez, Ténor de Bauné, Rikita Fouteau, Virstly Gede, Shannon, Shalom, Ukir de Jemma, Victorie Classique, Schloss. Akkor az ember a vincennes-i erőd és kastély felé megy, az se rossz, egy másik métróval lehet visszajutni a városba. De a Porte d'Orénál volt ez a jászolos üzlet az én boros arabom mellett, és a jászol szalmáján, ami kihullt, az istállószalmán, mondjuk, madarak is álltak, Lovak, tehenek, királyok, birkák – gipszek. De madarak: igazi tollasok, fűrj-méretűek, kitömöttek. Tisztára élőn hajtották félre a fejüket stb. Akkor, ha így egy versenynap előtt állt az ember – és így állt egy ilyen kirakat előtt –, nem sírt. Nevetett inkább, bement az ilyen-olyan-generális mellékutcájába, amit az öt házával együtt is avenue-nak hívnak, és nevetett; nem sírt. Aztán sírt máskor. Most, ez nem érdekes. Elindultam a nagy gesztenyefa alól, le a rézsún, velem volt a német kiadású Vincennes, benne Sam Grandchamp. Az egy ló. Hatéves, nagy meglepetéseket okozott, és egyszer, ha valami belém száll, és nem csak négy-négy márkára teszem placcra-zígre, hát mikor hetvennyolcszoros pénz dobott befutóra, szóval, zígre, hát... ha mondjuk megteszem, mint Ottlik emlékére, akinél a Hanna van, női szereplő, a Comtess Hanné-t, Gelsenkirchenben az ügetőn, mikor az utolsó futam jött, és le voltam égve, és a Hanna se-gíthetett, erre behoz egy célfotót. A zsebem kifordítottam, azt rágtam, tényleg. És nyer, látni lehetett azért, de ki biztos, orrhosszal Comtess Hanne, ezt mondták be. Rohanás a pénztárhoz, cövek, persze, már sörrel. Pech, hogy a kolbászszendvicses bezárt. Rohanás az éjszakai vonathoz. Negyven perc, de ügetve. Villamosra sajnáltam volna a pénzt. Ki volt ez számítva. Vasárnap volt, hamarabb ledarálták a tizenkét futamot. Egyszer tizenegy futamot végignyertem, a tizenkettediket ott kellett hagynom; hétköznapi volt, el kellett érnem a duisburgi csatlakozást. Ld. Intercity. Most akkor egy ilyen fülkében ott ültem, kiszellőztettem a mit-tudom-én rostockiak, magdeburgiak után, felnéztem az égre. Van Szép Ernónél ez, mindjárt átmegegyek. Szóval, a Samu miatt tettem meg a Sam Grandchamp-t, de ennek tudományos, filosz háttere is volt. Ez Kölnben lett meg, és egész véletlenül – egyrészt, nem véletlenül – másfelől. Szóval, mikor Párizsból augusztus 22-dikén eljöttem, egyébként

augusztus húsz körül kezdődik Vincennes-ben a nagy ügetőidény, a náluk nyárnak számító hónapokban Deauville, Cabourg stb. az Igazi Hely, meg a vidék, közben St. Cloud, kicsit, lassan rákapcsol Enghien – aki spórolni akar, ne a Gare du Nord-ról menjen ki Enghienbe, ne; ajánlhatom a 13-as métrót, avval St. Denis-be, az utolsóelőtti állomásig, ott átszállunk a 145 B buszra. Persze, a végállomásától még félóra az enghieni pálya, de, egyrészt, Enghiennek az a része nagyon kedves régi kőépítéset, másfelől a séta sem árt. Aztán volt ez: a Tili madarunk. Minden lovat megteszek, aki ilyen. Vip Tilly például egy nagyon derék placcló. Nem kell őt győzelemre játszani, mondanám, ha ennek itt valósága volna: hogy én valamibe így belejöhettek, aztán beszélék róla, beszélék. Máskor meg túl sok, ami összejön. Mint Auteuilben a részeg tuniszi, aki odajött, és magyarázta az előző versenynapról, mikor én Coq-ot akartam volna másodszer nézni a monitoron, a hármasát, amit elrontott az, hogy... Aztán Enghienben köszönt rám, és meg akarta volna venni a kalapom. De más inzultus nem nagyon volt. Egyszer kiejtettem a számból a tippelőtollam. Hova lett? Valaki kiabál, egy „Miss Marple”. Ott ül a kispadon, a monitor alatt. Már ki vannak dobva a képernyőre az esélyek, vagyis ahogy mi azt képzeljük, egyelőre. A tollamra meg, kölni toll, épp majdnem lépnek rá. Szedem föl, veszem a fogam közé megint. Hát kit látok, a kagylószemüveges barátom köszön rám, integetve egy 100-as ablak mögül. Na, még hogy nekem most anyyim lenne. Néha rászáll az emberre a makacsság. Egy (Ázsi) Agy nevű lovat nem és nem akartam az első futamban megjátszani Enghienben. Hogy én visszavonulok az egészszól, a pénzemnél vagyok, én nem. Aztán...! És ez a vesztes útja. A negyedik futam elúsztat egy holtbiztos megérzéssel. És rakhat meg az ember olyan lovakat, akiknek a nagyon gyors redukált kilométerét esélyre sakkozta ki; de ha galoppozni kezdenek? Kész, distancé! Kizárják őket, ugrott minden. Aztán kétszer is mehettem Enghienben így az épület háta mögé; ne lássam, ne halljam. Öblöblöb... előbb meghúztam az üveget, aztán kezdtem löblölni a fülem, ujjam bedugom, kihúzom, be-ki. Akkor már rohannak vissza. Megvolt a befutó. Nyert a nyolcas? Itt is nyolcas volt, ha jól emlékszem, Voralberg. Itt meg Voralberg, amott Vorglande. Vagy 12-es. De hát nyert. Csak utólag ki ne óvassák. Nem, visszakerültem a szintemre, sőt, pluszba mentem. „Un et Un”! Már hogy ezt felkiáltásnak használjam; szerencsére, nyáron is a medve-nevű Urselt tettem meg; nyert, meglepetés volt, ha csekély is. Most meg? Un et Un Vincennes-ben már szent emlék. Hát megrakom. Ahogy Schloss is – de szép kerek ellet mondják a nevé! egyáltalán, a közvetítés a vincennes-i pályán nagyon mókás, pergő és diszkrét, rémes mindig csak az, ha az országosan érdekes főfutamot néha hivatásos riporter közvetíti. Olyankor azt hiszem, a Bajazzók előadására váltottam jegyet. Hányszor – kétszer – ültem

hát így Enghienben a tribün mögött, futam alatt. Miért nem bírtam végignézni, ha már mentőakciónról volt szó? Valámi oka ennek úgy az egész életemből lehet! Ilyeneket lehet mondani. De sokkal jobb ennél, ahogy Auteuil-ben a túlsó egyenesben jönnek a lovak – még lesz egy X-keresztződés, a pálya ilyen, két ovális, ezt variálják –, hátrább a sugárúton ellenkező irányban húznak el az autók. Ez nemcsak Kölnben tűnt fel nekem, ahogy J. Betznél, Aachener Strasse, a fogadóirodában St. Cloud-t közvetítettek, hogy hátul akkor közben az autók... hanem ahogy Szpéro meghalt, aztán eljutottam valahova – most nem az, hogy a többiek nem, mindjárt át is megyek, talán Szép Ernőtől nem a csillagocskát idézem, nem tudom, lesz jobb, tőle is pl. –, ott a verebek az ember kezére szálltak, úgy ettek, és közben húztak el az autók a Mallen, vagy a St. James's Park másik oldalán. Jobbak ezek a látványok, mint hogy mi miért van az életemben. Elég az, hogy van. Bécsben, mikor – és ezt a történetet Düsiben (Düsseldorf) a bizonyos esten el is mondtam, meg még az „idő” és a „tér” és a „találkozás” evidenciátörténeteit ide kell keríteni röviden – véletlenül Döbling felé vetődtem, csak a Dunát akartam Nussdorfnál megnézni, aztán, fényes délben, nem mulatóidőben, át akartam jönni, és át is jöttem, a forró Grinzigen, vettem egy doboz sört. Gyalogoltam le Döbling másik felén át, és nem nagyon tudtam, mit kezdek a délutánommal. Aztán, legközelebb, mikor ez az – életemben egyetlen – ösztöndíj zárult, és mert Samuék mellől csak osztva, két-két hétre bírtam elmenni; egyébként Samu a harmadik évtizedébe lépett, lévén ő 1978-as; a lovakkal meg Franciaországban így van: az ügetőlovak, attelé és monté, tehát, mindig azonos betűvel kezdődnek egy-egy évállagból, évjáratból. A V a hároméveseké, az U a 4, a T az 5, az S – Sam Grandchamp pl. – a 6 éveseké stb. De a galoppon, egész elámultam és meghatódtam, és nem is tudom, vannak, hát én most látom, hogy vannak, még tizenkét éves lovak is! Egyszer Kölnben – már a Samunk 12 éve miatt is – meg kellett volna tennem egy Feuerschuh nevű akadálylovat; jól tönkreverte a mezőnyt. De most, a monitoron látott „havas auteuil-i” versenynapon kik-mik futottak! Csak nézem! Hogy elővettem a Paris Turf-öt, ehhez most itt. Tessék: az 5. futamból – Prix Mondeville, Haies – Handicap de catégorie – deuxième épreuve 5 ans et plus – 3.600 méteres – hogy én ebben a futamban, Szpéro csillagképe miatt, a végül a versenyből kizárt Sharkange-t tettem volna stb. Akkor leültem a doboz sörömmel egy padra. Hátranézek, mindenféle gyomon át – ezt Düsseldorfban meséltem, közben futottak a monitoron a lovak, még csak nem is néztem őket, láttam, futnak háttérnek, megvagytok, lényeg!, meg ehhez jött a Rilke IV. duinói elégiájából, hogy nem kellene a félig teli maszkok, inkább a bábu, az telt, el fogom viselni a kócot és stb., ez utalás a medvéinkre, pl. Dömire stb., és volt is velem egy medve,

Kazinczka, akit egy játékantikváriumban vettem. A Kazinczy utcában. El is mondtam Düsseldorfban – Haus des Deutschen Ostens, ilyen magyar-német műfordítói és könyvkiadói találkozó, nagyszerű volt a dr. Walter Engel, kiraktuk a képverseket, jöhettek ezek a lovak, kiült velem a Kazinczka, és, ami lóversenyen eszembe nem jutna, a koszvadt fekete kalapom helyett még egy szalmakalapot is feltettem, de hát ehhez kell nekem beraknom. Mondtam, a legnagyobb magyar nyelvújítók egyike volt Kazinczy, gondolom, jól írom, és a Kazinczka részben az ő tiszteletére viseli ezt a nevet. Fura, ha egy mackót eladnak antikvárnak, de a Kazinczka ezért is bírja – gondolom én! – a viszontagságokat. Tehát: hogy a féltud teli maszkok helyett – ld. világi hívságok, vagy hát mit tudom! nem akarom én meghatározni, már én is kezdeni, mikor a futamokkal is épp ez van: azok legalább, ha van is mögöttük néha talán ez-az, persze, hiába a rettentő pénzdíjak Franciaországban, a közönség ordít olykor, ha pl. öt esélyesből négy elgaloppoz, aztán distancé, hogy csalás, vagy amikor, és ez a „Max”-dolog Düsseldorfal függ össze, de nem a berakásommal, azért annyira nem, nem volt, enyhébb, nem, de majd elmondom, hát mikor Supermax – nekem kicsit „Marx” volt, kihagytam –, aztán Claudius – egyenesen brr! – jött be, szerencsére Bieberach nem futott, de én a Barouchka nevű lovakat is hanyagolom, Tatiana Viennoise és Vlakowa kivétel volt, nincs azért ez totálba, szóval, akkor üvöltöttünk, és gyerekesen ebben viselkedtem: hogy az utolsó futamot dülva-fúlva otthagytam. Holott Gondoliero futott, és ugyanaz a Ch. Aubert vitte, aki már nyert egy futamot – most meg kell nézni, ez az, az ecurie-zett Valoudiával, hát mindent se nyerhetett meg, pláne amikor egy Phil. Chevalier nevű pofa a Water Start nevű lóval egy nagy meglepetésgyőzelmet csinált, aztán elsőnek hozta be Vison Royalt – szerencsére ez nekem megvolt, meg az ecurie is –, hát nem nyerhetnek le ketten a hét futamból ötöt, Christo Aubert a szuperfavorit — hagyjuk, egy lóval, vesztett, de nem néztem, hogy a Gondolierót is ő viszi. Mármost azért ez nagyon nehéz. Egyrészt: bejön-e minden favorit, nem jön be. Másrészt B. Oger is nyert, épp előző nap, Vincennes-ben hármat. Aztán: az első vincennes-i nap favoritnap volt, ez az auteuil-i, nekem legalább is, név-nap lett volna. Rőgtön az elején. Ahogy Enghienbe menet a Tilliet utcát láttam egy pékde mellett, és a pék azzal tűnt fel, hogy – pék – Boulanger mellett ki volt írva a közeli átjáró okán, hogy Danger, hát megnéztem, milyen utca ez, ez volt a Tilliet utca, csak épp nem futott aznap Enghienben tilis ló, de Bécsben, ahogy a doboz sörömmel megnéztem, milyen utca az...de várjunk:

BETRIEBSFREMDEN EINTRITT VERBOTEN

ez volt egy táblán,

egy rács kapun, mi ez? ÜZEMIDEGENEKNEK BELÉPNI TILOS. Ez az. Szóval, aki nem tartozik oda stb. Hát...! Milyen utca, nézzük.

Paradisgasse. Vagyis: Üzemidegen a Paradicsomban, ez lett Döblingben belőle, nekem, ezt el is mondtam a düsseldorfi esten. Közben mentek a lovak. De úgy, hogy a IV. duinóiból ezt mondtam: ha beomlik is a világ – vagy valami stb., hasonló –, azért nézni lesz mit, nézni, azt szabad. Ilyesmi. S akkor, hogy kicsit nevetve továbbálltam, láttam egy kulturális ajánlót: hogy Bécsben mi van ilyesmi. Egy galériába is bementem, fehér falak közt, valami nagyon fehér, valami nagyon tagolt, jó cellás térben volt kis kamarakiállítás...ööö...a lónevek jobban bejönnek, volt kiállítás. Ad Reinhardtnak, berajzoltam valamit a katalógusba, szintén monokróm feketét, odaírtam a nevem, azóta küldenek mindig meghívót, most ezt nem tettem meg egyik pályán sem, de a kulturális ajánlóban volt Krieau, ezt már elég sokszor írtam, de ezt itt most, legyen a mesélésen túl, legyen valami kép, Krieau, ügyesen összejött, a Práterba ki akartam menni eleve, hát ott van a Krieau, az ügető. Aztán egy nap, valaki ismerőssel, jöttem haza a buszon, vagy nem tudom, csak mondták, valaki mondta: „Ott ön Krieauja”. Mondom nem Krieau, Freudena, ez a galopp. De a bécsi galoppról majd máskor. Kimentem Krieauba. Az egyik futamban egy Jacinthe nevű ló futott. Volt a Szpérónak egyszer – míg ő élt, míg Szpéró – egy kanári barátja, szóval, levelezünk valakivel, ahol egy Jácint nevű kanári él. Látom ám, egy futamban ott megy egy Jacinthe nevű ló. Azonnal megtettem, és ez volt életem első futamgyőzelve. S Bécs ennyiben is maradt. De ezzel kezdődött az egész. Jött Párizs: Tatiana Viennoise – azt hittem, Bécs üzen vele! Vienne! de a Szt.-József-Karácsony egyik standjánál látom ám... melleleg: a sokadik futamnál, már nagy fogadóhangulatban, a standok környéke is úgy felforrósodott nekem! csak annyira minimumból játszottam és éltem, hogy egy harminc frankos bort nem kockáztathattam! rémes volt, ha már 100-200 frankot kellett visszanyerni, ami tizenkét elűszott; végül 400 pluszba kerültem, de ezt sose lehetett tudni; lángolva jártam a standok közt, s az egyiknél kiderült, mondom, Vienne egy francia helység, hát Tatiana onnét, nyilván, aztán Vlakowa, Soyeuse de Bois, de ezt már mondtam, és egy *Szent Lajos lánchídja* című könyvben meg is van írva. Melleleg, egy szétázott újság, és a Krefeld meg a Gelsenkirchen-Horst az idén, Düsseldorf mellett: a szétázott újság egyáltalán nem utal rá, milyen is volt a krefeldi pálya, ez súlyosan nyomaszt, a krefeldi pályának a külfaláról, a horstinak a belső teréről, a fogadókabinokról stb. „tudok” valamit, de a kettő... szóval, egy azért biztos, hát persze: Krefeldbe, ha abszurdum volt is, el kellett mennem, mert ott nyertem Santa Ippivel. Ez a név nem Xanthippét idézi, hanem Pipit, és rögtön Santa...! Nyert, és én, persze, tudtam, már fogalmam sincs, mennyivel tettem meg. Ezért el kellett menni. Most akkor azért Auteuil-ben rosszul kezdtem rögtön azzal, hogy Pretty Point két p-jét nem akartam igazán meglátni. Talán az Un et Un

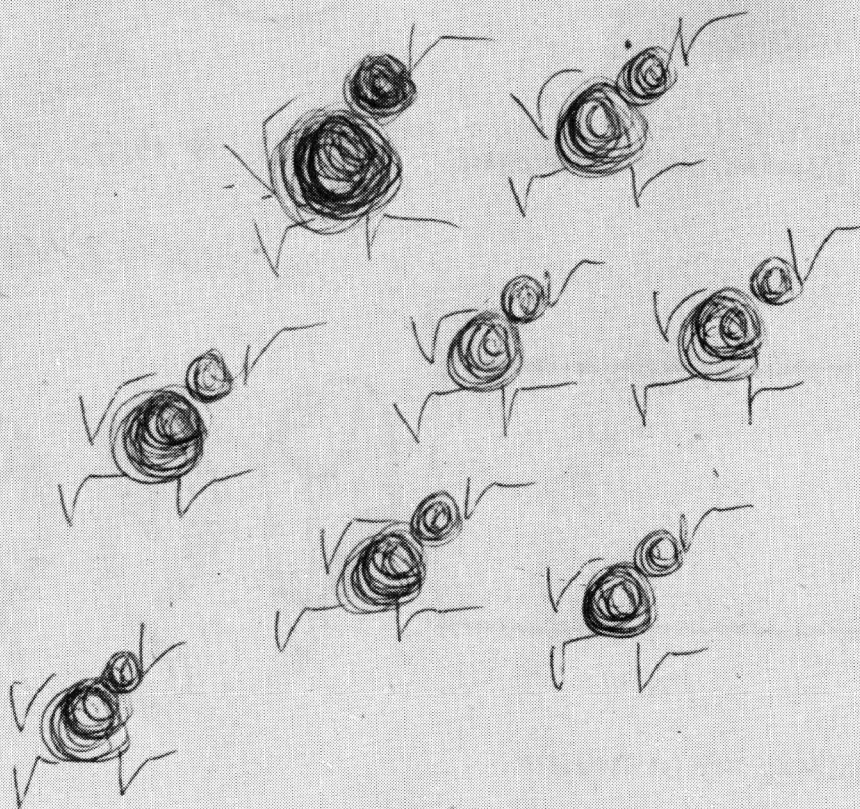
hangzása emlékével In and Out-ot játszottam. Ír ló mindkettő. Itt volt Barouchka. Hát ez rosszul indult, Pretty Point megvolt nekem, csak nagyon háttérben mások mellett. Nem tudom, miért, de a Les Mots Bleus nevű lovat megtettem. Talán, mert mikor Pipi meghalt, igaz, nem kék, de sárgás lepke szállt másikunk kezére a parkban, s mert tél volt, ez meglepő volt, talán ezért tettem meg a Les Mots Bleus-t Auteuil-ben. De hogy a Supermaxos futam bejött, bosszúból talán a kölni viccért, hogy át akartam vágni az X utcából az Y utcába, és a Friedrich Engels Strassét választottam – és zsákutca volt; de, mondom, Düsseldorf Maxát és Móricát hagyogattam ki rendre, és rettentő öröm lett volna, ha az bejön. Gondoliero kihagyása – hogy a havas monitorfutamok, a nagy párizsi kilátás – a tribünökről! –, az akadálypálya újdonsága ellenére, meg hát mindjárt második nap, még csak második napomon, otthagytam végül dühödten Auteuil-t, az utolsó futamot, pedig csak magamra haragudhattam, ez gyerekes dolog volt, és Gondoliero kihagyását jelentette, Gondoliero kihagyása pedig egy Szpéró-motívum elvétését. Régen, van is erről egy vers, azt hiszem, ahogy emlékezni bírok, Düsseldorfban elmondtam, de ha abból a kötetből lesz valami, a repülőgépjelzéses kötetből, ahol KOPPÁR KÖLDÜS a cím, azaz Koppenhága, Párizs, Köln Düsseldorf, és amit az aacheni írógépen írtam, ott van ez a Londoni Mindenszentek című vers, régen Szpéró mindig előjött, ha repülőgépről volt szó. Míg élt, ha repülőgépet láttam, kiismerhető volt az egész: Szpéró életében, egyáltalán, minden kiismerhető volt, és ki is lehetett mondani, mi van: ez, fura ez Magyarországon, 1988 nyaráig volt így: és ki is mondtam, ezt azért lehetett, ennyit általában: nem megyek el – repülök el, nem repülök el –, míg Szpéró él. Vagy ki se kellett mondani. Később általában bejött, mikor a gép felemelkedni készült, néztem a szárnyat stb. Aztán elfáradt ez a motívum. Nem Szpéró, csak elfáradás lett, hogy nem kell összefüggenie mindenképpen valaminek valamivel, hogy ez meg is legyen, mondandó legyen, ezek a hasonlatszerűségek elmaradnak. De Gondoliero nevű lovat a tó partján – ahol eltűnnek a mélyben az autók – sokat tanulmányoztam. Mi legyen? Nehéz futamokból jön, ott nyolcadik helyezései voltak, ilyesmi. Más lovaknak ebben az ő futamában itt most, Auteuil-ben, egész rendes második-harmadik helyei voltak! De most erre akkor szabad-e adnom, mégse? A hatodik, cudarul elvesztett futam után, egyszerűen utáltam magamat! Gondolieróra nem is gondoltam. De hát ez az! Nem „gondolás” volt ő, hanem – és másnap félve néztem, ugye, nem nyert? De a hat-húszasban ott volt, nyert, nagy hajrával, mint a Coq, például, a havas auteuil-i napon, nyert, az utolsó akadály után, síkon nyerte meg a versenyt, verte meg a Gondoliero, s persze, Christo Aubert-rel, a mezőnyt, Bursát, Quotát, Tremblay SF-et, Lalita Vistarát – de szép

neve van! –, Eric Ann-t is, akit én azért játszottam volna, meg hát nehéz volt ilyenekre mindig figyelni, meg jól értelmezni ami adódott, mert itt voltak, vegyük csak ezt, az Alízra, a sánta Alízomra, Szpéró „jogutódjára” vonatkozó nevek, már Bécsben is, sokat nyert, csak mindig úgy, hogy én nem voltam ott – összesen kétszer voltam ott! –, bizonyos Miss Lisa, Alizan, aztán Lissy stb., néhol itt pontatlanul adtam a neveket, vagy hogy egy mént játszhatom-e így, Lisas, azaz Lisa’s Boy, nem gond, nem volt gond, elvitték fedezőtmennek, nem futott, a fene enné meg, nagy nyerő volt, a legjobb német ügetőlovak egyike, ha nem a legjobb! De épp Auteuil-ben, aznap – aznap zárt Auteuil! ó! most akkor jövőre vissza kéne jutni, vagyis idén, idén, ma január elseje van, 1991. I. 1., de fura!, bizony vissza, Auteuil-be, hát szóval megtettem egy futamban Valsyt. Ez nagyon jó volt. Pláne, hogy a hat-húszasban kép is van róla. A Valsy nevét sokáig hallottam, szóval, ténykedett, mutatta magát az élbolyban, aztán semmi. Persze, a hat-húsz képén jól látszott, hogy az utolsó akadálnál mit csinál a Valsy. Az én Alzi-Malzi-Balzim névrokona. Na, de Valsy is zavarta a Pretty Point-futam tisztázhatóságát. Mert Pretty Point – Pipi, és emlékszem még Peupionra is, de itt nem jött össze –, In and Out és Guest Star is esélyes-féle volt, és engem különösen izgatott Pensée Secrete, s akkor Valsy! Látom a képen, az utolsó akadálnál Valsy eléggé hátul van, Pretty Point le hagyta már Guest Start, neki nem is drukoltam, csak az is rémes, ha későn jössz rá, kit kellett volna favorizálnod, egyszer Bécsben Jacinthe-ét is mellőztem így, nem bíztam benne, felelve tettem meg győzelemre, ráadásul egy Sarano nevű lóval, ami eleve elég gyalázat, és a régi barátod elárulása, és ezt tettem Une Jacqueline-tel is, mondtam, szóval a Valsy ott dobta le épp a lovasát, aztán zsekétlanul rettentően feljött, én placra tettem főleg a Valsyt, és Pretty Point mögött becsülettel galoppozva beérkezett másodiknak. Csak épp a zsekéja – te jó isten! ő is Christo Aubert volt! –, Christo Aubert nélkül. Itt is Christo Aubert! Ezt csak most látom. Ez egy olyan „christóság”, ami mintha eleve be volna csomagolva; mint a Christók; a művek; de itt az a jó, talán, ezzel az egésszel, amit elmondok, hogy nem kell semmi külön-kultúrára hagyatkozni vagy hivatkozni. Bejött az én lovam, a Valsy, Christo nélkül, őt lepakolta az utolsó akadálnál. És akkor Christo elvesztette nekem a supermaxos futamot is. Gondolierónál Szpéróra kellett volna gondolnom: Gondoliero: gondolj aero, éró, Szpéró, de csak a repülőgépek miatt is: aero, Szpéróra gondolj. Ez jutott másnap az eszembe, ahogy a Paris Turföt megvettem, és akkor nem volt más: menni Vincennes-be megint, megpróbálni újra, „vissza”.

(Folytatjuk)

A múltak üggetője

(Budapest - Vincennes)

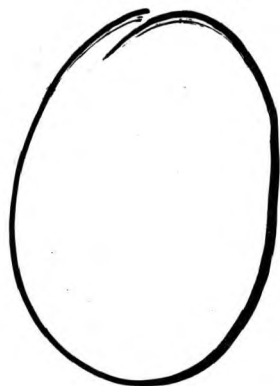

18 1991

B 1991 A madár? a tojés?

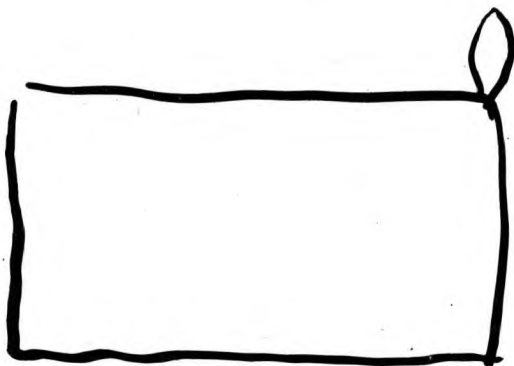

BENSÖNK FÉNYE
(ÖRÖKLÁNG, HOZOTT ANYAGBÓL)

B 1985

B 1987/91

ÖRÖKLÁNG: AZ ABSZOLÚT
ÖNGYÚJTÓ SÍREMLÉKE

„Az iv madara” címért

B 1990

Marcel Duchamp

Duchamp a XX. század művészetének legzavaróbb jelenségei közé tartozik. A zavarkeltésnek három egymást kiegészítő oka van. Duchamp mindenekelőtt valóban mély gondolkodó, amint azt Breton mindig állította, és a gondolatok elmélyítése elkerülhetetlenül paradox felismerésekhez vezet. Ezen felül Duchamp jellegzetesen kritikus, gúnyolódó, ha úgy tetszik, mefisztói jelenség. Végül pedig váratlanul döntő időpontban súlyos csapás érte, aminek hatása alól nem volt képes kiszabadulni, de aminek következtében kritikus-támadó beállítottsága megszilárdult.

Legzavaróbb akciója a ready-made felfedezése volt. Bejelentette, hogy elvesztette érdeklődését a művészeti munkatevékenység iránt, műalkotás lehet az az artefaktum, amit ő műalkotásnak deklarál, szignál és kiállít. Megjegyzem, hogy ezzel a fordulattal kapcsolatban nem támadta a művészet egész történetét, csak azt az újabb irányt, amely szerinte Courbet-val kezdődött és a retinánál mélyebb nivóra nem leszálló és így üres látványokat produkál.

Az első ready-made, amit kiállításra beküldött, egy WC-kagyló volt, nem fogadták el, ezért kilépett az egyesületből. Erre a dologra később visszatérek. A túlságosan új felfedezésre a kor leggyakrabban masszív elutasítással, elhallgatással válaszol. Duchamp esetében ez nem volt lehetséges, csaknem minden modern megmozdulásban ő volt az egyik hajtóerő. Így egyoldalt sajátos kompromisszum alakult ki: Duchamp ready-made-jeit elfogadták, kiállították, múzeumokba kerültek, mint bármilyen más műalkotás, viszont arról, mi a státusa a régi értelemben vett műalkotásnak a ready-made mellett, a kritikusok, múzeumi emberek inkább hallgattak.

Gyökeres fordulatot Duchamp az esztéták között váltott ki. Az esztétika filozófiai irány, filozófiai témakör, és a filozófusok között sok az értelemcentrikus tudóstípus, aki a műalkotást is teorémának tekinti, ám azzal élményszerű, érzéki megalapozású kapcsolata nincs. A művek jelentése így számára rejtélyes marad. Duchamp ezek számára felszabadulást jelentett, hiszen eliminálta a problémát. Az esztéta Dickie csak egyet javított Duchamp ready-made elvén: azt, hogy mi műalkotás, nem a művész, hanem az akadémia vagy múzeum dönti el. Így a művészet teljesen a tudós kezébe kerül át.

Ezek az elméletek, Duchamp és a tudós esztéta találkozása történelmi véletlen produktumai és így pillanatnyiak. Viszont azt sem fogadhatom el, hogy a ready-made Duchamp misztifikációi közé tartozik. Ugyan Duchamp született misztifikátor: az építészettörténész Rykwert számol be arról, hogy az igazgatóval összejátszva átrajzolta egy 18. századi építész könyvtárban egyetlen példányban létező könyvét, akinek nevét is ötletszerűen variálja. Így az építész identitása, sőt léte is kétségessé vált, noha már írtak róla doktori értekezést. Az

is kétségtelen, hogy Duchamp hajlama a misztifikációra saját traumatikus élménye alapján felerősödött.

Az élményről Robert Lebel számol be a *L'Oeil*-ben megjelent írásában. Duchamp fivéréivel, a festő Jacques Villonnal és a szobrász Raymond Duchamp-Villonnal együtt korán a modernekhez csatlakozott, szorosán együttműködött velük, és így a mozgalom szerves részének tekintette magát. Egyik teljesen kialakult, érett főművét azután a társaság egy kiállításán visszautasította. Lebel szerint Duchamp ezt a sérelmet haláláig szenvedte. Nyilván igaza van. Olvastam Duchamp egy nyolcvanéves korában adott interjút, ami különös módon az *American Scientist* egyik számában jelent meg; abban is hangsúlyozza, hogy az igazságot kutató modernektől elvárhatná az ember, hogy ne forduljanak váratlanul szembe saját ideáljaikkal, ne utasítsanak el ilyen szellemet reprezentáló jelentős alkotást. Az interjúban kifejezetten Gleizest teszi felelőssé a dologért.

A kérdéssel, pontosabban Gleizes szerepével kapcsolatban van egy saját emlékem. Eléggé ismeretes, hogy Sirató Károly dimenzionista manifesztumát mindenki, akit felkért, aláírta. (Picassót nem kérte fel, volt valaki a baráti körben, aki mereven ellenezte.) Egyetlen kivétel akadt: Gleizes, aki szerint még több kérdést kell tisztázni, mielőtt csatlakozik. Siratót ez határtalanul bosszantotta. „El se tudom olvasni, amit ír”, mondotta. Valójában Gleizes írása tökéletesen olvasható, de a megjegyzés jól érzékelteti a dühöt, amit Gleizes másokban ki tudott váltani. Feltételezem, hogy az incidens Duchamp amerikai kivándorlásában és festészet-ellenességében szerepet játszott. Egy ideig sakkozott, azt állította, hogy a sakk jelentősebb ideákat vet fel, mint a korabeli festészet; ezen felül a sakkmeztérek vonzóbb egyéniségek, mint a festők. A sértődés hatása egyre apokaliptikusabb méreteket öltött, és végül a prekolumbiánus indián világképhez hasonló hitekhez vezetett.

A műtárgyak rövid idő, úgy negyven év alatt elpusztulnak és ezen felül mintegy érvényüket veszítik, és ezen nem lehet változtatni. Az aztékok, a mayák szerint a világ teremtése is csak rövid periódusra szól, utána az istenek vagy újra teremtenek, vagy nem. Az idő Duchamp számára így saturnusi természetű. Korán festett képet, amelyen fiatal nővéreinek arcvonásaiban ifjúkor és öregkor keverednek. Az olmec kultúra óriási kőfejei hasonló szellemet mutatnak, de az idea szerepel a keresztény művészetben, az orosz orthodoxia ikonjaiban is. Festett képet fiatal korában, amely Marcel Duchampot ábrázolta nyolcvanévesen. Ezekben a vonatkozásokban filozófusnak mutatkozik. Az egzisztencializmusnak is az idő az alapproblémája.

A filozófus az, aki mélyen gondolkodik. A mély gondolkodás jegye a Rorschach-teszt szerint az, hogy az egyed a véletlen képekben rétegződést fedez fel, és a képeket bizonyos mértékű sztereotípiával fogja fel. Azt mondhatjuk tehát, hogy a filozófus a Rorschach-táblákban kínai tusképet lát, amelyen a talaj, a kövek mindíg rétegezettek. Duchamp korai képei szürrealista periódusa előtt következetesen és messzemenően rétegezettek. Különösen érvényes ez a visszautasított képre, amely lépcsőn lefelé haladó aktot ábrázol; a képen az időben egymás után következő mozgásállapotok egymás fölé, alá kerülnek és így a kép sokszorosan réteges. Duchamp talán még hitt abban, hogy az idő megál-

lítható. A kép tehát filozófus műve, mint a klasszikus kínai kép is, de a hasonlóság ezen nem megy túl. Duchamp francia művész-filozófus, aki szintetizálja a futurizmust a kubizmussal, igen sikeresen, saját meggyőződése szerint is. A személyes fiaskó erre következett, és a fent vázolt szakadáshoz, világvége élményhez vezetett.

A ready-made egyfelől ebbe az élményvilágba tartozik; a gondolkodó és harcképes ember ellentámadásának jól megfontolt stratégiáját mutatja. Azonban kiemelkedő ember megoldása, és így távolról sem tisztán destruktív művelet. A ready-made valóban megrendíti a bizonyos ismeretek birtokában kézzel módszeresen felépített kép alapjait és jogosultságát. Azonban maga is művészet, nem áll szemben a művészettel, szervesen a művészet történetébe tartozik. De ezt nem láthatják azok, akik elfogadják a szakosodás modern elméletének ama tézisé, amely szerint az ismeret mélyítéséhez a tárgykör, a látómező szűkítése szükséges.

A modern művészet specialistája nem tudhatja, hogy a Homo Neanderthalensis a barlangfestő Homo Sapiens kialakulása előtt évtízezredekkel át a ready-made-et tekintette művészetnek. A neandervölgyi ember is barlanglakó volt, barlangjában gyűjtötte és megőrizte a különleges formájú, főként emberalakú kőeket. Van több tonna súlyú emberfejet mutató kő, külön teremben. A művészet kapcsolata a religióval feltehetően igen szoros volt azokban az időkben. A ready-made tehát az eredeti művészet. Duchamp nem ultramodern, hanem viszátér a kőkorszak távoli periódusához.

Közelebbről vizsgálva a kérdést, megállapíthatjuk, hogy itt igen alapvető fordulatról volt és van szó. A neandervölgyi ember nem csak műtárgyait találta készen, egész létfenntartási stratégiája, gazdálkodása a készen találáson alapult. Gyűjtögető gazdálkodást folytatott. A különböző gazdálkodási mód viszont alapvetően különböző világnézet, valóságfogalom alapján alakul ki, és akkor szűnik meg, ha az ember alapvetően eltérő világnézetet, valóságfogalmat formál, amivel kapcsolatban gyökeresen átalakítja világhelyzetét. A gyűjtögető ember szorosan a maga természeti környezetébe illeszkedik, szilárdan hiszi, hogy a természet őt kifejezetten gyermekének tekinti és róla gondoskodik. Ember és világ között összhang, harmónia van.

Az emberformájú kő a gyűjtögető ember számára kézzel fogható bizonyítéka annak, hogy a természet vele rokonságot tart, lehetetlennek tartotta, hogy a kő emberformája a véletlen műve.

Nem szabad azonban azt hinnünk, hogy a gyűjtögetés valamilyen automatikus, spontán adódó találat. A találat széleskörű és részletekbe menő tárgyismereten alapszik. A múlt század végén még voltak gyűjtögető szigetlakók, akiknek nyelve szerkezetében világosan mutatja az átgondolt osztályozást, a megfelelő alosztályokat mint olyan apparátust, amellyel ez az ismeretanyag kifejezhető és uralható. Az ilyen nyelv a nyugati hatásra bekövetkező átalakulás, a földművelés megkezdődése után gyorsan eltűnik, az öregek elfelejtik, a fiatalok meg sem tanulják. Megemlítem azt is, hogy a gyűjtögető gazdálkodáson alapuló kultúra sokkal gazdagabb volt, mint azt ezelőtt még néhány évtizeddel gondolták: voltak nagyobb állandó települések.

Míndezek ismeretében talán elfogadhatónak tűnik a feltevés, amely sze-

rint a kiűzetést a paradicsomból úgy foghatjuk fel, mint a kényszerű áttérést a gyűjtögető gazdaságról a földművelésre. Ugyaninnen érthető a Genézis felfogása is a munkáról. Az ilyen nézet igen elterjedt az emberiség történetében. A spanyol arisztokrácia évekig ellenállt a királynak, aki Velazquezt nemesemberré akarta avatni: az volt a gyanú, hogy egyik őse kezével dolgozott. A hindu kultúra igen nehezen fog ettől a szemlélettől szabadulni.

Itt azután a következő problémával találkozunk: ha egy meghatározott művészeti tevékenységhez meghatározott világhelyzet, valóságfogalom tartozik, akkor tulajdonképpen lehetetlenné válik az, hogy valaki a modern időkben a ready-made elsüllyedt világába térjen vissza. Az ellenszenv, ami Duchampban az őt ért sérelem alapján kialakult, csak ahhoz elegendő, hogy abbahagyja a festészetet, amint azt valóban tette is. Sakkozott.

A probléma reális, de van megoldása. Duchamp a valóságban igen archaikus személyiség. Mindenekelőtt nyilvánvalóan voyeur. Ez a megállapítás felmerül Rykwert idézett tanulmányában: a Duchamp által átrajzolt vagy rajzolt képek benne kellemetlen voyeurisztikus benyomást keltettek. Duchamp nyilvánvalóan voyeur. Legkésőbbi műve Philadelphiában a voyeurizmus iskolapéldája: zárt kapu, amelyen apró nyílásokat lehet felfedezni. Ezeket keresztül női akt látható, szabályos exhibicionista pózban. A voyeur és az exhibicionista összetartozását már de Sade megállapítja a *120 Journées de Sodome*-ban. Duchamp művében az exhibicionizmust a mű képviseli, a néző viszont a voyeur.

Duchamp előzetesen küldött egy rajzot Arturo Scharznak, amelyben a mű lényegét összefoglalta. A rajz szép, jobb, mint Duchamp más rajzai, amelyekben különböző műalkotások *quinta essentiáját* igyekszik összefoglalni. A rajz a nő mellett fekvő férfit ábrázol, amint a szexusát szemléli. Lebel említett írásában reprodukálja Duchamp egy plasztikáját: női szexust mutat. Duchamp készített egy rajzot nagy üvegképe (*A menyasszonyt vőlegényei levetkőztetik*) lényegéről is: női akt, amint szégyenlősen összekuporodik. Ezen tehát nincs mit vitatkozni, Duchamp voyeur.

Itt újra egy szokatlan feltevést proponálok: úgy tűnik, hogy az úgynevezett perverziók tulajdonképpen atavizmusok lehetnek. A voyeur a gyűjtögető ember leszármazottja. A feltevés különlegesen Duchampra vonatkozóan érvényesnek tűnik. A festő Jasper Johnsra, Duchamp nagy tisztelőjére hivatkozom. Johns szerette volna a nagy üvegkép felső részét egy színpadi díszlethez felhasználni, amihez Duchamptól engedélyt kért. Duchampnak kifogása nem volt, de idegesen kérdezte, ki fogja megcsinálni. Megnyugodott, amikor Johns vállalta a feladatot. Igen erős ellenszenvet érzett minden munka iránt, állapítja meg Johns.

Hivatkozhatom magára Duchampra is, aki őszintén megvallotta, sohasem volt semmilyen terve arról, hogyan, miből fog megélni, ötletszerűen keresett, mondhatni gyűjtögetett. Különösen érdekes azonban az, amit Breton a *View Duchamp-különszámában* közöl *A menyasszony világitótornya* címen. Duchamp alacsonyrendűnek tartja a kezet, a vonal pedig a kéz műve. Alacsonyrendű a szaglászékelés is, a szín pedig a szaglásra támaszkodik.

Különös következtetésre jutunk: amint a normális Rykwert zavarónak érzi a voyeurizmust, ugyanígy a voyeur zavarónak, alacsonyrendűnek tartja a szag-

lást, tapintást. Ily módon atavizmusa teljessé válik: amellet, hogy a látás a középpontba kerül, a szaglás és a többi érzékszerv a horizont alá süllyednek. Duchamp a gyűjtögető kultúra embere. A látás nála a középpontba kerül, mint minden gyűjtögető emberben, de Duchamp alkotóképes, és így a látás benne mintegy önállósulva újszerű teremtményeket hoz a világra.

Duchamp megalkotja a rotoreliefeket. Köralakú, hanglemez nagyságú papírlapra képet fest, amelyet a gramofon korongjára helyez és forgat. A forgás a képet sajátos módon meggazdagítja: a síkban elhelyezett kép térbeli dimenziót kap, felemelkedik. A kép átalakul épületté, végül a nézőt szinte felemeli. A látás gazdagon szétterülő világot teremt, amely azonban tisztán látvány, a többi érzékszerv nem szerepel benne. Ez azonban nem teszi lehetetlenné, hogy létezzenek, sőt azt sem, hogy növekedjék, táguljon. A voyeurizmus tehát egyoldalúság ugyan, csökkentett lét, másfelől totalitás, autonóm létforma. Ehhez bizonyára hozzájárul az is, hogy Duchamp alkotóképes ember, de ez a feltétel valószínűleg a normalitásra is érvényes, az is csak az alkotóképesség útján totális létforma.

A nagy üvegekép, a kapu kis nyílásain át megleshető exhibicionista nő a voyeurizmus dicsőítése, a rotoreliefek a voyeurizmust alkotóelvvé emelik. Az alapjelenséget magát a lélektan mint a Benussi-féle érzéksalódást ismeri; ha a gramofonkorongon forgó lemez decentrált, középpontja nem esik egybe a korong középpontjával, a lemez felemelkedni látszik a forgásban. Duchamp valóban a rotoreliefet apparátusnak tekintette, szabadalmaztatta és a világkiállításon árulta. Ez nem jelenti azt, hogy a művészetet tudománnyá igyekezett átalakítani, mint az említett tudós esztéták; kritikája ugyanúgy irányul a tudomány ellen, mint a művészek és a művészet ellen. A *Boldogtalan ready-made* mértan-könyv, a balkonon lelógó fonalra függesztve szabadon, hogy a szél téphesse oldalait. Duchamp szabályellenes, gúnyosan átfogalmazza a nyelvtani szabályt, amely szerint az alany az állítmánnyal a franciában nemben, számban egyezik, és azt állítja, hogy egyezés a mássalhangzóknak történik. A gyermekes tézis okozta zavart növeli, hogy példája igen meggyőzően hangzik.

Jobban megvizsgálva a kérdést, a tétel végül jelentősnek bizonyul: azt állítja, hogy a hangtani szabályok fontosabbak, mint a nyelvtan logikai-értelmi szabályai. Ez, gondolom, érvényes, ha a beszédet az énekkel azonosítjuk, ami művész számára természetes. A nyelvész Brisset szerint is egy szó nem azzal azonos, ahogyan leírják, hanem azzal, ahogyan kiejtik. Jarry ezt már a szürrealisták előtt mesterien alkalmazta poétikus célokra; Duchamp és a szürrealisták alaptételnek tekintik, ami lehetségessé teszi a nyelv reális jelentéseinek szürreális átértelmezését.

Az átértelmezésre szükség van, mert az emberi világban sok a leplezés. Duchamp nyelvi területen is alkalmazza: kedvelt műfaja a szójáték. Kiterjeszti a képzőművészetre is, például kiállított egy Mona Lisa-reprodukciót, amelynek kis bajuszt festett. A kis módosítás leleplező, Leonardo homoszexuális volt. Proust regénysorozatában az egyik kötet a szerző egy Albertine nevű lányhoz való szerelmének történetét írja le *Az eltűnt Albertine* címen. A történet igaz, azzal az eltéréssel, hogy a személyt Albertnek hívták, és férfi volt. Duchamp a kötetet *Az eltűnt Albert* néven adná ki.

A szójátékok Duchamp számára kényszerítő parancsok, azt kell tennünk, amit a nyelv diktál. Mi több, létünket is a nyelv határozza meg. Azonban abba, hogy valaki hogyan ejti ki a szavakat, a hangtani szabályok mellett az egyed öntudatlan hajlamai is beleszólnak. Duchamp jelmondatából: „arrosier, c'est la vie” (öntözni, ez az élet) a kiejtésben „Rose Sélavy” lesz, amiből nő-azonosítás alakul ki. A jung-i anima a voyeurben feltehetően igen eleven.

Így tehát Duchamp egyoldalt hangsúlyozottan a látás tartományában él, voyeur, de emellett a látás által legátolt egyéb érzékszervek és a hozzájuk tartozó létformák is felszínre kerülnek. A hangok világa, de a többi érzékszervé is alakot öltenek, és Duchamp, a voyeur, a sokszoros személyiség képét mutatja. „Ha a dohányfüstön érződik a füstöt kilehelő száj szaga is, akkor a két illat összeolvad az infrakicsinyben”. A voyeur optikai világa mellett létezik a szagok tartománya is, amint ez Duchamp a *View* említett különszáma részére írt, különleges tipográfiával nyomtatott szövegéből kiderül.

Mindez bizonyos mértékben feltehetően az emberre magára is érvényes. A kultúrák története határozottan erről tanúskodik. A fejlődés magasabb fokán az ember már nem töredékekből felépített egész, hanem teljes egészekből kialakuló hiperegész. Igen változó mértékű az, ahogyan az uralkodó egységesítő elv a komponenseket korlátok közé szorítja. A szürrealizmus általában az összetevők autonómiáját igyekszik megóvni a túlságos egységesítéssel szemben. Duchamp extrémén egyesít, de ezt több igen különböző formában teszi, és így mindkét elvet képviseli.

Néhány kiegészítő megjegyzés:

Jellemző a Duchamp-probléma helyzetére az, hogy az *Art in America* folyóiratban tanulmány Duchampról ezen a címen jelent meg: *Néhány további értelmetlenség Duchamppal kapcsolatban*. Így tehát sem a szerző, sem a szerkesztők nem hisznek a probléma megoldhatóságában.

Azt, hogy Duchamp sértődése a *Lépcsőn lefelé haladó akt* visszautasítása miatt milyen mértékű volt, mutatja, hogy az első ready-made, amit kiállításra beküldött, egy WC-kagyló volt. Nyilván tudta, hogy visszautasítják, de szándéka éppen ez volt, fel akarta idézni az első visszautasítást, hogy kifejezhesse véleményét erről a visszautasításról. A WC-kagyló Gleizesnek és a zsűrinek szólt, akik képét kizsúrizték. Ezen felül lényeges, hogy a becsvágy urethrális eredetű, és az, hogy a súlyos sérülés a pszichoanalízis megállapításai szerint ismétlési kényszerrel jár. Robert Lebel a szürrealisták híve volt, Ernst és mások barátja. Szürrealista lexikont adott ki, folytatásokban. Mint képszakértő működött. Idézem egy beszélgetésünket: „Mondja, Robert, hogy van ezzel a képszakértéssel – ha önnek tetszik a kép, akkor valódi, ha nem tetszik, akkor hamis?”

„Igen”, válaszolta. „Miért, Ön tud valami jobbat?”

Teremtés

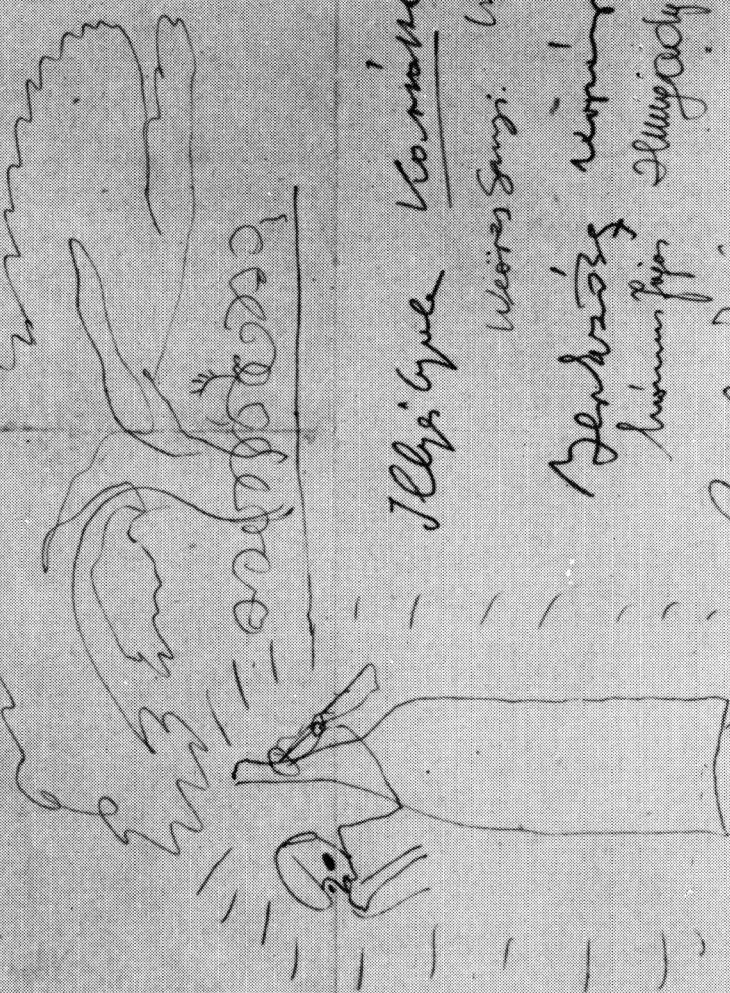
Az árcs sík megtelik szálkás vonalakkal: végtelenül apró gyufaszálak, egymás mellett, egymásnak sarkallva, keresztben, csomósan; rudak, géptengelyek, tölcserék; sziurkés-fehérben, ütemesen mozog az egész. Majd felbukken az elevenség: lábak, hasak, fejek keresik egymást, egy hölgyag szuszogva próbálkozik a levegővel, Ilonára rá-erőszakolják a kékét és lilát. A tulajdonos elégedett, a színészek mindent összecsevelnek saját szerepeikkel, a díszletterők nem tudják, hová keverték harai csomagjukat.

Tegnap egy dombon ültem, sa sziurkés-fehér háttérű játékkal foglalkoztam az égen, a kőrök közt, testemben és gondolatomban.

Keserű Fánosné Alispánnénak kézcsókkal
és szeretettel jegyezte Weöres Sanyi.

Pécs, 1946. máj. 27.

Königliche Hofbibliothek, Berlin

Illegale Konstruktion

Weißes Gänge. L. v. J. 1880

Benutzer: Herrmann
Herrmann
Herrmann

Benutzer:

Königliche Hofbibliothek

Káptalan u. 6.

Martyn Ferencre emlékezve

E házban itt lakott...

*A csöndes kapualjból
felcsöngetek s mihelyt
nevem bemondom íme
már roppan a falépcső
s a kézműves belülről
ajtót nyit s üdvözöl
Aztán átfogja vállam
és kísér fölfelé
A lépcsőfordulóban
egy vitrin s benne néhány
tányér és tál remekszép
kerámiák a mester
a kézműves kezéből
Majd fent a régen ismert
kicsiny de óriás
szobrok jobbára gipszből
A fogadószobában
a kézműves leültet
s mert látja átkacsintok
a műterembe „Hát most
épp ezt csinálom” int a
festőállvány felé
S lépünk is már a képhez
Én elbűvölve nézem
a kézműves meg engem
s miközben széles ívű
karmozdulásokat tesz
s hol rám mered hol a
kibomló képre egy-egy
szót szól vagy dünnnyög inkább
Majd megbékül szeme
s arcom fürkészve már-már
diadallal tekint rám
Végül előszedi
a fal mellé rakott*

*újabb vagy épp legújabb
festményeit s lejátssza
mindegyiknél szokásos
fél-pantomimjait
Következőben ismét
asztal mellé ülünk és
szeszélyes kanyarokkal
megindul a beszéd
Ó most is szúkszavú
hallgat hallgat s figyel –*

*(Ó jaj! csak múlt időben
többé csak múlt időben
csak úgy jó múlt időben
csak emlékként csak úgy jó
ó jaj! csak múlt időben)*

Csengős ünnep

*Szép csengetés vigalma
hallom még félig alva
De hát hozzám beszél-e
vagy csak az ünnep éke?*

*Felpattanok sietve
nyugalmamból kivetve
van-e vagy nincs jogom rá
hol ezt hol azt fogom rá*

*A régi gyermek indul
higgadtan vagy bolondul
a csengetés parancsa
szól rá hogy végrehajtsa*

*Aztán a csillogó fa
mint rég-rég évek óta
ritkább a dfsz ma rajta
hajdan roskadtra rakva*

*Reggeltől fogva vártam
(kinn tél van szürke sár van)
hogy megtörténik értem
amit titkon reméltem*

*Főként hogy majd a csengő
ha megszólalva csengőn
ajándékokra csenget
s így örvendezni enged –*

*Másképpen lett hiába
álltam magamba zárva
népes családi körben
megfordított tükörben*

*Nem a meleg hiánya
nem véreim hibája
de a torkomba lógott
üresség folytatódott*

*hogy szívemig leérve
hogy többé azt se védje
gyógyító langy melegség
óvó fölöslegesség*

*s a csengetést ha hallom
tudjam: nem béke-dallam
inkább kés forgatása
sebek fölszaggatása*

Keserü János Pécssett született 1903. március 27-én. Apja orgonaépítő asztalossegéd volt, anyja varrónő. A Ciszterciak gimnáziumában érettségizett. Jogi tanulmányait 1925-ben fejezte be. Megyei közigazgatási tisztviselő lett Pécsváradon, Pécssett, Mohácson. 1941-től főszolgabíró volt Máramarosszigeten, ahonnan 1944-ben előbb családjá, majd maga is menekülni kényszerült.

1945. június 30-án Pécssett Keserü Jánost koalíciós pártközi megegyezés alapján – egyhangúlag – alispánná választották.

A Független Kisgazdapártnak megalakulása óta tagja, Nagy Ferenc és Kovács Béla barátja volt. A város és megye vezető tisztségviselői vele egy szolgálati időben Tolnai József szociáldemokrata polgármester és Dr. Boross István kommunista főispán voltak. Keserü János aktív közéleti ember volt. Szerepet vállalt a Batsányi Társaság alapításában és vezetésében. A Társaság titkára Csorba Győző, tagjai között volt Illyés Gyula, Kassák Lajos, Weöres Sándor.

Keserü János 1948-tól, kényszernyugdíjazása után raktáros stb. volt Pesten és másutt. Pártjából kizárták. Tanítói állásért folyamadt, egyetemi végzettségét figyelembe vették, taníthatott Vásárosdombón, Szentlőrincen, Tarcsapusztán; Pécssett nem dolgozhatott többé.

Feleségével, Jászai Ilonával négy gyermeket nevelt fel. 1970-ben megkapta a Munka Érdemrend arany fokozatát. 1973-ban ment végleg nyugdíjba.

Külföldön élő építész fiát látogatva egyszer járt Velencében. 1974-ben a pécsi temetőben a katolikus vallás szertartásával temették el.

Dokumentumként itt közreadott dolgozatát 1947-ben a doktori fokozat elnyeréséért készítette.

KESERÜ ILONA

A községi önkormányzat kialakulása, fogalma és jelentősége

- Értekezés -

Bevezetés

Ma is érvényes községi törvényünk a múlt évben töltötte be hatvanadik életévét, sőt ha a törvény életkorát nem a föléje írt évszám után számítjuk, hanem szellemének korát tekintjük, azt nem 60, hanem már közel 90 évesnek mondhatjuk, hiszen szelleme, alapelvei az 1859. évi császári pátensben születtek meg.

Nem kétséges, hogy ma már ennek a törvénynek a rendelkezései annyira elavultak, a mai viszonyoknak annyira nem felelnek meg, hogy az új községi törvény megalkotása kell hogy a legközelebbi jövő feladata legyen. Éppen ezért talán nem lesz érdektelen, ha a jövő községi törvényének legfontosabb kérdésével, a községi önkormányzat kérdésével egy kissé szembenézünk, figyelemmel kísérjük a községi önkormányzat kialakulását, annak jelentőségét, tartalmát és mindazon szempontokat, melyeket az új községi törvény megalkotásakor a községi önkormányzat tekintetében - véleményem szerint - figyelembe kell majd venni.

Szerény dolgozatomnak ez a célkitűzése.

A községi önkormányzat kialakulása

"Az ember királyságokat alkot és köztársaságokat teremt, a község mintha egyenesen Isten kezéből származnék", - mondja Tocqueville. (Démokratie en Amérique. Vol. I. p. 95.) És valóban. A község nem emberi kéz által alkotott mesterséges alakulat, hanem létét az ember társas természetének köszönheti, mely már a legkezdetlegesebb időkben is arra ösztönözte, hogy ne elszigetelten, de közel egymáshoz telepedjék le. Az emberek tehát már a legelső időkben is csoportokba verődtek. Hogy ezeknek a csoportoknak az összetartó erejét mi képezte, erre vonatkozóan az irodalomban csak feltevéseket találunk. A közös leszármazás, a rokonság, tehát a vér köteléke, vagy a közös nyelv, a közös vallás, esetleg a közös ellenség elleni védekezés erejének fokozása, vagy az egyének egyéni érdekeinek könnyebb kielégítése utáni törekvés volt-e a csoportokba verődés oka, megállapítani ma már nem lehet.

Bármilyen volt is azonban az emberek csoportokba tömörülésének oka, még akkor is, ha talán a legegységibb érdekek kielégítése kedvéért keresték is az emberek egymás társaságát, az biztos, hogy az egyé-

ni érdekek mellett azonnal fellépett egy másik érdek is, a csoport érdeke, az egymás mellett élő emberek kollektív érdeke. Ennek a kollektív érdekek szolgálatára a csoport tagjainak minden erejét fel kellett használniuk, már csak azért is, mert a csoportosulásban rejlő előnyt a csoport csak úgy tudta az ő egyéni érdekeik javára hasznosítani, ha a csoport életképességét a kollektív szükségletek kielégítése árán biztosították.

Mihelyt a csoport tagjai ezt a parancsoló szükségszerűséget megértették, mihamarabb "odáig jutottak, hogy a csoportosult egyének a saját jólétük kedvéért legyőzték az önzésüket, megvult az első közösség."

Megvult az első közösség, mert hiszen a csoport kollektív érdekeinek kielégítése már bizonyos szabályozottságot követel. A községtagok tehát szabályzatokat létesítenek, közmunkát teljesítenek, esetleg a kollektív érdekek kielégítésére, anyagi szolgáltatások teljesítésére kötelezik magukat stb. Ez már bizonyos jogi szabályozottságot jelent, szervezettséget feltételez, mégpedig a legtisztább "ön"- "kormányzat" formájában.

Nagyon téves úton járnak azok, akik csupán a vármegyei önkormányzatot tekintik valódi önkormányzatnak, hiszen éppen az elmondottakból látszik, hogy a valódi, az eredeti "ön"- "kormányzat" éppen a községeknél fejlődött ki, mert a község önkormányzati joga egyenlő korú magával a közösséggel. Megvult már akkor, amikor a községekről mint az államtest jogilag rendezett részéről még nem is beszélhetünk.

Maga az a tény ugyanis, hogy a csoportokban letelepedett emberek a kollektív érdekek kielégítésére bizonyos szabályokat létesítenek, bár kétségtelen, hogy megvetette a községi szervezet alapjait, ezt a "község"-et még a mai értelemben vett "község"-nek tekinteni nem lehet. Ez a közösség "csak gazdasági, és nem önkormányzati szervezet, nem kiegészítő része a királyi kormányzatnak." (Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet. V. kiadás. Budapest 1917. 154. old.)

Hosszú az út, amíg a gazdasági célú csoportosulás az állam által a maga céljainak elérésére, a maga akaratának végrehajtására is felhasználta és arra alkalmas közjogi szervezetté lett, és csak a legújabb időkben beszélhetünk tulajdonképpen "község"-ről a szónak abban az értelmében, amint azt általában ma is használjuk.

Nálunk a "község" szót először az 1836: IX. tc. használja. A közjogi értelemben vett község születésnapja tehát ennek a törvénynek az életbe léptetése napjával esik egybe. Igaz, hogy ezzel a törvénnyel megalkotott község a mai értelemben vett községtől még nagyon különbözött, de a későbbi jogszabályok alapfogalmait már ebben a törvényben is megtaláljuk, és a községek önkormányzatát - az akkori idők fogalmaihoz mérten - ez a törvény is tiszteletben tartotta.

Az 1836:IX. tc. községének is volt bírása, kit évente a nép választott, "a földesúr által kijelölt legalább három alkalmas lakosok közül". Voltak ennek a községnek "esküdt emberei", volt "Kis-Bírása". Ezeket is évenként választották, mégpedig kijelölés nélkül. Amint látjuk, ebben a tekintetben a későbbi jogfejlődés alapján véve kevés változást hozott. A község jegyzőjét, kinek

"jó erkölcséről és ügyességéről ösmeretesnek" kellett lennie, "a község szabadon fogad"-ja, de ehhez is szükséges volt a földesúr jóváhagyása.

Ezek a rendelkezések voltak érvényben azokban a községekben, melyeknek volt földesuruk, tehát melyek kizárólag vagy legalábbis túlnyomó részben jobbágylakosságból állottak. Voltak azonban ettől eltérő szervezetű községek is. Azok a községek ugyanis, melyeknek külön földesuruk nem volt, melyeknek lakossága nemesekből állott és éppen ezért a törvény megalkotása előtt is már kiváltságos helyzetben voltak, ezt a kiváltságos helyzetet a törvény is biztosította számukra, és ezeknél a községeknél az önkormányzati elv is fokozottabban érvényesült. Ezekben a községekben ugyanúgy történt a bírák választása, mint a jobbágyközségekben, de itt már a kijelölés jogát is a község lakosságára bízta a törvény, és csak abban az esetben, ha "magok közt három nap alatt sem egyeznének meg a kijelölendőkről, illy esetben az illető Szolga-Bíró a községnek a bíróságra alkalmas három személyeket választás végett terjesszen elő."

Az 1836:IX. tc.-ben tehát a tulajdonképpeni községeknek a következő két kategóriáját találjuk:

1.) a jobbágyközségeket, melyek közvetlenül a földesúr fennhatósága alatt állottak és

2.) a nemesi községeket, melyek közvetlenül a megyének voltak alárendelve.

E két községkategória mellett volt ennek a kornak egy harmadik községkategóriája is, a rendezett ítélő tanáccsal bíró községek, melyek különösen a bíraskodási és háztartási ügyekben már szélesebb jogterülettel, bővebb önkormányzattal rendelkeztek, de szintén a vármegye felügyelete alatt.

Ezek a rendelkezések 1848-ig voltak érvényben. A szabadabb szellem és a jobbágyiség intézményének megszüntetése szükségessé tette a községek szabadabbá tételét és a jobbágyközségek jogállásának rendezését is. Az 1848:IX. és az 1848:XVII. tc. volt hivatva ezt a feladatot teljesíteni.

Az 1848:IX. tc. 4. §.-a megszünteti a nemesi és a jobbágyi községek közötti különbséget, és a jobbágyközségeket is közvetlenül a megyei fennhatóság alá helyezi, ami ennek a községtípusnak az önkormányzatát teljesebbé tette.

Az 1848. évi törvények életbeléptethetők nem voltak, mert ennek útját állotta az alkotmányellenes abszolút kormányzat.

Az abszolút korszakot hazánk akkori urai nem időlegesen uralomnak gondolták, és így, mint általában mindent, a községek jogállását is véglegesen szabályozni igyekeztek. Az 1849. március 4-én kiadott birodalmi adománylevél, majd később az 1859. április 24-én kelt császári pátens volt hivatva ezt a feladatot teljesíteni. Ha ez utóbbi pátens rendelkezéseit tekintjük, az már jogilag teljesen rendezett községeket állít elénk, mégpedig szinte teljesen azokon az alapelveken felépítve, amint azokat a ma is érvényes 1886:XXII. tc. rendelkezései megszervezték.

A pátens három községkategóriát ismer, és pedig a szabad kir. városok, mezővárosok és falvak kategóriáját.

Bennünket kizárólag a falvak szervezete érdekel. Ezekben a köz-

ség szervei a képviselőtestület és az elöljáró voltak. A képviselőtestület tagjait a 30. életévüket betöltött községi lakosok közül, akiknek legalább 3 év óta a községben kellett lakniuk és ugyanakkal szabadon kellett rendelkezniük, a község lakossága választotta. A község élén az elöljáró áll, kit a képviselőtestület által jelölt három egyén közül a felettes hatóság nevezett ki. Ugyanígy alkalmazták a községi jegyzőt is. A falvak egyébként a járási főszolgabíró közvetlen felügyelete alatt állottak.

A községi önkormányzat nyomait tehát a pátensben is megtaláljuk, hiszen a képviselőtestület tagjait a nép választása jelöli ki, és az elöljárót és a jegyzőt is a nép által választott képviselőtestület jelöli.

A pátens jogilag az abszolút korszak megszűntéig volt érvényben. Az alkotmányosság visszaállítása után a törvényhozás megalkotta most már alkományos keretek között a "a községek rendezéséről" szóló 1871:XVIII. tc.-et, melyet 1886 évben az 1886:XXII. tc., a mai napig érvényes és "a községekről" szóló törvénycikk megalkotása követte. Ha azonban akár az 1871:XVIII. tc.-et, akár az 1886:XXII. tc.-et tekintjük, azt látjuk, hogy mindegyik szinte teljesen ugyanazon alapelvek alapján készült, amely alapelvek az 1859. évi pátensben vannak lefektetve, és e törvények rendelkezései szinte kizárólag a gyakorlati élet követelményeinek törvénybe iktatására szorítkoztak, anélkül, hogy az elveken valamit változtattak volna.

Mai községi törvényünk szelleme tehát 88 éves, mert 1859-ben, a császári pátensben született meg. Ha ehhez hozzávesszük még azt is, hogy a pátens teljesen idegen gondolkodás szüleménye, és rendelkezéseiben, de elveiben is teljesen külföldi mintákat és külföldi törvények rendelkezéseit veszi át, könnyen megérthetjük azt, hogy az 1871. évi XVIII. tc. életbeléptetését is és az 1886:XXII. tc. életbeléptetését is azonnal nyomon követte az aggodalom és az a törekvés, hogy az alig megalkotott törvény megváltoztassék. Találhatunk olyan munkákat, melyek alig egynéhány évvel a mai községi törvény életbeléptetése után már parancsoló szükségszerűségnek tartották annak megreformálását. De hivatalos helyen is, az 1900:XX. tc. bizottsági tárgyalása alkalmával kijelentették, amikor arról volt szó, hogy a tárgyalt törvényben a jegyzőképzés reformjáról is intézkedni kellene, hogy ez a kérdés "a közel-jövő nagy közigazgatási reformja" keretében nyer majd szabályozást.

Új községi törvény megalkotása iránt a kívánság tehát már évtizedek óta él a magyar közéletben, anélkül azonban, hogy a kívánt reform ez ideig megszületett volna. Bármikor alkossák is meg azonban az új törvényt, annak tengelye és legfontosabb alapelve a községi önkormányzat megerősítése kell hogy legyen. Községeink az önkormányzat elvén épültek fel, azt még az abszolút korszak rendeletei is némileg tiszteletben tartották, így elképzelhetetlen, hogy demokratikus államunkban a községi szervezés alapját ne az önkormányzat képezze.

Az önkormányzat fogalma

Az előbbiekből láttuk, hogy a községek önkormányzati joga egyenlő korú magával a községgel. Ha ezt a tételünket most már csak a mi hazai viszonyainkra alkalmazzuk, ha a magyar községek önkormányzati jogának eredetét vizsgáljuk, azt fogjuk látni, hogy a magyar községek önkormányzati jogának eredete is a magyar államalakulás legelső idejére, vagyis a honfoglalás utáni első magyar helyi csoportosulások keletkezésének idejére esik.

A magyar községek keletkezésének és szervezetének alapját a földközösség képezte. Az elfoglalt államterületet ugyanis a nemzetgyűlés felosztotta a törzsek között, melyek azután a részükre kiutalt területeket nemzetségek szerint megszállották. A nemzetgyűlés által megszállásra adott felhatalmazás általánosságban valamely nagyobb területre szólt. E nagyobb vidékek részletes birtokba vétele, kiosztása és a gazdasági szervezkedés a törzsek feladata volt. (L. Timon Ákos id. m. 68. old.)

Ez a magyar önkormányzat első megjelenési formája. A nemzetgyűlés által általánosságban kijelentett összességi akaratot az összesség tagjai maguk hajtották végre.

Amikor az önkormányzat fogalmát kívánjuk meghatározni, ezt a történelmi momentumot kell szemünk előtt tartanunk.

Az önkormányzat elve: "Nil de nobis, sine nobis", vagyis az önkormányzat az államkormányzásnak azt a módját jelenti, amikor a kormányzásban a kormányzottak, tehát az állam tagjai, nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is részt vesznek. Mivel pedig a kormányzásnak két mozzanata van: éspedig az akarat kijelentése és az akarat végrehajtása, önkormányzat alatt - tágabb értelemben - tehát akkor beszélhetünk, amikor az állam megadja tagjainak a módot arra, hogy úgy mind az állami akarat kijelentésében, mind pedig annak végrehajtásában befolyásukat érvényesíthessék. A modern államokban az állam tagjainak ez a joga részint az államakarat kijelentésére hivatott szerv (országgyűlés, nemzetgyűlés, parlament) népképviseleti alapon történt megszervezése által, részint pedig az állami akarat végrehajtására hivatott közületek (vármegyék, községek) életébe és működésébe biztosított közvetlen részvétel útján jut kifejezésre.

Szűkebb értelemben véve önkormányzat alatt az állampolgároknak csak az államakarat végrehajtásában való közreműködését értjük. Tomcsányi ezeket mondja: "az önkormányzat a közszabadság egyik megnyilvánulása, kiegészítője a népképviseleti alkotmányok politikai szabadságának. Egyik a törvényhozói akarat kiképzésében, a másik a törvényi akarat végrehajtásában nyilvánul meg." (A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Bp. 1926. 243. old.) Tomcsányi is tehát önkormányzat alatt az önvégrehajtást érti, mely szerinte csak "kiegészíti" az öntörvényhozást, illetve az államakarat kialakulására gyakorolt befolyást.

Önkormányzaton e meghatározás szerint tehát az állam tagjainak az állami akarat végrehajtásában való közreműködését értjük. Ebben az értelemben tiszta és teljes önkormányzat már az is, ha az állampolgárok vagy azok szervezete az állami akaratot úgy hajtja vég-

re, hogy a végrehajtás során szigorúan a megadott utasításokhoz kell alkalmazkodnia, tehát semmi önállóság nem illeti.

Az "autonómia" szó etimológiája (authos + nomos = öntörvény) ezzel szemben azt mutatja, hogy ez a fogalom eredetileg többet jelent, mint az önkormányzatnak az a meghatározása, melyet előbb adtunk. Az autonómiával felruházott testületek nemcsak részt vesznek a közügyek intézésében, hanem ezt a közfunkciót bizonyos önállósággal végérvényesen el is intézik.

Míg tehát az előbbi esetben az állam tagjai részt vesznek ugyan az állami akarat végrehajtásában, de csakis a felülről jövő utasítások szerint, addig az utóbbi esetben a végrehajtás munkájában közreműködő államtagokat, vagy közületeket már bizonyos önállóság is megilleti, mert ha a végrehajtás során akadályok merülnek fel, vagy a végrehajtandó jogszabály kiegészítésre szorul, autonóm, vagy "öntörvényhozási" joguknál fogva nem kell utasításért ismét az állami akaratot kijelentő fórumokhoz fordulniok, de önmaguk is fel vannak jogosítva szabályok megállapítására. "Autonómia (önkormányzat) jogi értelemben éppen valamely testületnek az a joga, hogy saját maga számára ilyen szabályokat alkothat (Jus statuendi)" (Notter Antal dr. Római jog I. kötet. 44. old.)

A jus statuendi, vagyis a szabályalkotás joga a községeket is megilleti, a jelenlegi törvény szerint is, tehát a községeket a tágabb értelemben vett önkormányzat illeti.

Az önkormányzat jelentősége.

a./ Az önkormányzat mint alkotmánybiztosíték

Ha a magyar vármegyék önkormányzati jogának történelmét figyelemmel kísérik, látni fogjuk, hogy a vármegyék önkormányzata naggyá akkor lett, jelentősége akkor domborodott ki, amikor a központi kormányzat túlkapásaival szemben kellett az államélet tisztaságát, az alkotmány szellemét megvédeni. A magyar vármegyét a központi kormányzat alkotmányellenes intézkedéseivel szemben, a történelem gyászos korszakai által megalkotott "jus resistendi"-je avatta azzá, aminek ma nevezzük: "a magyar alkotmány védőbástyájá"-vá, a magyar közszellem és a magyar közszabadság órévé.

A magyar vármegyei intézmény jelentősége tulajdonképpen akkor kezdődik, amikor a nemességnek az országgyűlésen való fejekénti megjelenése megszűnt, és amikor ez az állam-fenntartó rétege a magyar közéletnek, a magyar nemesség, a vármegyei szervezetbe tömörülve, követküldési jogával teljesíti azt a jogát, mely az állam közügyeinek intézésében megillette. Később azután, mikor hazánk idegen uralom alá került, a magyar közélet a megyékben játszódott le. A gyászos emlékű török korszakban a magyar uralom alatt álló megyékben élt a nemzet, csak a megyék életében találunk alkotmányosságot, itt maradt fenn a nemzeti közszellem. Vagy később, amikor az idegen uralkodók beolvasztási politikája, a Kolonicusok erőszakos elnémetesítő törekvése közepette a magyar nemzet léte, de a magyar állam alkotmánya felett is már-már megkondult a lélekha-

rang, a magyar vármegyei önkormányzati élet volt az, mely a nemzeti szellemet és az alkotmányos jogfolytonosságot megőrizte.

Az ilyen gyászos időkben kezdődött és erősödött meg a magyar vármegyék alkotmánybiztosító szerepe.

Persze, a községeknek ilyen közvetlen alkotmánybiztosító szerepe a magyar közéletben nincsen, mert sem anyagi ereje, sem erkölcsi jelentősége nem teszi azt lehetővé, hogy a községeknek is olyan értelmű hatalmat adjunk, mint amilyen a vármegyék ellenállási joga.

Mégis, magában az önkormányzat fogalmából és az "önkormányzat" szelleméből tűnik ki az, hogy a községeknek, illetve a községi önkormányzatnak is van alkotmánybiztosító hatása. Maga az a tény, hogy az állami akarat közvetlen végrehajtását maguk az állam tagjai látják el, maga az a tény, hogy az állam akaratát a kormányzottak által választott tisztviselők hajtják végre, még abban az esetben is bizonyos biztosítást jelent az alkotmánynak, ha aktív ellenállási, aktív befolyási szabadságot nem láthatunk is.

"az egészséges államélet alapjait és feltételeit a községi önkormányzatban kell keresni", - mondja az 1871:XVII.tc. indoklása. És valóban demokratikus államban, ahol az egész állami berendezkedés a nép szabad akaratára van berendezve, elképzelhetetlen az, hogy éppen ott, ahol a nép a legelső sorban és legközelebb érintkezik az állammal, a községi szervezetben, ne az ő akarata érvényesüljön, ne legyen beleszólása.

"Én tehát részemről, ami az autonómia kérdését illeti, az autonómia megállapítását nemcsak szükségesnek tartom, hanem benne látom alkotmányunknak újabb garantiáját. Mert az alkotmánynak valószínűs garantiája abban fekszik, hogy sehol senki ne találjon oly kört, hol magát szabadnak s hozzászólásra jogosítottnak ne érezhesse." (Br. Eötvös J. beszéde 1870. II.17-én, az állami költségvetés képviselőházi tárgyalásán. L. Beszédek Bp. 1905. c. munka 313. old.)

b./ Az önkormányzat mint az ideális közigazgatás megvalósítója

Az ideális közigazgatás tényezői: a jóság, az olcsóság és a gyorsaság. Figyeljük ezeket a tényezőket abból a szempontból, vajon azok megvalósíthatók-e tisztán állami közigazgatással, vagy van-e és milyen szerepe az ideális közigazgatás megvalósításában az önkormányzati igazgatásnak?

Az első feltétel a jóság. A közigazgatás jóságán nem érthetünk mást, csak azt, hogy az államnak a közjó érdekében kifejezett akaratára maradék nélkül érvényesüljön. Úgy mondtuk, hogy az államnak a "közjó" érdekében kifejezett "akarata". Az állam akarata csak igazságos lehet. Az igazságosság viszont megköveteli a mérlegelés szabadságát. Aki gyakorlatilag foglalkozik közigazgatással, aki a néppel; az állam tagjaival közvetlenül érintkezik, látja, hogy a való élet által feladott problémák milyen különbözők. Aki törvényt tényleg végrehajtani hivatott, az tudja, hogy a törvény alkalmazása minden adott esetben másként kell, hogy történjen, mert így kívánja azt az igazságosság. Amint hogy nincsen két család, melynek anyagi helyzete, nincsen két ember, akinek erkölcsi érzéke egyfor-

ma volna, azonképpen nincsen két olyan jogi eset sem, mely teljesen azonos volna. A törvény végrehajtása során tehát állandóan mérlegelni kell a viszonyokat, ami viszont a legnagyobb körültekintést, a legteljesebb helyi ismereteket feltételezi.

A közigazgatás jósága tehát csak akkor biztosítható, ha a legteljesebb helyi ismeretet és azt a mérlegelési lehetőséget biztosítjuk a számára, melyet a törvénynek a való élettel való összhangba hozatala feltétlenül megkíván. Tiszta állami közigazgatás mellett, melynek szerveit ilyen tág mérlegelési joggal felruházni nem lehet, ezek a feltételek alig biztosíthatók. A közigazgatásnak ilyen értelemben vett "jósága" tehát nem nélkülözheti a helyi ismeretek birtokában lévő helyi szervek közreműködését. De az önkormányzat közvetlen felügyelete az önkormányzati tisztviselők felelősségét is fokozza, ami szintén a közigazgatás jóságát szolgálja.

A második feltétel az olcsóság. Lehet-e olcsóbb közigazgatást elképzelni, mint az, melyet az önkormányzat nyújt? Hiszen az önkormányzati szervek legtöbbje, sőt ha közelebbről vizsgáljuk, látni fogjuk, hogy éppen a testületi szervek, tehát éppen a legköltségesebb szervek tagjai "nobile officium"-ként viselik tisztüket, vagyis minden ellenszolgáltatás nélkül. Ennél olcsóbb közigazgatást igazán elképzelni sem lehet. Az "olcsóság" feltétele is tehát leginkább az önkormányzati közigazgatásban lelhető fel.

A harmadik feltétel a gyorsaság. Tapasztalásból tudjuk, hogy a tiszta állami közigazgatás csakhamar bürokratikussá válik. Az állami tisztviselőt szabad mérlegelési, törvényt magyarázó, vagy különösen azt kiegészítő hatalommal felruházni nem lehet, tehát akkor, amikor a törvény végrehajtásában valamely fennakadás áll be, utasításért ismét felfelé kell fordulnia. Pedig a gyorsaság szinte a legfontosabb követelménye az ideális közigazgatásnak, de azt más-ként, mint helyi ismeretek teljes birtokában lévő helyi szervekkel, mégpedig intézkedni is azonnal képes, tehát önkormányzati szervekkel, elképzelni sem lehet.

De az önkormányzati igazgatás már azzal is, hogy a központi hatalmat mentesíti a kisebb ügyek végleges elintézésének terhétől, mely tehát így csak felügyel és irányít, nagyban szolgálja az olcsóságot és gyorsaságot.

Továbbá feltétele az ideális közigazgatásnak, hogy mindenkinek egyenlő mértékkel mérjen. Erről már fentebb szöveztünk. Nem lehet a jogi eseteket uniformizálni. Az állami akarat végrehajtásánál mindig tekintettel kell lenni a szabályozásra való jogeset minden tekintetbe veendő körülményeire. Csak az emberi értelemben vett igazságosság lehető teljes megközelítése lehet itt a cél. Mindenkinek egyenlő, de mindenkinek a saját körülményei mérlegelése után, az emberi értelemben vett igazságosság követelményeinek megfelelően egyenlő mértékkel mért közigazgatást nevezhetjük ideális közigazgatásnak. Ez ismét bő helyi ismereteket, gondos mérlegelést és olyan intézkedési szabadságot feltételez, melyet csak az önkormányzatban láthatunk.

Nem lesz a tiszta állami közigazgatás a nép szeretetétől áthattott sem. El tudjuk képzelni azt, hogy az akták elintézését állami szervekre is rá lehet bízni, de hogy ezek a szervek a nép bi-

zalmát, a nép igaz szeretetét úgy bírják, mint ahogyan azt a nép által saját maga fölé választott önkormányzati szervek, ha arra érdemesek, bírják, elképzelni sem tudom.

A legutolsó feltételét az ideális közigazgatásnak, azt, hogy a közigazgatás az állampolgárok teherviselő képességéhez igazodjék, másként, mint önkormányzattal elképzelni nem is lehet. Vajon egy község, egy vármegye lakossága nem vigyáz-e arra, hogy az általa, illetve az általa választott szervek ne vétsenek éppen ez ellen a regula ellen? Hiszen az önkormányzatban az emberek önmaguk állapítják meg azt, hogy mekkora a terherbíróképességük. Elképzelhetetlen, hogy egy önkormányzati közület önmagát tegye tönkrezáltal, hogy elbírhatatlan közterheket vállal. Éppen az önkormányzat a legigazságosabb megállapítási módja annak, hogy az állampolgárok milyen teherbíró képességűek. Ki volna hivatottabb arra, hogy valakinek, vagy valamely közületnek a teherbíróképességéről nyilatkozzék, mint éppen az maga, akinek a terhet el kell bírnia?

Az ideális közigazgatást tehát csak úgy lehet elképzelni, ha az eddig is jól bevált önkormányzati szerveket, a vármegyei és községi önkormányzati szerveket, az állam céljainak megvalósításában továbbra is nem csak felhasználjuk, de azokat meg is erősítjük.

c./ Az önkormányzat mint az állampolgárok politikai iskolája

"A magyar népet történeti fellépésétől kezdve napjainkig erőteljesebb közjogi irányú felfogás különböztette meg a germán népektől. A magyar nép nem lelkesedett soha egyénért, vagy egyénekért, hanem lelkesedett eszmékért, a közért. Ennek természetszerű következése, hogy nemzetünknel az egyéniség elve sohasem emelkedett az államiság elve fölé, hogy közéletünkben a magánjogi irány soha nem győzött a közjogi irány felett." (Timon Á. id.m. 66. old.)

A magyar népet valóban igen fejlett közjogi érzés jellemzi. Ezzel a tulajdonságával szolgált rá arra a sokszor gúnyos formában kijelentett jellemzésre: "politikus nemzet". Pedig ha belemélyedünk egy kissé a kérdésbe, csakhamar látni fogjuk azt, hogy ez a tulajdonsága a magyar népnek legkevésbé sem érdemel gúnyt, hiszen éppen ez a tulajdonság tette lehetővé azt, hogy itt a Duna-Tisza közén, a "népek országútja"-n, kelet és nyugat közé beékelve, ezer évig, ezer vesztéllyel győzedelmes dacoló erős jogállamot alkosson.

A magyar nép szeretet közügyekkel foglalkozni. Ezt a vágyát nem szabad visszazoritánunk, de erősíteni kell, nehogy az államra nézve annál rombolóbban nyilatkozzék. "Már ebből a szempontból is kívánatosnak látszik az egyéneknek minél több teret engedni alsóbb fokon is, vagyis a községi ügyek intézésében a közszereplésre." (Viczián István: A községi szervezet néhány főbb kérdése Bp. 1909. 8. old. "Csupán önálló községek alkotása biztosíthatja az államot azon veszélyek ellen, mikkel a nép azon általános törekvése fenyegeti, hogy részt akar venni a közügyek vezetésében" - mondja br. Eötvös József. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Bp. 1902. II. k. 5. old.)

Az önkormányzatnak ez az erkölcsi hatása igen fontos és jelentő-

ségteljes. Itt, az önkormányzati, a községi és vármegyei szervezetben viselt tisztségével, közvetlenül érvényesített befolyási jogával érzi az állam tagja legközvetlenebbül azt, hogy az államot ő alkotja. Ez az érzés pedig felelősségtudatot, az önzetlen munkálkodásért való lelkesedést nevel beléje, de azáltal, hogy az önkormányzati szervezetben gyakorolt befolyásával közvetlenül is érzi az államhoz való tartozandóságát, a hazaszeretete is mély értelmet kap. "Le kell kötni az embereket azon helyhez, melyek nekik emlékeket és szokásokat adnak és ezen cél elérésére nekik otthon, a községben a megyében annyi politikai súlyt kell engedni, amennyit csak az általános kapcsolat sérelme nélkül lehet." - mondja Constant Benjamin Az alkotmányos politika tana című munkájában. Ugyenezt fejezi ki Kuncz Ignác is, Nemzetállam c. könyvében, amikor azt mondja: "A nemzetszabadság legnagyobb veszedelme, ha minden kormányzati és közigazgatási munkát bürokratikus hivatalnokok végeznek, mert ez - ha az egyénre esetleg jobb is, - a nemzeti élet és az általános politikai érdeklődés temetője. Az önkormányzati munkában minden polgár magában érzi a nemzetet s ezáltal sokkal inkább lesz az államszemélyiség részese, mint a törvényhozásra való csekély befolyásában. Önkormányzat nélkül nincs állami szabadság." Nem egy közéleti vezetőnk nőtt már naggyá az önkormányzat emlőjén, nem egy országos viszonylatban is számottevő vezetőnk nevelte már az önkormányzat iskolája.

Az önkormányzat képes arra, hogy a testületi érzést, az áldozatkészséget az egyénekben fokozza, de alkalmas arra is, hogy egyesekeket, akik talán minden elhivatottság és tehetség nélkül, egyéni ambíciótól vezéreltetve, vezérszerepet követelnek maguknak, a közléttől távol tartsanak, mert a felelősség már sok ilyen akarnoknak hűtötte le a szenvedélyét.

Aristoteles mondja Politiká-jában: "A jó polgárnak értenie kell a vezetéshez és az engedelmséghez." Hol tanulhatná meg ezt könnyebben és az államra nézve veszélytelenebbül, mint az alacsonyabb közületek önkormányzati iskolájában.

Az önkormányzat tárgya

Az önkormányzat irodalmának alig van vitásabb kérdése, mint az, vajon mi az önkormányzat tárgya, mi az, amiben valamely szervezetnek az önkormányzati joga kifejezésre jut? A felfogások közötti különbség már az egyes íróknak az önkormányzatról adott fogalom-meghatározásában is kifejezésre jut.

Van olyan író, aki az önkormányzat feladatával csak a tisztviselők választását jelöli meg, mások hozzáfűzik ehhez azt, hogy a kiválasztott szerveknek tisztüket "nobile officium"-ként kell viselniük és az önkormányzat ezzel ki is merült. Belgiumban az önkormányzatot csak az akarat kijelentésében látjuk, az akarat fogatosítását, végrehajtását már az állami szervekre bizzák. Ezzel szemben Angliában az önkormányzatnak akaratkijelentő szerepe alig van, a végrehajtás ellenben tisztán önkormányzattal történik. Vanak, akik az önkormányzat kritériumát szerveinek testületi jellegében látják, máshol viszont találunk teljesen tiszta, önkormány-

zati egyéni hatóságot és így tovább. Olvashatunk olyan felfogásról, mely az önkormányzatban semmi mást nem lát, mint a decentralizáció egyik formáját, mások ismét az önkormányzat létjogosultságát csak mint negatív politikai eszközt hajlandók elismerni, a központi, az állami kormányzat intézkedéseivel szemben.

Ugyanígy eltérnek a vélemények abban, honnan származik a közületek önkormányzati joga? Vannak, akik az önkormányzatot alapjognak tekintik, mely önmagától illeti meg a közületeket, és az a körülmény, hogy az államhatalom a maga törvényeiben is intézkedik erről, nem jelentheti és nem jelenti azt, mintha az önkormányzati testületek önkormányzati jogukat az államtól kapnák, hanem csak azt, hogy az állam ezt az Isten adta jogot biztosítja. - Ezzel szemben Althusius és követői azt állítják, hogy az önkormányzati hatáskör az állam által átruházott hatáskör. ("Administratio partium committ potest".)

Kíséreljük meg most már ezekben a kérdésekben a magyar községek szempontjából elfogadható felfogást megtalálni.

Ha az önkormányzat tárgyáról az irodalomban található nézeteket rendszerbe kívánjuk foglalni, aligha tudnánk jobb csoportosítást, mint azt, melyet Gluth adott, aki azt mondja, hogy az önkormányzat tárgya tekintetében az irodalomban három nézet-csoportot különböztetünk meg.

Az első csoport tudósai, az önkormányzat úgynevezett "társadalmi" elméletének követői, teljesen szétválasztják az állam feladatait az önkormányzat feladataitól, és azt hirdetik, hogy az önkormányzat az állami közület keretében létesített szűkebb érdekközösség kollektív érdekeinek kielégítésére irányul. Az önkormányzatban nyilvánuló tevékenység teljesen ellentétes az állami közigazgatással, és ha valahol a kettő találkozik, ez csak az állami felügyelet kapcsán történik.

A másik csoport felfogása szerint az önkormányzat minden esetben állami feladatot lát el, de a helyi viszonyok által módosított formában. Ezt a felfogást vallják Stein és követői.

A harmadik csoport nézete szerint az önkormányzat nem más, mint az állami akaratnak a helyi közületekkel való végrehajtása. (Rényi József: Az önkormányzat és a felette gyakorolt állami felügyelet elve és rendszere c. munkája nyomán.)

Az első csoportba tartozók felfogását tükrözi vissza némileg a mi községi törvényünk, amikor szembeállítja az állami igazgatást az önkormányzati igazgatással.

A községi törvény 2. §.-a szerint ugyanis: "A község a törvény korlátai között önállóan intézi saját belügyeit, végrehajtja a törvénynek, kormánynak és a törvényhatóságnak az állami és törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseit." A 21. §. pedig taxatívén sorolja fel azokat az ügyeket, melyeket a község belügyeinek tekint.

E rendelkezés szerint tehát a község feladatköre kettős.

1. közvetíti az állami közigazgatást,
2. saját belügyeiben önállóan intézkedik.

A törvény szavai tehát teljesen szembeállítják az állami közigazgatást az önkormányzattal.

Tekintettel azonban arra, hogy az állam szuverenitása teljesen kizárja azt, hogy az államban más akarat is legyen, mint az állami akarat, a fenti felosztás teljesen abszurdnak látszik. Ebből a szerencsétlen és idegenből átplántált felosztásból következik aztán az, hogy nálunk sokan beszélnek az önkormányzati testek saját és átruházott hatásköréről.

Ez súlyos tévedés. Idézem itt Ferdinándy Gyula dr. szavait a Községi Közlöny 1936. évi 47. számában közölt Önkormányzat c. cikkéből: "nincsen külön állami és külön önkormányzati igazgatás, csak egy van, a magyar közigazgatás, melyet egy ugyanazon közhatalom, az állami hatalom alapján végeznek királyi és önkormányzati szervek, mint a magyar végrehajtó hatalom organizmusának törvényes szervei. Az önkormányzati szervek nem közvetítik az állami igazgatást, hanem azt éppen úgy végzik, mint ahogyan a hatáskörükbe tartozó közügyeket a királyi közzolgálati szervek intézik el. - Nincs saját hatáskör és átruházott hatáskör, egy hatáskör van, törvényes hatáskör, melyet köztörvények és törvényes jogszabályok alapján a közigazgatás szervei töltenek be, akár önkormányzati, akár királyi szervek legyenek. Minden közigazgatási cselekmény közhatalmi funkció."

Ugyanezt az elvet Concha Győző így fogalmazta meg: "A helyi jelző az önkormányzat fogalmában nem a feladatából, hanem abból a keretből jut be, melyben az önkormányzat gyakorlása lehetséges." (Alkotmánytan 510. old. Ferdinándy nyomán.)

Hogy tehát most már mindezekből megállapíthassuk, mi is legyen a jövő községi törvénye szerint a község feladata, mi adjon tartalmat a jövőben a községi önkormányzatnak, mi lehet és mi kell, hogy a községi önkormányzat tárgya legyen, idézzünk egynéhány felfogást, hogy azután azokból és a mi eddig kifejtett felfogásunkból erre a nagy horderejű, és a községi törvény reform-tervezetének egybeállításánál alapvető kérdésre feleletet adhassunk.

Constant Benjamin, aki a restauráció korában a municipális hatalom egyik legnagyobb elméleti propagálója volt, a községek és megyék számára olyan politikai súlyt kívánt juttatni, amennyit csak az általános igazgatás sérelme nélkül lehetséges. Nem szabad a helyi együttélésben rejlő patriotizmus kialakulását megakadályozni. A túlságos centralizmus a vidéket elidegeníti a hazától, mert azt tőlük idegen kezek kormányozzák. Nem szabad tehát az állam egységét túlhajtani, mert az állam részekből áll, éspedig a nemzeti tulajdonságok részeiből. A nemzetet az állam minden pontján meg kell személyesíteni, hogy a polgárokat egyesítő kapcsolatot, a hazafiságot erősítse. (Constant Benjamin: Principes de Politique 1. 12. chapitre, Vö. Krisztics Sándor: Politika Bp. 1931. 390. old.)

Báró Eötvös József a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvény parlamenti tárgyalása során, 1869. június 24-én mondott beszédében a következőképpen jelöli meg a helyhatóságok önkormányzati jogának tartalmát: "A helyhatóságok feladata, hogy általa a közigazgatás a lehetőségig az egyes helyhatóságok lakóinak érdekében vezetessék, hogy benne az egyes vidékek vágyai, óhajtsái, szükségei érvényre jussanak."

Krisztics Sándor: Politiká-jának 390. oldalán ezeket mondja: "Az önkormányzat...a községekben rejlő annak az erőnek a megnyilvánulá-

sa, hogy saját érdekeiket önállóan s kizárólag elégítsék ki, illetve szabályozzák."

Viczián István dr.: A községi szervezet néhány főbb kérdése c. munkájának 8. oldalán: "mindazt a teendőt, amit a községek saját maguk és saját költségükön el bírnak végezni, általuk és az ő költségükön kell végeztetni, és csak a községek szellemi és anyagi erejét felülmúló teendőket kell állami közegekkel és állami költségen intézni".

Igen tág tartalmat kíván az önkormányzatnak adni Rényi József dr., amikor A helyi önkormányzat és a felette gyakorolt állami felügyelet elve és jogrendszere c. munkájának 10. oldalán ezeket mondja: "Az önkormányzat ... az állami hatóságokkal, különösen a kormánnyal és az attól függő államhatalmi szervekkel szemben heterogén szerveknek, máskülönben a "verwaltet werden"-re utalt nemzetalkatrészeknek bizonyos megfelelő közigazgatási funkciókra való alkalmazása, szóval a szabad polgárok egyéni akaratának, sőt esetleg közvetlen tevékenységüknek utat nyitni, a közügy igazgatásának máskülönben magába zárt állami mechanizmusába."

Míndezek előrebocsájtása után, kíséreljünk meg már mostan feleletet adni arra a kérdésre, vajon

1./ alapjog, vagy az állam által átruházott joga-e a községnek az autonómia?

2./ mi a cél, amit a községnek az autonóm jogkörrel el kell érnie?

Az önmagával való szabad rendelkezés joga mindenkinek Istentől adott joga. Mivel pedig az uralkodó felfogás szerint a közületek ugyanilyen organizmusok, mint az egyes emberek, ugyanolyan jogokat is feltételezhetünk náluk, mint az egyes embereknél. Meg kell tehát találnunk a közületeknél mint mesterséges organizmusoknál ugyanazon alapjogokat is, melyeket a természetes organizmusoknál megtalálunk. Mivel pedig azt is állítottuk, hogy a községek kialakulásával együtt született meg a községek önkormányzata, éppen úgy, az alapjogok az embert is már születésekor megilletik, valóban nem tekinthetjük másnak a községek önkormányzati jogát, mint veleszületett alapjognak és éppen úgy, amint az egyéni alapjogok is az egyént születésével anélkül is megilletik, hogy az állam azt külön ráruházná, úgy a községek önkormányzati jogához sem szükséges az államhatalomnak külön elismerése. A községek önkormányzati joga tehát tényleg alapjog, melynek törvényi szabályozása a legtávolabbról sem annak az államtól való eredetét, hanem csak azt jelenti, hogy az állam a községeknek ezt a jogát a maga hatalmával és erejével biztosítja.

Ennyit kellett elmondanunk az önkormányzat jogi természetéről alkotott felfogásunkról. Tételünket és jelen dolgozatot azonban nem annyira ez a kérdés, mint inkább az érdekli, vajon mi az a tartalom, mellyel a községi önkormányzatot be kell tölteni. Kimerülhet-e a községi önkormányzat pusztán a felsőbb fórumok által kijelentett állami akarat végrehajtásában, vagy lehet-e és kell-e a községi önkormányzatnak olyan jogokat adnunk, mely adott esetben a felsőbb fórumok által kijelentett államakaratot kiegészítheti és a való élethez simítja?

Ha a fenti idézeteket figyeljük, látni fogjuk, hogy azok az önkor-

mányzatnak általában igen különböző és nem egyszer egymással szöges ellentétben álló tartalmat adnak. Felfogásunkhoz természetesen Constant Benjamin felfogásával szemben a magyar talajból fakadt nézetek állnak közelebb. Eötvös is, Krisztics is, Viczián is nem elégednek meg a negatív politikai szereppel, de pozitív tartalmat is igyekeznek az önkormányzatnak adni. A pozitív államcél megvalósítása, csak ez lehet az önkormányzatnak igazi célja és hivatása. Ha szükséges is néha az, hogy az önkormányzat a maga erejét negatív politikai ellenállás céljára használja fel, ez csak rendkívüli idők szülte rendkívüli körülmények között lehet az önkormányzat célja és feladata, rendes körülmények között az önkormányzatban rejlő nagy erőt mindig pozitív célok megvalósítása érdekében kell sorompóba állítanunk.

Ez a pozitív cél pedig nem lehet más - amint ezt éppen fentebb, Ferdinándy Gyulával egyértelműleg kifejezett felfogásunkból folyik - mint az állam célja.

Mivel pedig az állam célja nem más, mint a közjó megvalósítására való törekvés, és ez a cél az állam akaratában jut kifejezésre, tételünket most már a következőképpen fejezhetjük ki:

A községi önkormányzat feladata az állami akaratnak a község területén való végleges és eredményes végrehajtása. Tekintettel pedig arra, hogy a végleges és eredményes végrehajtás másként el nem képzelhető, a község is jogosult mindazon esetekben, amikor magasabb jogszabály nem intézkedik, önállóan intézkedni, szabályt alkotni s azt végrehajtani. A község e feladatainak teljesítéséhez szükséges anyagi eszközök előteremtése céljából saját vagyonával szabadon rendelkezik, de jogosult tagjaira, a mindenkor érvényes törvényi rendelkezések szigorú betartása mellett, természetbeni vagy pénzbeli szolgáltatásokat is kivetni, és azokat az állami adókra vonatkozóan mindenkor érvényben lévő szabályok szerint beszédni és behajtani, amihez az államhatalom segítségét éppen úgy veheti igénybe, amint az állami adók beszedésénél s behajtásánál igénybe vétetik.

Véleményem szerint az így megformulázott községi önkormányzati hatáskör minden tekintetben tiszteletben tartja az állami szuverenitást, de biztosítja a községeknek mindazon jogait, melyeket a községi önkormányzat részére biztosítani kell, és megadja a falu korszerű fejlődésének is minden biztosítékát.

Ha meg akarjuk alkotni a korszerű községet, ha azt akarjuk, hogy a község valóban megelégedett állampolgárok békés tanyája és ezzel a haza védőbástyája legyen, akkor meg kell adnunk számára a fejlődés lehetőségeit. Meg kell adni a lehetőséget arra, hogy lombos fasorokkal szegélyezett, jó utakkal, rendezett utcákkal gyönyörködtesse, rendes középületekkel, modern értelemben vett, lelkes népneveléssel, korszerű gazdasági szakoktatással, vízvezetékekkel, járdákkal, villannyal, szegényházzal, járványkórházzal, gyermekgondozóval, óvodával, szövetkezettel, kultúrházzal és kulturális egyesületekkel ellátott községek neveljék a haza megelégedett, békés polgárait. Ehhez pedig szabadság kell, ehhez a községi önkormányzat részére adott tágabb hatáskör kell, nem az államhatalommal szemben, de azt kiegészítve, mert csak a két hatalom együtt, csak

az egészséges, az apróbb helyi ügyek önálló elintézésére is képes önkormányzattal kiegészített államhatalom képes megvalósítani az ideális és korszerű közigazgatást.

Az önkormányzat feletti felügyelet

A jó közigazgatás egyik legfőbb biztosítója az ellenőrzés helyes szervezésében rejlik.

Ez a sarkalatos igazság vonatkozik a tiszta állami és az önkormányzati közigazgatásra egyaránt. Csak a jól és helyesen megszervezett felügyelet képes biztosítani azt az összhangot, mely kell, hogy meglegyen az állam minden része, az állami gépezet minden szerve között. Menenius Agrippa meséjétől kezdve a jogfilozófia szövevényes tantételéig ezt a megállapítást támogatja minden tanítás. A felügyeletre természetesen szükség van az önkormányzati igazgatásban is. Téves az a nézet, mely azt mondja, hogy a felügyelet ellenkezik az önkormányzat elvével. "Selbsverwaltung ist ein Gegensatz zum verwalteten werden" - mondja Laband. Ez nem áll. Vagy legalábbis nem abban a formájában áll, amint azt az idézett mondásból gondolnánk. Nem elmentés az önkormányzat elvével az irányítás szükségessége, mert olyan ügyet, mely az állam területén az állam részére "noli me tangere"-t képez, nem ismerünk. Bármelyik közület legteljesebb belügyébe is kell az államhatalomnak bizonyos ellenőrzési, irányítási jogot biztosítani, mert az állam szuverenitása csak így teljes.

Hogy azonban az államnak az önkormányzat felett gyakorolt felügyelete milyen legyen, milyen téren és milyen korlátok között, ki által gyakoroltassék, erre vonatkozóan már eltérőek a vélemények.

"Staatsaufsicht über die Selbstverwaltung ist jene Tätigkeit des Staates, welche darauf gerichtet ist, jene Selbstverwaltungskörper zur Erfüllung ihrer öffentlichen Pflichten anzuhalten" - mondja Blodig Die Selbstverwaltung als Rechtsbegriff című, 1849-ben megjelent munkájának 47. és 48. oldalán.

E szerint a megállapítás szerint tehát az állami felügyelet célja az, hogy rászorítsa az önkormányzati testeket kötelességeik teljesítésére. Ez a megállapítás teljesen pozitív irányban látja az állami felügyeletet. De vajon igaz-e, amit Blodig mond? Vajon tényleg nincs-e más célja is az állami felügyeletnek, csak az, hogy az önkormányzati testeket kötelességeik teljesítésére rászorítsa?

A felelet erre a kérdésre nem nehéz. Az előbbieken kifejtettük, hogy a község céljai, a község feladata tulajdonképpen teljesen azonos az állam céljaival és az állam feladatával. Ebből viszont az is következik, hogy az állami felügyelet nem szorítkozhatik tisztán arra, vajon az önkormányzat működik-e, de elsőrendű fontossága van annak is, vajon hogyan működik, hogyan teljesíti az önkormányzati test a maga kötelességét?

Ez a megállapítás távolról sem annyit jelent, hogy az állami felügyelet a pozitív gyámkodással legyen egyértelmű. És itt térünk át a második kérdésre, arra tudniillik, hogy az állam milyen szempontból jogosult a község működése felett felügyeletet gyakorolni?

Általában az állami felügyelet két szempontból lehetséges. Le-

hetséges először is abból a szempontból, vajon a törvények és felsőbb rendeletek betartottak-e, vagyis a jogszerűség szempontjából, és lehetséges abból a szempontból is, vajon az önkormányzati hatáskörben hozott határozat vagy tett intézkedés mennyiben szolgálja a közjót, az állam célját, mennyiben alkalmas arra, hogy az állam akaratát megvalósítsa, vagyis, hogy a célszerűség követelményeinek mennyiben felel meg.

Ismét előbbi megállapításunkat kell ismételnünk, azt, hogy a község célja és feladata az állam céljával és feladatával azonos. Külön községi ügyet, vagy ha úgy tetszik, "belügyet" elképzelni nem tudunk, az állam területén minden "ügy" közügy, minden szabályozásra váró feladat állami feladat, még akkor is, ha azt nem maga az állam, hanem valamelyik kisebb közület, a vármegye vagy a község valósítja meg. Amikor egy község járdát épít, ez éppen olyan közügy, mint akármelyik, az állam által szabályozott más ügy.

A felügyelet szempontjából mégis különbséget kell tennünk a közügyek között. Ez a különbség azonban nem kvalitatív, csak kvantitatív, aszerint, hogy a szabályozásra váró közügy az egész államot, annak minden községét, vagy csak egy község lakóit érdekli-e?

Hangsúlyozom tehát ismételten is. Kvalitatív különbséget nem ismerek el az állam által szabályozni rendelt közügyek között. Ami különbség van, az csak kvantitatív, és csupán a felügyelet szempontjából bír jelentőséggel.

Tételünket másként is felállíthatjuk. Csak állami akaratot, csak egyféle közügyet ismerünk. Ezt a közügyet az állam a maga központi hatalmával intézi el. Mivel azonban az állam nem számolhat minden kis részének minden körülményével, sok olyan közügy van, melyet az állam a maga központi hatalmával már nem intézhet el, és ezeknek elintézését perifériális szerveire, a vármegyére és a községekre bizza. Az ilyen közügyet a vármegyék és községek a maguk perifériális szerveikkel, önkormányzati hatáskörükön belül hivatottak szabályozni és elintézni.

Az állam tehát a maga akaratát kétféleképpen hajtja végre, és-
pedig:

1./ az egész államot érdeklő ügyeket központilag szabályozza és azokat a perifériális szervek végrehajtják, amikor is autonóm hatalmuk csak abban nyilvánul meg, hogy az állam akaratát eredményesen hajtsák végre, és

2./ az államnak csak egy részét, esetleg csak egy községet érdeklő közügyeknek nem csak végrehajtása, de szabályozása is az illető önkormányzati testület feladata.

Az első esetben az önkormányzati testület eljárása minden esetben obligatorius, míg az utóbbi esetben nem lehet más, csak fakultatív. Az első esetben tehát az önkormányzati szervezetnek az állam által központilag kifejezett akaratát végre kell hajtania, míg az utóbbi esetben az önkormányzati test tetszésétől függ az, kíván-e élni szabályozási jogával vagy sem. Ez utóbbi ügyekben tehát az önkormányzati testek eljárása teljesen fakultatív, mert hiszen ha nem az volna, ha az ilyen ügyek elintézését nem csak az illető önkormányzati test intern érdeke, hanem valamely magasabb állami érdek tenné indokolttá, akkor már központilag

kellene szabályozni is, és nem lehetne a szabályozást az önkormányzati testületre bízni.

Olyan ügyet, mely felett el ne ismernők az állami felügyelet szükségességét, nem ismerek. A felügyelet mérve tekintetében azonban tekintettel kell lenni a fent elmondottakra, és azt az elvet kell vallanunk, hogy az obligatorius ügyekben az állam felügyelete mind a törvényszerűség, mind a célszerűség szempontjából kell hogy megillesse a felügyeletre hivatott államhatalmat, míg a fakultatív ügyekben a felügyelet joga csak a törvényszerűségekre terjedhet ki mindaddig, míg az illető önkormányzati testület az elintézésre váró ügyet szabályozni és e tárgyban kifejezett akaratát saját erejéből végrehajtani képes. Törvényszerűségeen azonban itt nemcsak a szigorúan vett törvényszerűséget, vagyis a felsőbb jogszabályok szószerinti alkalmazását értem; hanem azt is, hogy az önkormányzati testület eljárása az egyetemes állami közérdekkel sem ütközhet össze. Ilyen felsőbb állami közérdek lehet például az is, hogy az önkormányzati test ne vethessen ki tetszés szerint adót tagjaira. "Az állam nem engedheti, hogy a község, a vármegye a helyi adók terhét tetszés szerint fokozza, hogy az ipar és forgalom érdekeit sértő, vagy pedig olyan adónemeket hozzon be, amelyek az állampolgári társadalom szegényebb rétegeit aránytalanul terhelnék." (Mariska Vilmos: Az államgazdaságtan kézikönyve 1895. 551. old.)

A felügyelet formája lehet preventív és represszív. Az államot az önkormányzatok felett megillető felügyelet mindkét formában a legteljesebb mértékben kell hogy érvényesülhessen.

Bármilyen formában és bármilyen vonatkozásban illesse is meg azonban a felügyelet joga az államhatalmat, a felügyelet sohasem lehet olyan, mely az önkormányzat által kijelentett akarat megahamisítására legyen alkalmas. A felügyelet tehát sohasem nyilvánulhat meg az önkormányzati testületek által hozott határozatok megmásításában, hanem csakis azok megsemmisítésében vagy felfüggesztésében. Az önkormányzat által kifejezett akarat megmásítása ugyanis az önkormányzat elvének teljes nullifikálása volna, mert hiszen akkor az önkormányzati testen kívül álló felügyeleti hatalom a maga akaratát juttatja érvényre az önkormányzati akarat helyett. "Ha a társadalom helyi csoportjai részt vesznek ugyan a közigazgatás munkájában, de intézkedéseiket a kormányhatóság szabad tetszése szerint megváltoztathatja, akkor valójában önkormányzatról a szó teljes, materiális értelmében nem lehet szó, mert hiszen akkor a helyi közületek csak előkészítő módon járnak el, az érdemleges döntés ellenben a kormányhatóságot illeti, ennek az akaratára érvényesül amazoké helyett." (Tomcsányi id. m. 241. old.)

Az önkormányzat feletti felügyelet kérdésének legfontosabb része az, vajon hol van az a határ, ameddig a felügyeletnek el kell mennie, és amelyen túl már a felügyeletnek helye nem lehet. Az enyhe felügyelet az állami szuverenitás halálát jelenti, viszont a gyámságig fokozott felügyelet az önkormányzat eszméje felett húzza meg a lélekharangot.

Nem szabad az önkormányzat feletti felügyeletnek a pozitív gyámságig hatalma alá vetni az önkormányzati testületeket. Nem lehet a felügyelet oly értelmű, mely megölné az önkormányzat szabad-

ságának, és ne engedje az önkormányzatban kétségkívül meglévő erőnek érvényesülését, éppen az állam, az összesség érdekében. "Egészséges önkormányzati szellem és tevékenység csak ott és akkor fejlődhet, ahol és amikor az önkormányzati jogok saját erejükénél fogva érvényesülnek és az önkormányzat nincsen kiskorúságra kárhoztatva." (Dr. Benkó Albert: A vármegyei közigazgatás reformjának alapelvei. Bp. 1911. 81. old.)

A mai magyar önkormányzatban lüktető életnek kell lennie, ha azt a szerepet, melyet a magyar önkormányzati testek eddig betöltöttek, továbbra is be akarják tölteni. A felügyeletnek a pozitív gyámságig való felfokozása megöli ezt az életet, nevetségessé teszi az önkormányzat ténykedéseit és elkedvetleníti azokat, kiknek az önkormányzat életében szerepük van, kik is mindinkább tartózkodni fognak a közügyekben való részvételtől, ami a közjogi és végülis a hazafias érzés rovására megy.

Ami tehát az önkormányzati felügyelet korlátait illeti, összefoglalva az elmondottakat, azonosítjuk magunkat Tomcsányi Móric felfogásával, aki A magyar közigazgatási jog alapintézményei című munkájának 341. és 342. oldalán a következőket írja: "Az kétségtelen, hogy az önkormányzati működés felsőbb ellenőrzés nélkül el nem lehet. Az önkormányzat feletti felügyelet mind az egyesek, mind az állam érdekéből elengedhetetlenül szükséges. Csak arról van szó, hogy a kormányfelügyelet ez intézmény jogos határai között maradjon, s túlzásba ne essék. Túltengő kormányfelügyelet mellett elvesz az önkormányzat minden becse, jelentősége. Pedig ne feledjük, hogy az önkormányzat nemcsak helyi érdekű, hanem magára az államra nézve is nagyhasznú, nagyjelentőségű intézmény."

Végül még arról is szólni akarok, hogy a községi önkormányzat felett ki gyakorolja a közvetlen felügyeletet? Ezt a kérdést ugyan teljesen másodrendűnek tartom, mégis, mivel a közösségnek éppen azon ügyeiben nyilvánul meg leghatásosabban az önkormányzat, melyek bő helyi ismereteket feltételeznek, legcélszerűbbnek látszik a mai állapot fenntartása, mely szerint a község feletti felügyelet a helyi viszonyokkal ismerős vármegye útján gyakoroltassék.

Az önkormányzati hatáskör birói védelme

Az előbbieken kifejtett álláspont szerint tehát feltétlenül szükségesnek tartottuk azt, hogy az államhatalom az önkormányzat felett felügyeletet gyakoroljon. Mondottuk azt, hogy a felügyelet tulajdonképpen szükségszerű folyamánya az állami szuverenitásnak, szükségszerű folyamánya annak az elvnek, hogy az állam területén csak egy, és pedig az állam akarata érvényesülhet.

Mondottuk azonban azt is, hogy az állami felügyeletnek is korlátokat kell szabnunk. Ez fontos szabály, mert a korlátlan állami felügyeleti jog az önkormányzat teljes megsemmisítését jelenti. Mivel pedig minden szabály csak akkor bír pozitív értékkel, ha jogi védelemben részesül, a községi önkormányzatnak is jogi védelmet kell biztosítanunk. Ez az elv hozta létre a közigazgatási bíróságot.

Feltétlenül szükséges az, hogy a községi önkormányzati hatáskör

is minden vonatkozásban a közigazgatási bíróság védelme alatt álljon. Törvénynek kell kimondani azt, hogy a község mindazon esetekben, amikor a felügyeleti hatóság bármely intézkedése a törvényszerűség szempontjából kifogás alá esik, vagy ha a felügyeleti hatóság jogtalanul avatkozik a község önkormányzati ügyeibe, a közigazgatási bírósághoz fordulhat jogvédelemért.

A közigazgatási bíróságról szóló 1896:XXVI. tc. és az 1907:LX. tc. a községi önkormányzat hatáskörének bírói védelmére már tartalmaz ugyan némi intézkedést, de generálisan a község önkormányzata még ez ideig nélkülözi az intézményes bírói védelmet.

Ez idő szerint ugyanis minden rendszer nélkül, kiragadott egynéhány esetre állapítja meg a törvény a község részére a közigazgatási bírósági panaszjogot, de általános elvi elhatározást nem tartalmaz. Sőt, ha közelebbről vizsgáljuk meg a törvényben felsorolt azon eseteket, melyekben a községeknek a közigazgatási bíróság előtti panaszjoga lehetővé tétetett, látni fogjuk, hogy éppen azok az ügyek egyáltalán nem szerepelnek a felsorolásban, melyek pedig a törvény szavaival élve, a községek "belügyeit" képezik, melyekben tehát elsősorban és leghatásosabban kellene a jogi védelmet biztosítani. Nem találjuk a felsorolásban a községi törvény 26.§.-ának védelmét, mely pedig a vármegyének szinte korlátlan jogot ad a községi ügyekbe való avatkozásra. Nem találjuk meg a felsorolásban a községi törvény 61. §.-ának védelmét, mely a képviselőtestület felosztatásáról intézkedik, de nincsen a községnek panaszjoga a községi törvény 117. §.-ban, a községi vagyon zár alá helyezése tekintetében biztosított széleskörű alispáni beavatkozási lehetőség ellen sem.

Mivel pedig éppen az utóbbi esetek azok, melyekben a községi önkormányzat legsúlyosabb megsértése válik lehetségessé, az új községi törvényben ezeknek az ügyeknek is feltétlenül a legteljesebb bírói védelmet kell biztosítania, anélkül, hogy a község ellen - a szükség szerint - e kényszerintézkedések lehetőségét kizárná.

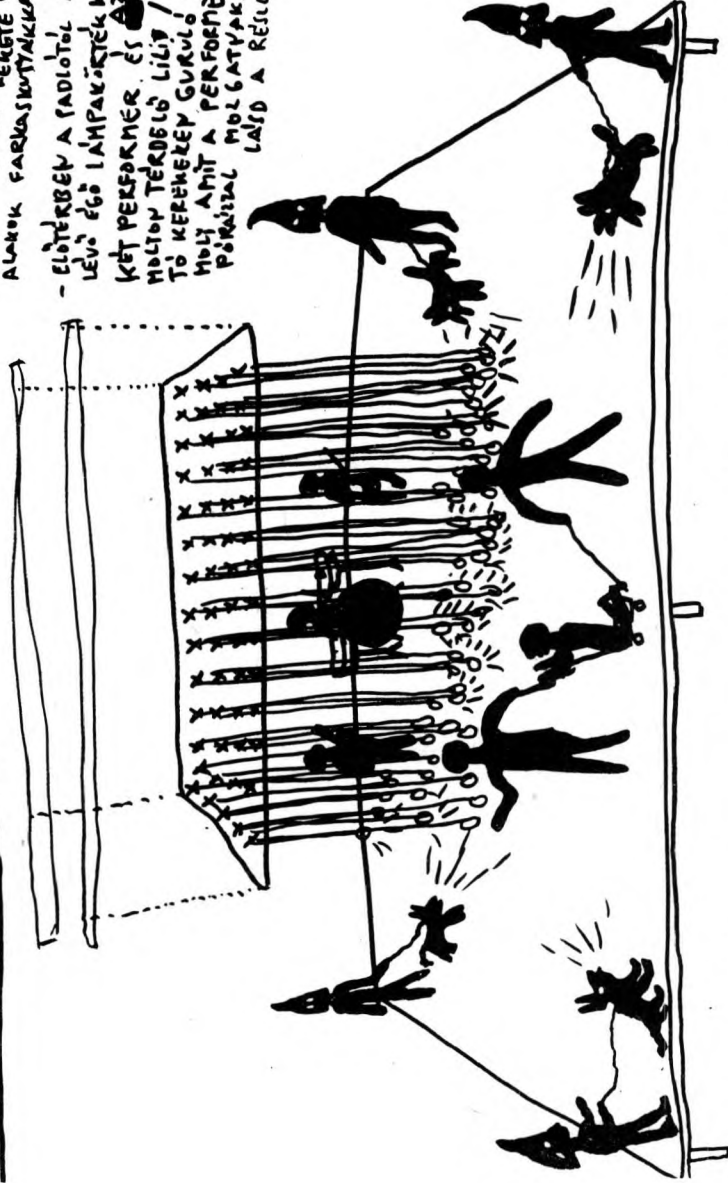
Mondottuk azt, hogy a jó közigazgatás kulcsa a felügyelet helyes megszervezése, de éppen ilyen joggal állíthatjuk azt is, hogy a jó alsóbbfokú közigazgatás biztosítéka viszont a felügyelet túlkapásával szemben biztosított intézményes bírói védelemben rejlik. Csakis az alsóbbfokú és a felügyeletre hivatott közép- és felsőfokú közigazgatási hatóságok egymás közötti jogainak pontos elhatárolása és minden esetben való biztosítása teremtheti meg azt az összhangot, melyre az egészséges alapokra épített államigazgatásnak szüksége van.

Befejezés

Az önkormányzatról és közelebbről a községi önkormányzatról vallott felfogásom rövid ismertetésének végéhez érkeztem. Munkámban az önkormányzati gondolat fanatikus szeretete vezérelt. Hiszem, hogy az önkormányzat, mely az alacsonyabbfokú közigazgatási szerveket eddig is az államigazgatás erős pilléreivé tette, a jövőben - az új közigazgatási törvényekkel - még inkább megerősítve, megingathatatlan tartóoszlopa lesz állami életünknek.

PERFORMANCE TERV 1 (A)

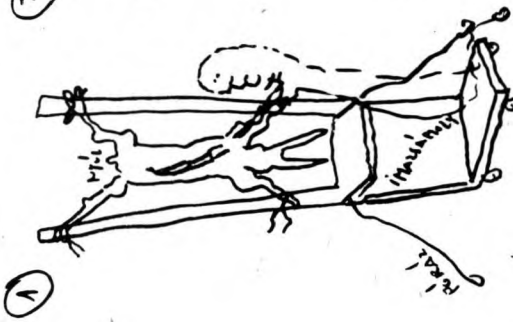
- HATM A ZEMÉSEK, FEKETEIBEN
- ANGYASOKBAY FÉNYE (SUNNYAS ALAKOK FARKASNYITÁKAL)
- ELŐTÉRBE A RADIÓTOL ASOCH RE LÉVŐ ÉGŐ LAMPÁKÉRTÉK KÖZÖTT A KÉT PERFORMER, ÉS AZ IMÁZSA-MOLTON TEREDELŐ LILY / NOGATHA-TÓ KEREMEKEN GURULÓ IMÁZSA-MOLY AMIT A PERFORMEREK, PÓRÁISAL MÓLGATVAK, LÁSD A RÉSELENERVEKET.

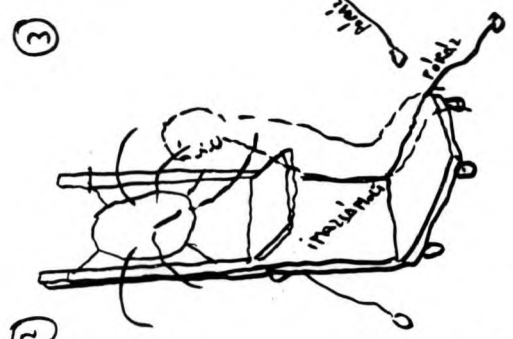

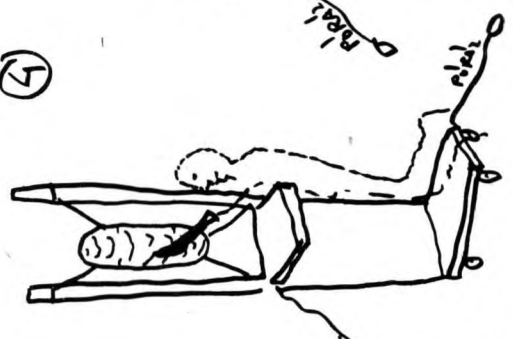
ALMAGÉES ENKÖZICÉPI: KB 50 DB 25 WJ-OS VILÁGMŰKÖRTEK VEZÉTKÉKEL FELFÜGGENTVE EGYSÍAS MELE, A TERBE 40 CM-RE EGYSÍAS. ● FEKETE IMÁZSMOLY AL ABRASERIVY, MINDEY FELE, NOZGO ÉREKÉKEL, KÉTPELŐ HÚZHATÓ PÓRÁISAL FELSÉKELVE, VÁLASZTÁS NÉRINTS KÉLLENÉKEL. ● EGY ~~ALAK~~ MÉRNET JUTHAL KUTTA PÓRÁISAL, VÉGI FEKETE RUKHÁS ÉS CSUKÁS ÖRZŐVÉL. ● OKK-ZEVEKARI ERŐSÍTÉS HA LEHET KÉT ZSIVÁK NÉLKÜLI MIKROFONNAL LUFTBAMPOL. ABHH VASTAS GUMIÚB.

PERFORMANCE TERV A B.

IMPANMOLY VARIÁCIÓK

- ①

KIFEHESÍTETT DÍGLÉNY MŰL
LILI A PERFORMANCE
ALATT, EGY NAGY KOMMUNIKÁCIÓS
MEGNYÚLÓ.
- ②

EGY VAGY ÁTLÁTSZÓ BOLLON
VÍZZEL TELJÉ, FELERŐSÍTVE
A MŰT LÉC KÖZÉ.
LILI A PERFORMANCE
ALATT, EGY VAGY KÖTŐTŐVEL
SZÜKÍTALD. A VÍZ TÖBB
SÜGÉRBEAN FOLYIK.
- ③

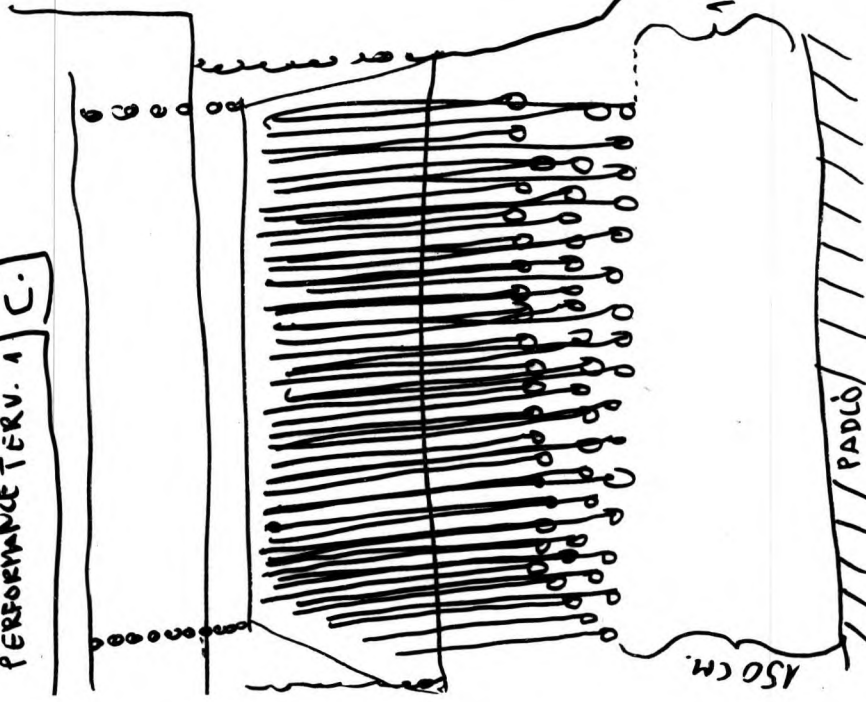
EGY VAGY 3 KG-OS
KEMÉNY KÖTŐTVE
A MŰT LÉC KÖZÉ.
LILI A PERF. ALATT
FELHASZNÁLJA EGY KÉSSÉL,
ÉS A BELET TEPKEDI,
ÉS DOBÁLJA
- ④

"A TÉRDELD"
LILI, KÉT
ABNORMÁLISAN
NAGY KOMMUNIKÁCIÓS
MŰT FÉN.

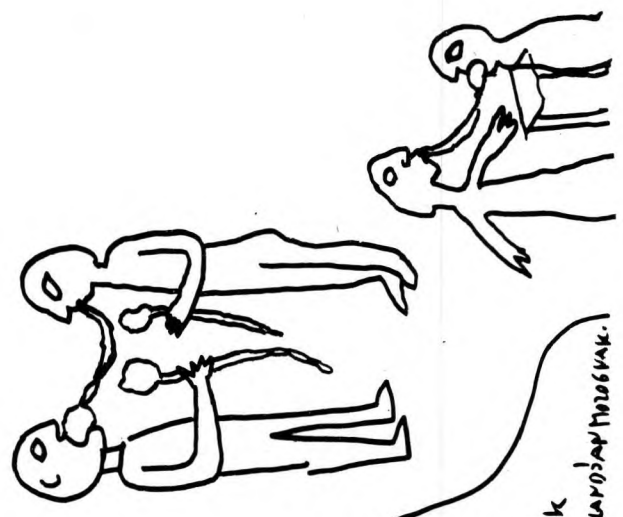
PERFORMANCE TERV. A | C.

A PERFORMEREK IDŐKÉNT
 EGÍMÁS, ~~ÉS~~ ÉS A LILI SZÁJBA
 LUTFRALLOKOKAT DUGNAK, ÉS AZONAT
 A LUMICŐSÉGITSEBÉVEL IGYEKELNEK FEFUJ

A VEZETÉKEKEN FEFÜGGESLTEN ÉGŐ VILÁGNYELŐRTÉK
 KÖZÖTT MÓDOLNAK A PERFORMEREK 16Y AZ ÉGŐK ALAPJÓZAN MÓDOLNAK.

Karcolat a mimikáról

Annyi mindent tudunk már „Amerikáról”, annyiféleképpen járjuk körül a másságát. Próbáljuk egyes dolgokhoz kötni a benyomásainkat, általánosítunk, fogalmazunk. Példák és ellenpéldák. Mi az, amitől minden más, pedig majdnem olyan, mintha mi lennénk?

Például az emberek egyenessége. Nemcsak a testtartásuké, hanem elsősorban a közléseiké. Ez az egyenesség – milyen feltűnő – az egyik leglényegibb különbség az ő kultúrájuk és a mienk között, és ez egyáltalán nem morális ügy: ez magának a kultúrának a direktsége, közvetlensége, áttételmentessége. Ennek az egyenességnek, az impulzusok gáttalan szavakká vagy tettekké válásának semmi köze olyan kategóriákhoz mint őszinteség vagy becsületesség, noha legtöbbször óhatatlanul ezekkel együtt jár. Inkább olyan alapvonás ez, mint a szem- vagy a hajszín; adottság, amit értelmetlen lenne minősíteni. És amikor az ember egy ideje már szemmel tartja az amerikaiaknak ezt az egyenességét, egyszerűen meglátja ennek az egyik mindennapi, fizikai megnyilvánulását – olyan evidens, hogy nem értem, miért nem vettem észre mindjárt – hogy *nem mimikáznak*. Nincsen arcjátékuk! Semmi sem árnyalja, keresztezi, erősíti vagy gyengíti azt, amit szavakkal mondanak. Nem kommentálják a szavaikat a kimondásukkal egyidőben egy másik közlésmóddal, és rezzenetlen arccal hallgatják a másik embert is: nem reagálnak azonnal szemmozgással, arcizommal. Azóta lenyűgözve figyelem, hányféleképpen hangzik és látszik itthon egy „köszönöm”. Van persze metakommunikáció (body language) az amerikaiak között is, de annak is megvan a pontosan kidolgozott ábécéje, nem kell és nem is lehet egyénileg variálni, és nevetségesen egyszerű. Vagy mosoly, esetleg nagyon intenzív mosoly jelzi a pozitív alapállást, vagy elmarad a mosoly, és ez már önmagában negatívítást közöl. De égre emelni a tekintetet, ajkat bigyeszteni vagy elhúzni, gúnyosan csücsöríteni, sóhajtani, félrebillenteni a fejet egy amúgy, verbálisan érthető közlés közben – ez a személyiség olyan fokú zavartságáról árulkodna, amit senki sem kívánna magára vállalni. A közlésnek egyenesnek és világosnak kell lennie, követve az angol nyelv logikáját és a kulturális beidegződést. Az esetleges többértelműséget szójáték vagy a nyelvnek az a sajátossága sugallhatja, hogy több eltérő alakú és jelentésű szónak lehet ugyanaz a hangzása. De a humornak ezektől a forrásaitól eltekintve nem arra való a közlés, hogy kétértelműséget gerjessen, összezavarja a másikat vagy elbizonytalanítsa. Ha van még mondánivalónk azon kívül, amit elmondtunk, akkor azt is elmondjuk majd, sorjában. Érdemes összevetni a CNN bármely bemondójának rezzenéstelen arcát a hírek felolvasása közben a TV 1 híradójában látható egyes bemondók szemrehányó, szenvedő, résztvevő, megbántott, szigorú, a hírek tartalmát elítélő, ünneplő, vagy másképpen, de látványosan minősítő arcjátékával és hanghordozásával. Vagy képzeljük el azt a meta-dialógust, ami pénztáros és vevő között zajlik,

amikor kiderül, hogy a vevőnél nincsen elég pénz. Amerikában ez szigorúan technikai probléma, nincsen semmiféle lelki, vagy mondjuk így: emberi vonatkozása. A pénztáros nem értelmezi a helyzetet. A probléma kizárólag aritmetikai: nem méri fel a vevő bőrszínét, ruházatát, a vásárolt áruk jellegét – egy-két tételt, ugyanabban a ritmusban, amelyben beütötte őket a gépbe, kiüt onnan, és jöhet a következő. A közép-európai változatot gondolja el ki-ki képzeletének gazdagsága szerint.

Az amerikaiak egyenes, arcjátékmentes kommunikációja szilárd, pontosan kidolgozott formákon nyugszik. Alighanem maga az a tény, hogy valaki megtartja ezeket a formákat, beszédesebb, mint mindaz, amit mond. Az üresnek hangzó frázisok, „Have a nice day”-ek rítusai összetartják ezt a közlési rendszert, mert ez a kultúra kerete. A fényesre csiszolt keretek közötti felületen hal-kan, egyenletesen csordogál a közölnivaló. Nálunk ezzel szemben szétrongyolódtak, félkészben is erózióknak indultak a kommunikáció formái, de a rozsdás, málló keretek olykor csak sejthető kontúrjai között gazdagon áradnak, bugyborognak a közlendők, minden lehetséges formában, úton-módon; így vagy úgy minden réteg feltör a mélyből, nem marad olyan oldalnézete egy „igen”-nek vagy egy „nem”-nek, amit legalább egy ajakrángás vagy szemvillanás ne toldana hozzá ahhoz, ami szavakba foglalható.

Képzelt kiállítás

az ötvenes évek magyar művészetéről

Az *Entartete Kunst* című kiállítások európai dömpingje idején (német, szovjet művészet az 1920-1930-as években), mikor tehát szeretjük s becsüljük, ami tiltott, Magyarországon a művészettörténet csak egyetlen, bár más periódusban „fedez fel” a tiltott gyümölcs mégis érlelődését: a hatvanas években kezdődő neoavantgárd utóéletében. Ez több veszélyt is rejt magában. Egyfelől egyoldalúan a „szamizdat-művészetre” helyezi a hangsúlyt: a művek ellenzékiességére vagy a politikai tartalmú alkotásokra, mellőzve a művészet saját, belső törvényei szerint született műveket, életműveket. Másfelől az „aktuális művészet” hajmeresztő szókapcsolat akadálytalanul terjedhet a művészet rovására, a külső tényezők által determinált (determinálható) művészet gondolatát hintve szét. (Természetesen ezek a körülmények nem csak politikaiak: ilyen a műkereskedelem folyton újat s még újabbat kívánó mohósága vagy a társadalomelméletek folyton aktuális korszakdefinícióinak hatása a művészetelméletre e korszakoknak megfelelő stílusok elméleti konstruálásában.)

E félrevezető tendenciák ellenében szólva tehát nem a politikára, nem is a kereskedelemre vagy teóriára hívnám fel a figyelmet. Hanem arra a megrázó tényre, amit ugyan remélhetőleg mindenki tud, hogy tudniillik az ötvenes években is volt tiltott művészet, kimondatlanul ugyan, s csak az nevezhető művészetnek, s hogy éppen azok a művek bizonyítják a politikai, ideológiai, sőt, történelmi dátumoktól függetlenül létező művészettörténet valóságát (amibe, természetesen, a dátumokkal jelezhető nagy változások mindenkor belejátszhatnak).

Az ötvenes évekről szóló és készülő tudományos munkák, kiállítások, mikor a pszeudoművészetnek teret adnak, óhatatlanul megbocsátanak az akkori (kultur)politikának. Évtizedek múltán is annak a kultúrpolitikának szőjük legendáját. E képzeletbeli kiállítással (amit a végzős művészettörténész-hallgatókkal „képzeltünk el”) legalább rést szeretnénk ütni e hagyományon. Kiállításunk mindazonáltal bizonyára éreztetné a kultúrpolitika pusztító, elsivárosító, kiüresítő hatását, ha mással nem, hát a művészettel felhagyó alkotók (Zemplényi Magda, Fekete Nagy Béla) meg nem született műveire utalva, az országot elhagyók már nem magyarországi munkáinak hiányával, a Kunstwollen és a külső elvárások közti küzdelem eredményeképpen született művek felemáságával, ami olyan monumentálisnak induló életműveket térített ki évtizedekre, mint amilyen például Barcsay Jenőé, vagy olyan klasszikus szabályokra épülő szobrászatot lökött a sikertelen szabálysértések útjára, mint Pátzay Pálé. Jeleznénk azokat az árnyalatnyi eltolódásokat is, melyek a műfajok terén mentek végbe például az atematikus csendélet javára abban az egyértelműen tematikus művészetet preferáló korban.

A megelőző évtizedek (a klasszikus avantgárd, a Gresham-kör, a szentendrei-ek, az Alföldi, a Római Iskola, az Európai Iskola) képviselőinek munkáiban a megkezdett életút folyamatosságát (Bokros Birman Dezső, Szőnyi István), sőt, kibontakozását és új elemekkel gazdagodását mutatnánk meg. Ez utóbbiak két nagy stí-

lus: a már több évtizedre visszatekintő absztrakció és szürrealizmus nagy korszakának mutatják ugyanis – hasonlóan a cseh vagy lengyel művészethez – a szocialista realistának bélyegzett ötvenes éveket. Kassák *Amorf forma*-sorozatától Gyarmathy Tihamér műveiig, alkotóik nehéz életkörülményei ellenére is, az absztrakt művészet megújulása olvasható ki. Míg a szentendreiek szürrealizmusa – az egyes életműveken belül is – csúcspontjára érkezett (például Korniss Dezső festészetében). De még a „kettős könyvelést” folytatók munkásságában is főművek születtek a szürrealizmus vonzásában (Vilt Tibor ketrecci). A politikától, történelemtől fizikailag-földrajzilag távol élő Tóth Menyhért festészete pedig ekkor vált markánsá ikonikus természetű, szubsztanciális, az emberlét mélységeit expresszív erővel feltáró portréiban. A realistának vélhető, ám a plasztika sajátos szimbolikus nyelvéről le nem mondó szobrászat századunk figurális művészetének azokat az értékeit éllette tovább, melyeknek a korszak valóságos társadalmi eszméi újabb és erős táptalaját jelentették (Kerényi partizánemlékműve, Ferenczy *Petőfije*, Borsos *Démétérje*, Somogyi *Bősége* – Babarczy Eszter elemzése szerint). S végül a 20. századi magyar művészet folyamatosságát s a „neoavantgárd” ebbe a folyamatba tartozását mi sem bizonyítja jobban, mint a nagybányai festészet örökségére hivatkozó, s azt az ötvenes években inkább főiskolai mesterként továbbadó Gresham-tag, Bernáth Aurél tanítványának, Csernus Tibornak az ötvenes években induló, festői kvalitásokra alapozó s a neoavantgárdot előkészítő tevékenysége.

Kiállításunk szerint ez lenne a magja az 1949-től 56-ig terjedő időszak művészetének, megkérdőjelezve a dátumokat mint korszakhatárokat, noha olyan művészeti események kínálják ezeket, mint az Európai Iskola megszűnése, a Formalista Képzőművészek Csoportjának létrejötte 56 szeptemberében. Kérdés azonban, ezek-e a művészettörténeti tények, vagy a dátumok közt született művek.

Kiállítási megnyitó

Hölgyeim és uraim,
kedves mesterek és iskolások!*

„A mesternő intett nekem, én kibogoztam a zsineget, széthajtottam a csomagolópapírt, amelyből egy indigókék összhatású faliszőnyeg bukkant elő. A négy sarkában havas-fehér mezőben halványzöld három ág, a közepe indigókék, benne melegpiros csíkok, legközepén pedig – azóta sem láttam hasonlót – egy mandulaforma szem, komoly, irgalmatlanul nyugodt pillantású. Olyan érzésem támadt, hogy az a szem rám ismer, kikérdez, az a szem mindent látott, mindenre felkészült... Pillantása megült rajtam és nem eresztett, pedig hátraléptem, aztán oldalt: mintha mindenüvé látott volna az a rózsaszínű, fekete íriszes szem, mindenüvé a szobában... Később fölraktam a szőnyeget a padlásra, hogy attól a szemtől szabaduljak; elzártam egy szekrénybe, végül rejtekpincébe száműztem: hiába. Nem tudtam szabadulni attól az érzéstől, hogy *valaki jelen van.*”

Siegfried Lenz német író természetesen nem a pécsi Képzőművészeti Mesteriskola aspiránsainak mostani kiállításáról beszél; a vak is láthatja, rongyszőnyeg itt sehol; festmények, szobrok, grafikák, felfüggesztett tárgyak, vázlatok, tanulmányok vesznek körül bennünket, egészen úgy, mintha egy normális, rendes képzőművészeti kiállításon nézelődnénk. Meg szeretném ismételni az utolsó félmondatot: valaki jelen van, – pontosabban többesszámban: *valakik jelen vannak.* Lehetőséges persze, hogy egyelőre névtelenül, anonim vannak jelen, de ha a melegen sugárzó színeket, a térben váratlanul abbamaradó formákat, a papírlapok szeszélyes hajladozását meg a kóccok, a vásznak, a vesszők és villanykörték szemtelen fickándozását figyeljük, váratlanul a szívünkig érhet a személyesség, *valakik* pillantásának, gondolkodásmódjának megszólító ereje. E *valakik* most majd iskolába járnak, mesterek, mesternők, műhelyek és szerszámok légkörében mulatják az időt.

Egy felkészült és okos művészettörténész e ponton elsőpró leltárt sorakoztatna fel azokról az iskolákról, műhelyekről, mesteriskolákról, amelyek a középkori oltárépítőktől Raffaello vagy Cellini körén át a céhekekig és az akadémiáig adták kézzől kézre évszázadok művészeti tradícióját a tehetséges és haszontalan növendékeknek. Nekem most az iskolákból mégis inkább az óráközi szünetek és a pad alatti mással-foglalkozások egyszerre félénk és felszabadult pillanatai jutnak eszembe. Most kikerülhetetlen az órák fegyelme, a tanulás verejtéke, a szorgalom, a munka, a gondolkodás, a tapasztalat édes és keserű gyümölcse – csak abból születhet meg minden. De azért rosszcsontnak lenni, próbálkozni, vacakolni, játszani, elrontani és újrakezdeni – az sem kevés, majdnem kötelező is. Túl szép lenne, ha kész, befejezett művek között állnánk most, szerencsére er-

* Elhangzott a pécsi Képzőművészeti Mesteriskola aspiránsainak kiállításán, 1991. január 7-én, a Művészetek Házában.

ről szó sincs, ettől meg vagyunk kímélve, csak semmi meghatódás! A derű, a könnyelműen elkövetett tévedések színjátéka, a kötetlen és felszabadult gesztusok uralják a terepet, és lesz jó, pillanatnyilag jobb, mint a tökéletesség, melyre – bármily távoli is – törekedni kell, szerényen, öntudatosan.

A Képzőművészeti Mesteriskola ismertetőjének legfontosabb mondata ez: „a Mesteriskola minden, tanulmányait itt kiteljesítő kollégától nagy odaadást, alázatot és elkötelezettséget kíván”. Azt gondolom, az órák közti bohóckodás és váratlan bokarúgások gonoszkodása mellett valóban csakis az odaadás és alázat vezetheti ahhoz a felismeréshez a növendékeket, hogy minden szín, forma, minden technika és műfaj több önmagánál: színbe, formába, technikába és műfajba rejtett morális cselekedet, amely mögött *valaki jelen van*.

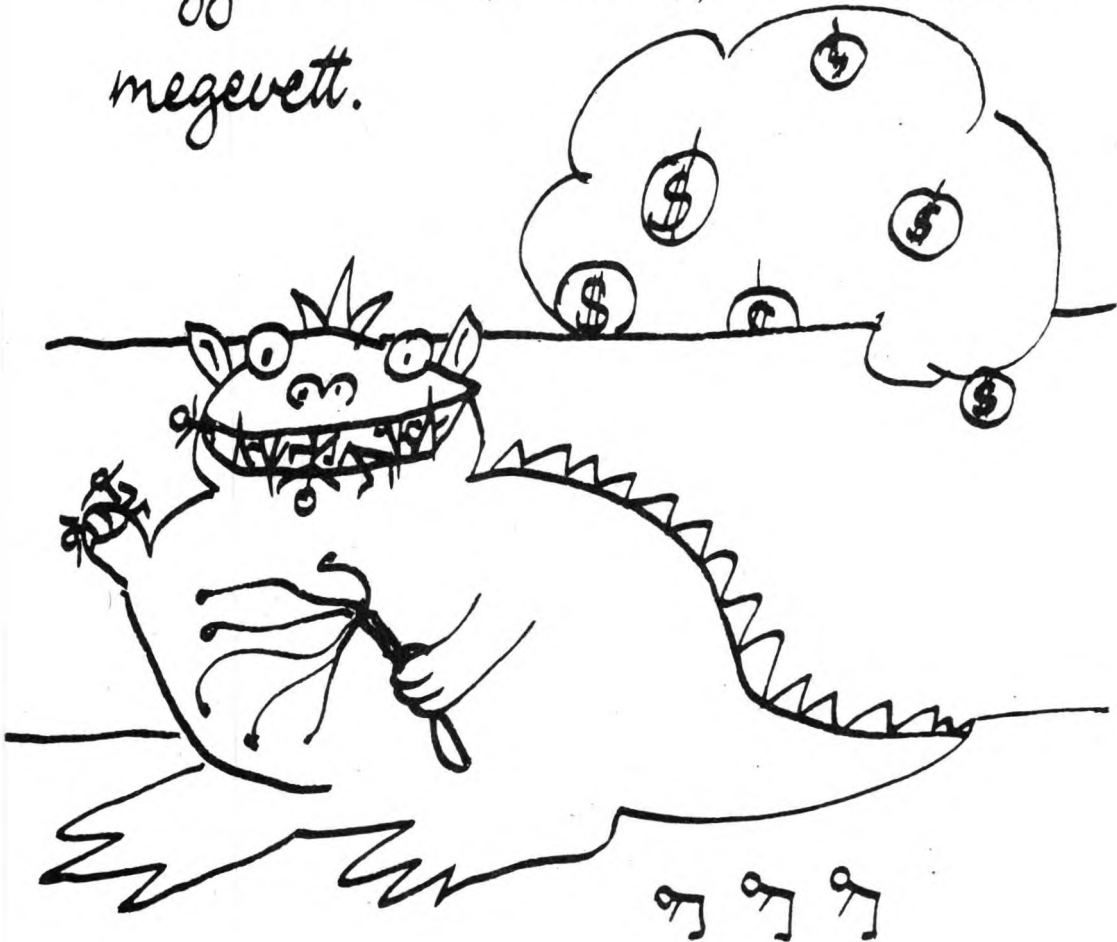
Ha a „*valakik*” már türelmetlenül fészkelődnének, sietek megnyugtatni őket, bevezetőknek itt vége. S mielőtt egy titkos pad alatti rúgással erre figyelmeztetnének, mindnyájuk kíváncsi szeretetébe ajánlom a Mesteriskolát.

A Sárkány

Volt egyszer egy sárkány, úgy
hívták, hogy Kommunizmus.

Nagy volt és erős, sok embert
megevett.

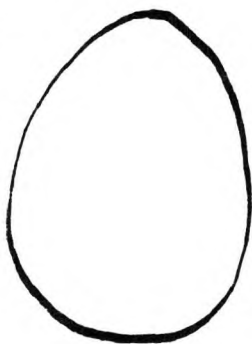

Henem egyszer ő is megöregedett, kihullottak a fogai és már alig tudott embert enni.

Az országa is lepusztult és kiégett.

Na most akkor a Kommunizmus tojt egy tojást, és ebből a tojásból

lett egy kis sárkány. Demokrá-
ciának nevezték el. Ezt a nevet
azért kapta a kis sárkány
mert a szomszéd-
ban lakott egy gaz-
dag öregasszony
akit Demokráciának hívtak.

Ez a Demokrácia valaha
- néhány ezer éve - nagyon
szép lány volt, de azóta
kicsit megcsunyult, és a
látása is megromlott.

Hát ez a keresztanya nagyon
örült a kis keresztárkönyának,
dédelgette, simogatta, még pénzt
is adott neki. Szépen nőtt a
kis Demokrácia bór-
köny, már embert
is kezdett enni,
de a keresztanya azt
mondta, nem szabad
rá haragudni mert
még kicsi.

Most tehát várjuk, hogy mi lesz.
~~~~~